

**T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı**

Ahsen Şeyma ÖZKÖSE

VAROLUŞÇU FELSEFENİN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI

Yüksek Lisans Tezi

Danışmanı:
Doç. Dr. Yaşar TÜRK BEN

Yozgat - 2018

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Ahsen Şeyma ÖZKÖSE

VAROLUŞÇU FELSEFENİN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI

Yüksek Lisans Tezi

Danışmanı:
Doç. Dr. Yaşar TÜRK BEN

Yozgat - 2018

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

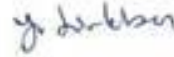
TEZ ONAYI

Enstitümüzün Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı 80111316002 numaralı öğrencisi Ahsen Şeyma ÖZKÖSE'nin hazırladığı "**Varoluşçu Felsefenin Özgürlük Anlayışı**" başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 16/07/2018 Pazartesi günü saat 10:30'da yapılmış, tezin onayına ~~OY ÇOKLUGU~~ / OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. İrfan GÖRKAŞ



Üye : Doç. Dr. Yaşar TÜRK BEN



Üye : Dr. Öğr. Üyesi Rıza BAKIŞ



ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun16.07.2018... tarih ve 25.../ sayılı kararı ile onaylanmıştır.

16.07.2018

Prof. Dr. Yunus ÖZGER
Enstitü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Varoluşçu Felsefenin Özgürlük Anlayışı” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20/06/2018

Ahsen Şeyma ÖZKÖSE



ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Varoluş Felsefenin Özgürlük Anlayışı

Ahsen Şeyma ÖZKÖSE

Danışman: Doç. Dr. Yaşar TÜRK BEN

2018-Sayfa: 95 + viii

Jüri: Doc. Dr. İrfan GÖRKAŞ

Jüri: Dr. Öğretim Üyesi Rıza BAKIŞ

Günümüz felsefe akımlarından biri olarak varoluşçuluk yirminci yüzyılda ortaya çıkan geleneksel felsefe cereyanlarına tepki hareketi olarak doğmuş bir akımdır. Karterzyen felsefesine, rasyonalist düşüncenin keskin çizgilerine, soyut felsefeye, Aristo metafiziğine reddiye olarak doğan varoluşçu felsefe insanın somut varlık oluşuna, insanın merkeze alınmasına ehemmiyet vermektedir. Varoluşun temeline özgürlüğü yerleştirmekte, insanın özgür bir varlık oluşunu seslendirmekte, yaşam felsefesinden etkilenmekte, anlama sanatını ön plana çıkarmakta, fenomenolojik yaklaşımları önemsemektedir. Varoluşçu felsefe varoluşun özden önce geldiğini savunan ve sistemden yoksun bir felsefe olarak görülmektedir.

Soren Kierkegaard, Martin Heidegger, Karl Jaspers, Gabriel Marcel, Jean-Paul Sartre, Albert Camus, Merleau Ponty, Martin Buber, Paul Tillich ve Simoone de Beauvoir gibi geniş yelpazede temsil edilen varoluşçu felsefenin öncüleri tek düze bir yaklaşım sergilememişlerdir. Varoluşçu olarak bilenen bu filozoflardan bir kısmı ateist yaklaşım sergilerken, bir kısmı dini tecrübeyi önemsemişlerdir. Onlardan bir kısmı ferdiliği ön plana çıkarırken diğer kısmı insanın toplumsal yönünü ve başkalarıyla iletişimini önemsemişlerdir.

Varoluşçu filozoflar tarihselci, fenomenolojik, hermonetik, bireyselci ve feminist yöntem ve yaklaşımlarıyla dikkat çekmektedirler. Varoluşçu filozoflar

felsefi diyalektikleri kadar edebiyat, şiir, yazı, sanat, tiyatro, musiki ve yayıncılık özellikleriyle de dikkat çekmişlerdir.

İnsanı merkeze alan varoluşçu filozoflar özne olarak insanın orda değil bu dünya içinde var olduğuna dikkat çekmişlerdir. İnsanın öznelliğine vurgu yapmışlar, varlığın analizinde Dasein'in yerini önemsemişlerdir. İnsanın anlam arayışına dikkat çekmek suretiyle varoluş hümanizmasını geliştirmişlerdir.

Varoluş hümanizmasının özünü özgürlüğün oluşturduğunu savunan varoluş filozofları özellikle seçme özgürlüğü üzerinde durup kaderci yaklaşımlara reddiyede bulunmuş ve insanlık tasarımını önemsemişlerdir. Başıbozuk bir özgürlük anlayışı yerine özgürlük anlayışını sorumluluk duygusuyla birlikte ele almışlardır. Evrensel yasaları, katı ahlak kurallarını ve birtakım değerler hiyerarşisini reddetmiş olmalarına rağmen insanı etik yaklaşımlardan uzak bir kulvara da düşürmemişlerdir. İnsanın kendi değerlerini kendisinin oluşturduğunu, etik ilkelerin varlığını ve etik yaklaşımlara dayalı bir hayatı öngörmüşlerdir. Özgürlüğe dayalı bir ontoloji geliştirmişler ve bilhassa fenomenolojik ontoloji kuramını geliştirmişlerdir. Ateist varoluşçular Tanrı'nın varlığını yok saymışlarsa da dini tecrübeyi önemseyen varoluşçu filozoflar özgürlük ve iman arasında önemli ilişki ağları kurmuşlardır. İmanın kişiyi eşyaya, nesnel dünyaya ve birtakım tutkulara bağımlılıktan kurtardığını düşünmüşlerdir. Varoluşçu filozoflar özellikle ötekiyle ilişkiye ehemmiyet vermişler, özgürlüğümüzün bir başkasının özgürlüğüyle ancak sınırlanabileceğini savunmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Varoluşçuluk, İnsan, Özgürlük, Seçim, Sorumluluk

ABSTRACT

Master Thesis

The Concept of Freedom of Existentialist Philosophers

by

Ahsen Şeyma ÖZKÖSE

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Yaşar TÜRK BEN

2018-Page: 95+VIII

Jury: Doc. Dr. İrfan GÖRKAŞ

Jury: Dr. Öğretim Üyesi Rıza BAKIŞ

Existentialism, one of the present day philosophy movements, was indeed born as a reaction to traditional philosophy currents. As a refutation to the Cartesian philosophy, strict lines of rationalist thought, abstract philosophy and Aristotelian metaphysics, it attaches importance to the absolute existence of human and centering on human. It bases existence on freedom, voices the human as a free creature, is impressed from human's life philosophy, proposes the art of understanding and give importance to phenomenological approaches. Existentialist philosophy is considered as a philosophy lack of system and as a stream advocating that the existence precedes the spirit.

The pioneers of existentialist philosophers are presented on a very wide scale and like Soren Kierkegaard, Martin Heidegger, Karl Jaspers, Gabriel Marcel, Jean-Paul Sartre, Albert Camus, Merleau Ponty, Martin Buber, Paul Tillich and Simone de Beauvoir do not exhibit a routine approach to the philosophy. While some of these philosophers known as existentialists, exhibit an atheist approach, some give importance to the religious experiences. Furthermore while some of them put forwards individualism, the some care about the social dimension and communication of human with others.

Existentialist philosophers stand out with their historical, phenomenological, hermeneutical individualist and feministic methods and approaches. Existentialist philosophers stand out with their philosophical dialectics as well as their skills in literature, poetry, art, theater, music and writings. Human centered existentialist philosophers remark that human being is not there as the

object but at the very inside of the world. They emphasize the subjectivity of the human and give importance to where Dasein stands in the analysis of existence. They develop the concept of humanism of existence, by considering the humans' search for meaning.

Defending that the core of humanism of existence is composed of freedom, the existentialist philosophers refuse determinist approaches giving a special importance to the freedom of choice and care about the design of humanity. They deal the concept of freedom with an emotion of responsibility rather than a random sense of freedom. Although they deny universal laws, rigid moral rules and hierarchy of norms, they did not move very away from ethical patterns. They propose a life based on ethical patterns, the presence of ethical codes and that people create their own rules. They develop an ontology based on freedom and specially a phenomenological theory of ontology. Although the atheist existentialists deny the existence of God, the existentialist philosophers caring about the religious experiences, set a network of relations between the freedom and belief. They thought that the belief rescues the individual from the dependence upon the material, material world and some worldly passions. Existentialist philosophers remark the relation with the others, and justify that our freedom may only be limited with the freedom of others.

Key Words: Philosophy, Existentialism, the Human, Freedom, the Choice, Responsibility

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	viii
ÖNSÖZ	1
GİRİŞ	3
BİRİNCİ BÖLÜM	11
VAROLUŞ FELSEFESİNİN TARİHİ SEYRİ.....	11
1. Varoluşçu Filozoflar.....	12
1.1. Simone de Beauvoir	14
1.2. Soren Kierkegard	15
1.3. Martin Heidegger	18
1.4. Karl Jaspers	21
1.5. Jean Paul Sartre	23
1.6. Merleau Ponty	24
1.7. Martin Buber	26
1.8. Paul Tillich.....	27
1.9. Gabriel Marcel	29
1.10. Friedrich Nietzsche	31
2. Varoluşçu Felsefenin Tepkiselliği	33
3. Varoluşçu Felsefenin Tarihselliği	35
4. Varlık Türleri	36
5. Varoluşçu Felsefenin Temel Yöntemleri	37
İKİNCİ BÖLÜM.....	41
VARLIK İÇİNDE İNSANIN KONUMU.....	41
1. İnsanın Merkeze Alınması	41
2. Özne Olarak İnsanın Orada Değil, Bu Dünya İçinde Var olması	43
3. İnsanın Öznelliği	44
4. Farklı İnsan Tipleri.....	45
5. Varlığın Analizinde Dasein'in Yeri	48
6. İnsanın Anlam Arayışı	49
7. Varoluş Hümanizması.....	50
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	54
VAROLUŞÇU FİLOZOFLARIN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞLARI.....	54
1. Varoluşun Özünü Özgürlüğün Oluşturması.....	55
2. Seçme Özgürlüğü	58
3. Özgürlük ve Sorumluluk İlişkisi	69
4. Özgürlük ve Etik İlişkisi	74
5. Özgürlüğe Dayalı Ontoloji.....	79
6. Özgürlük ve İman İlişkisi.....	80
7. Özgürlük ve Varoluşçu Fenomenoloji	83
8. Özgürlük ve Ötekiyle İlişki	85
SONUÇ	90
KAYNAKÇA	93
ÖZGEÇMİŞ	99

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
ev.	: Çeviren/evirenler
Haz.	: Hazırlayan
.	: lm
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Sad.	: Sadeleştiren
trc.	: Tercüme eden
trs.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı
yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Varoluşçuluk 19. yüzyılda ortaya çıkan önemli felsefi akımlarından biridir. Tarihselci, fenomenolojik, hermeneutik, bireyselci ve feminist yöntemler benimseyen varoluşçu felsefede ele alınan konulardan biri de özgürlüktür. Varoluşçu filozofların her konuda olduğu gibi özgürlük konusunda da ortak yaklaşım sergilemedikleri anlaşılmaktadır. Araştırmamız boyunca varoluşçu filozofların özgürlük bağlamında hayata ve insana bakışlarını ele alıp tartışmaya çalışacağız. Bu filozofların hayata yaklaşımında sergiledikleri şu sorular konuyu hangi bağlamda ele alacağımızı ortaya koymak açısından önemlidir:

Varoluşçuluğun tanımı yapılabilir mi?

Varoluşçu filozoflar insanı nasıl ele alıp açıklamaktadırlar?

Varoluşunuzu belirleyen unsurlar nelerdir?

Niçin varoluşçular sistem felsefelerine karşı çıkmaktadırlar?

Varoluş, varlık, öz, nesne ve dünya arasında ne tür bir ilişki vardır?

Özgürlük, insanı neden hiçliğe sevk etmektedir?

İrade ve seçimlerimizde özgürlüğün yeri nedir?

Özgürlükle sorumluluk arasındaki ilişki nasıldır?

Varoluş felsefesinde birlikte yaşama tecrübesi ne anlama gelmektedir?

Özgürlük ve sorumluluğu birlikte nasıl düşünebiliriz?

Ölüm kaygısı niçin varoluş açısından önemlidir?

Varoluşçu filozofların gündeme taşıdıkları bu sorular insan gerçeğini arama yolunda ortaya koydukları özel birer çabadır. Sıralanan bu soruların anlam boyutuna kapı aralamayı hedefleyen araştırmamız bir giriş, üç bölüm ve bir sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde varoluşun anlam boyutu ile varoluşçu felsefenin temel özelliklerinden bahsettik. Birinci bölümde varoluşçu felsefenin tarihi serüvenini, varoluşçu filozofları, varoluşçu felsefenin tarihselliği ve varlık türleri üzerinde durduk.

Araştırmamızın ikinci bölümünde varoluş felsefesinin insanı, felsefenin merkezine yerleştirmesi, farklı insan tiplerini, insanın anlam arayışını, insanın özne

olarak orada değil bu dünya içinde olmasını, insanın öznel bir varlık oluşunu, varlığın analizinde Dasein'ın önemini, insanın aşkın yönünü, varoluş hümanizmasını ele alıp tartıştık.

Tezimizin üçüncü bölümünde, varoluşun özünü özgürlüğün oluşturmuş olmasını, seçim özgürlüğünü, özgürlük ve sorumluluk arasındaki bağı, özgürlük ve etik arasındaki ilişkiyi, özgürlüğe dayalı ontolojiyi ele aldık, özgürlük ve varoluşçu fenomenolojiden bahsederek özgürlüğün ötekiyle olan ilişkisine değindik. Son olarak varoluşçu filozofların farklı özgürlük anlayışlarını ortaya koyarak ikinci bölümümüzü tamamlamış olduk. Sonuç kısmından konuyla ilgili değerlendirmeler ve çıkarımlarda bulunarak tezimizi sonlandırmış olduk.

Konunun seçilmesinde, kaynaklara ulaşmamda, bilimsel çalışmaların esaslarına riayet etmemde, tezin her aşamasında akademik danışmanlığını, bilimsel katkı ve değerlendirmelerini esirgemeyen saygıdeğer hocam Doç. Dr. Yaşar TÜRK BEN'e, araştırmamız boyunca öneri ve katkılarıyla çalışmamızın kemale ermesine zemin hazırlayan Doç. Dr. İrfan GRKAŞ'a, Doç. Dr. Hasan ÖZALP'a, Yrd. Doç. Dr. Rıza BAKIŞ'a, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen sevgili anne ve babama teşekkürü borç biliyorum.

Ahsen Şeyma ÖZKÖSE

Yozgat, 2018

GİRİŞ

Varoluşçu felsefenin tarihi geliş seyrini ele almadan önce araştırmamızda benimsediğimiz yöntem hakkında kısa bir değerlendirme yapmak istiyorum. Öncelikli olarak kaynak kritiği yöntemini benimsedik. Bu çerçevede varoluşçu filozofların kendi eserlerini inceleyerek araştırmamıza başladık. Birinci el kaynakları kullanmaya özen gösterdik. Daha sonra konuyla ilgili yapılmış bilimsel çalışmaları ve diğer yayınları incelemeye tabi tuttuk. Temel kaynaklardan edindiğimiz verileri problem çözme yöntemi ile ele almaya çalıştık. Varoluşçu felsefenin varlık sorunu ile varlık sorununu özgürlük penceresinden ele alış biçimlerini sorgulamaya çalıştık. Özgürlük problemine varoluşçu filozofların yaklaşım tarzlarını bir bütün halinde tahlil etmeye özen gösterdik. Kaynak kritiği ve problem çözme yönteminin yanında uyguladığımız üçüncü yöntem tümdengelim ve tümevarım yöntemidir. Tezimizin ana problemini tümdengelim yaklaşımıyla özele indirgemeye varoluşçu filozofların farklı özgürlük yaklaşımlarını ele almaya bu farklılıkları da tümevarım yöntemiyle bütünlük çerçevesinde değerlendirmeye çalıştık

Varoluşçu felsefenin ortak bir tanımı yapılamamaktadır. Her varoluşçu filozof kendi varoluşçu yaklaşımını farklı bir bağlamda ele almaktadır. Çünkü varoluşçu felsefe özcü bir felsefe değildir. Dolayısıyla varoluş felsefesinin farklı tanımları yapılagelmiştir.¹ Örneğin varoluşçu filozoflardan Gabriel Marcel, Michel Contat ve Sartre varoluşu özgürlük olarak, Jean Wahl varoluşu başkaldırış hareketi olarak, Emmanuel Mounier umutsuzluk seyri şeklinde, Karl Jaspers varoluşu ölüm özelinde ele almıştır.²

Varoluşçuluk modern bir felsefî akımdır. Varoluşçuluk kavramı ilk defa 1929 yılında Yeni-Kantçi F. Heineman tarafından ortaya atılmıştır.³ Varlık kavramı Fransızca *etre*, İngilizce *being*, Almanca *sein*, Yunanca *on*, Latince *esse* kavramlarının karşılığıdır. Bir şeyin var olduğunu söylemek için var olmak-etre

¹ A. Kadir Çüçen, *Varoluş Filozofları*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 17.

² Karl Jaspers, *Felsefe Nedir?* çev. İ. Zeki Eyuboğlu, Say Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2007, s. 232-233; Talip Karakaya, *Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, Elis Yayınları, Ankara 2004, s. 82.

³ Emmanuel Mounier, *Varoluş Felsefesine Giriş*, çev. Serdar Rifat Kırkoğlu, Alan Yayınları, 1986, s. 22; Berna Kayra, *Jean Paul Sartre'in Özgürlük Anlayışı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s. 6; Rıza Bakış, "Varoluş İrasyonel midir?", *Bilimname*, XXX, 2016/1, s. 300.

kavramı ile yine bir şeyin olmadığını veya yokluğunu da ne pas etre ile ifade edildiği görülmektedir.⁴

Varoluşla ilgili kavramların türevlerini; existence, existentiel, existential ve existentialism olarak sıralayabiliriz. Existence kelimesi varoluş, existentiel kavramı varoluşsal, existential terimi varoluşla ilgili, existentialism ifadesi ise varoluşçuluk veya varoluş felsefesi olarak Türkçeye çevrilmiştir.⁵

Varlık olmak (etre) ile varoluş (existence) durumunda bulunmak arasında önemli farklar vardır. “Existence”de “dış”a doğru bir hamle söz konusudur. Latince de existere ya da existere kökünden gelen kelime, ex ile sitere kelimelerinden oluşmaktadır. Ex, “dış”, “dışarı”sı ve “eski”, anlamlarına gelirken, sistere de “durmaya neden olmak, yerleştirmek, koymak, bir mekâna yerleştirmek, sabit durmak” anlamlarına gelmektedir. Buna göre existere, “ortaya çıkmak, görünmek, mevcut olmak, dışa ya da ileri doğru adım atmak” demektir. Böylesi bir yaklaşımda bulunduğumuzda "existence"’in en uygun karşılığı 'mevcut' kavramıdır.⁶

Varoluşçuluk, insanı soyut, tek yönlü, parçacı bir yaklaşımla ele alan ve onu “genel”in içinde eriten felsefi düşüncelerden farklıdır. Varoluşçu felsefe somut, tarihsel ve bireysel insanı, varoluşunun bütünlüğü içinde ele alan bir felsefedir. Varoluşçulukta yaşama katılmak ile yaşamı gözlemlemek arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır.⁷ İnsanın anlaşılmasını konu edinen varoluş felsefesi, dikkatini izimlerden çok ekzistansa çevirmiştir. Diğer yandan varoluş felsefesi ekzistansın fert bazında ve yaşanmış tecrübeyle belirleneceğini öngörmüştür. Müşahhas ve ferdi olanı inceleyen varoluş felsefesi insanı bir nesne değil sübjektif bir varlık olarak değerlendirmeye çalışmıştır.⁸

⁴ Talip Karakaya, *Sartre Felsefesinde Varlık Sorunu*, Elis Yayınları, Ankara 2004, s. 11.

⁵ Karakaya, *Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 82; Arife Tansel, *Jean Paul Sartre’in Felsefesinde Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2006, s. 91; Bakış, “Varoluş İrrasyonel midir?”, *Bilimname*, XXX, 2016/1, s. 300.

⁶ Ahmet Demirhan, “Sofias’ını Arayan ‘Varlık’: Heidegger ve ‘Tanrı’”, *Heidegger ve Din*, ed. Ahmet Demirhan, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 29.

⁷ Kierkegaard hayatı sert bir içkiyle özdeşleştirir. Onun için damla damla, ağır ağır, saya saya almak gerekir ihtarında bulunur. Bkz. Soren Kierkegaard, *Aforizmalar*, Çev. Nur Beier, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 30; Hakan Gündoğdu, “Varoluşçu Felsefelerdeki Bazı Ortak Özellikler”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. VII, Yıl: 2007, Sayı: 1, s. 127-128.

⁸ Kenan Gürsoy, *Varoluş ve Felsefe*, Aktif Düşünce Yayınları, Ankara 2014, s. 108.

Varoluşçuluk, varoluşun önceliğini önemseyen ve varlığın anlamına ilişkin sorular soran, varlık nedir sorusunun aslî ve ufuk açıcı cevabını bulmaya çalışan, varoluşun anlamına ilişkin merakı ortaya koyan bir kuramdır. Martin Heidegger'e göre varlık, kavramların "en tümel"idir. O varlık anlayışının varolanda kavradığımız her şeyi kapsadığından bahsetmektedir. En üst tümel bir kavram olmasından dolayı varlık kavramı tanımlanamaz. Heidegger varlığın varolan olarak kavranamayacağını söyler. Diğer yandan bazı varolanların atfedilmesiyle Varlık'ın belirlenemeyeceğini belirtir.⁹ Varlık hakkında söylenebilecek en kesin ifade Varlık'ın müphemiyatı ve kendiliğinden anlaşılabilen bir kavram olmasıdır. Bu müphemlik bir dünya içinde fırlatılmışlık olmaktan kaynaklanmaktadır.¹⁰

Varoluşçuluk bireysel deneyime, bireyin kendine özel tecrübesine, bireysel deneyimin gerçekliğine dayanan bir felsefî düşüncedir. Varoluşçuluk insanın nesnelere dünyasına fırlatılmış bir varlık olduğunu öne sürer ve insanın anlam dünyasını araştırıp analiz eder. Dolayısıyla varoluş; "*Var olma durumu, somut olarak olma ya da gerçekleşmiş olarak var olma; gizilgüç olarak değil de etkin olarak bir varlığa sahip olma; varlığın doğasını kuran özün karşıtı olarak bir şeyin ne olduğu ya da nasıl olduğu olgusu değil de o şeyin var olduğu olgusudur.*"¹¹

Özetle varoluşçuluk her türlü evrensel sistem önerisinde bulunan felsefî akımların aksine, bireyin somut varlığını ve var olma durumlarını merkeze alan bir felsefedir.

Felsefî bir doktrin olmaktan daha çok, bir eğilim olarak anlaşılması gereken varoluşçu felsefenin temsilcileri çok da uyumlu ve ortak fikirlere sahip değildirlere. Ancak bunların hepsindeki yegâne ortak husus, insana ait ferdî seviyedeki ekzistansını ele almaları, sübjektifliğin ve insan hürriyetinin unutulmuş değerini tekrar kazandırmalarıdır.¹²

Varoluşçu felsefenin en temel özelliği varoluşsal deneyimdir. Varoluşsal deneyime dayanan varoluşçu filozoflar, bu varoluşsal deneyimi de gözlemcinin bakış açısıyla değil aktörün bakış açısıyla gerçekleştirirler. Varoluşçu filozofların

⁹ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, Çev: Kaan H. Ökten, Agora Kitaplığı, II. Basım, İstanbul 2011, s. 2-3, 27, 182-183.

¹⁰ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 3, 184-185.

¹¹ Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 19.

¹² Gürsoy, *Varoluş ve Felsefe*, s. 108-109.

yaşayarak ve anlayarak gerçekleştirdikleri varoluşsal deneyim, kendimizi soyutladığımız bir dünyada değil, çevre ile birlikte gerçekleşmektedir. Varoluşsal deneyimi her bir filozof farklı şekillerde ifade etmişlerdir. Varoluşsal deneyim Jaspers’da “varlığın kırılğanlığı” bilincinde,¹³ Heidegger’de “ölüme doğru gidiş” durumunu idrakte ve Sartre’da “bulantı” şeklinde belirmektedir.¹⁴

Varoluşçu felsefede varolanın keşfedilmişliği esastır. Bir diğer ifadeyle varoluşçu felsefede esas olan görünenin ötesindeki görünmeyeni arayıp bulma çabasıdır.¹⁵ Varoluşçu felsefe varoluşçuluğun kişiselliğini ve öznelliğini vurgulamaktadır. Varoluşçu deneyimi her insanda farklı olarak gören Kierkegaard, kişisel olan bu deneyimin başkasına öğretilmeyeceğini, herkesin kendine ait bir varoluş bilgisinin bulunduğunu söyler.¹⁶ Varoluşçuluk, her şeyden önce varoluşun hep tikel ve bireysel olduğunu öne sürer, varoluşun öncelikle bir varlık problemi, kendi varlık tarzı ile ilgili bir sorun olduğunu dile getirir ve varlığın anlamına ilişkin araştırmaya girişir. Öznellik varoluş sürecinde somut bireyin bir konum içinde olduğunu vurgular.¹⁷ Kierkegaard’a göre hakikat bir gerçektir. O hakikat özelinde varoluşsal yaklaşımda bulunurken, varoluşun temelini ölüm, korku ve titreme olarak belirtir. Ona göre varoluş öznedir, soyut ve kapalı düşüncenin karşısındadır. O nesneden hareketle nesnel yaklaşımlarda bulunmayı değil, öznenen hareketle öznenin hakikatine ulaşmayı hedeflemektedir.¹⁸ Burada öznellik ile öznelciliği birbirine karıştırmamak gerektiğini de vurgulamalıyız. Çünkü Kierkegaard, Marcel ve Heidegger gibi varoluşçular, öznellik ve öznelcilik arasında ayırım yapmışlardır.¹⁹

¹³ Jaspers, *Felsefe Nedir?*, s. 137.

¹⁴ M. Bochenski, *Contemporary European Philosophy*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1956, s. 159; Hakan Gündoğdu, “Varoluşçu Felsefelerdeki Bazı Ortak Özellikler”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. VII, yıl: 2007, sayı:1, s. 123-124.

¹⁵ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 237.

¹⁶ Vefa Taşdelen, “Varoluş Felsefesinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu”, *Beytülhikme*, c.1, Haziran 201, s. 42.

¹⁷ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, çev. Işık Ergüden & Osman Akınbay, 4. Baskı, İstanbul 2014, s. 221-247.

¹⁸ Martin Heidegger, *Düşüncenin Çağırıldığı*, çev. Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, İstanbul 2008, s. 19-40.

¹⁹ Kierkegaard herkesi kendisinin güçlü yönlerini bilmeye davet eder. Tanrı vergisi yetenekleri olanların bile herşeyi yüzlerine ve gözlerine bulaştırmaları Kierkegaard’ı rahatsız etmektedir. Deneyimli bir katilin kendine mahsus bir bıçaklama tarzı, bir polis memurunun yarayı görür görmez caniyi teşhis etme yeteneği gibi insanın da kendi dinamiklerini çözmesi gerektiğine vurgu yapar. Bkz. Soren Kierkegaard, *Baştan Çıkarıcının Günlüğü “Ya-Ya Da’dan Bir Hikâye*, Çev. Nur Beier, Pinhan Yayıncılık, 4. Basım, İstanbul 2018, s. 72; Karakaya, *Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 78.

Özelde Sartre, genelde ateist varoluşçulara göre varoluş felsefesinin bir diğer özelliği insanın başlangıçta tanımlanamazlığıdır. Sartre'a göre başlangıçta bir şey olmayan insan kendini sonradan nasıl tanımlamışsa öyle olmuş bir varlıktır. Dolayısıyla Sartre'a göre bir doğası bulunmayan insanı tasarlayacak bir Tanrı fikri de yoktur. Ona göre insan nasıl olmak istiyorsa öyle olacaktır. Sartre'ın ifadesiyle insan önce varolur, geleceğe doğru atılır ve istikbale dair planlar kuran bilinçli bir varlık olarak ortaya çıkar.²⁰

Varoluşçu felsefenin ferdiliği kadar toplumsallığı da bu felsefenin temel özelliğidir. Heidegger ve Sartre bireysel kuramlarıyla ön plana çıkarırken, Jaspers ve Marcel başkalarına açık düşünce sistemleriyle bilinmektedirler. Jaspers ve Marcel başkalarında varolmayı ve kendilerini aşmayı hedeflemektedirler.²¹

Varoluşçu felsefenin bir diğer özelliği yaşam felsefesinden etkilenmesidir. Akılcılık ve doğa bilimleri eleştirisini geliştiren varoluşçu felsefe, yaşam felsefesinin edimselliğini ve zamansal çözümlenmeleri ileri bir noktaya taşımıştır.²²

Varoluşçuluğun bir diğer özelliği çağdaş metafizikten etkilenmesidir. Metafiziğin sorunlarından varlık problemini ele alan varoluş filozofları, bir yandan varlığa ulaşmaya çalışırken diğer yandan da idealizmi aşmaya çabalamışlardır.²³

Varoluşçu filozoflar varoluşçuluğu bir tür anlama sanatı olarak ele aldıklarından, Tillich varlığın yerine varoluşu ve tözün yerine anlamı koyar. Tillich'e göre felsefe anlama sanatının teorisi. Çağın hastalığının yabancılaşma olduğunu söyleyen Tillich, yabancılaşmanın tedavisini anlam arayışında bulur.²⁴

Varoluşun özden önce gelmesi de varoluşçu felsefenin önemli bir niteliğidir.²⁵ "Öz, varoluştan önce gelir" düşüncesini benimseyen klasik felsefenin

²⁰ Jean Paul Sartre, *Materyalizm ve Devrim*, çev. Emin Türk Eliçin, 4. Baskı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1998, s. 69-70; Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 13. Baskı, İzmir 2014, s. 226; Karakaya, *Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 90.

²¹ Jaspers, *Felsefe Nedir*, s. 372; Karakaya, *Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 78.

²² Karakaya, *Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 74-75.

²³ Karakaya, *Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 75-76.

²⁴ Max Horkheimer, *Akil Tutulması*, çev. Orhan Koçak, Metis Yayınları, İstanbul 1998, s. 56; Aliye Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 67.

²⁵ Sartre göre insan önceden tanımlanamaz, çünkü o başlangıçta hiçbir şey değildir. O ancak sonradan, gelişmesinin ikinci evresinde bir şey olacak, kendini nasıl yaparsa öyle olacaktır. Onu tasarlayacak bir Tanrı bulunmadığına göre, demek ki, bir insan doğası da yoktur. İnsan kendini nasıl anlıyorsa öyledir. Hatta yalnız öyle değil, nasıl olmak istiyorsa, varoluştan sonra kendini nasıl görüyorsa, bu varoluşa doğru atılıştan sonraki kişiliğini nasıl olmasını istiyorsa öyledir. Jean-Paul Sartre, *Materyalizm ve*

karşıtı olarak varoluşçu filozoflar, “varoluş, özden önce gelir” fikrini benimsemişlerdir. Varoluşçu filozofların bu yaklaşımını daha çok Sartre’da görmekteyiz. Sartre bu yaklaşımıyla Tanrı’nın varlığını kabul etmez. Sartre’a göre Tanrı olmadığı için insanın varoluşu, özünden önce gelmektedir. Tanrı olmadığına göre Tanrı’nın tasarladığı bir öz, yani insanın doğası da olmaz. Sartre, varoluşun özden önce geldiğine dair yaklaşımını daha çok kötülük problemini açıklayabilmek, özgür iradeyi anlamlandırmak ve insanın kendini gerçekleştirmesini dile getirmek için öne sürmüştür.²⁶ Ancak Heidegger varoluşun özden önceliğini değil varoluş ile özün aynılığı görüşünü savunur. Heidegger’e göre varoluş ve öz birbirinden ayrı düşünülemez.²⁷ Sartre’ın “varoluşun öze önceliğini” reddeden bir diğer varoluşçu filozof Gabriel Marcel’dir. Sartre’ın öne sürdüğü varoluşu özden önce görme anlayışına karşı çıkan Marcel de felsefî araştırma için öncelliği başlangıç noktası olarak görür. Ancak varoluşun özden önce gelme fikrine katılmaz.²⁸

Varoluşçu felsefenin en önemli ilkesi, insanın özgür bir varlık olması, seçim yapabilmesi, iradesini kullanabilmesi ve kendini kendi istediği gibi gerçekleştirebilmesidir. Sartre’a göre insan ne olmak istediğini bizzat kendisi seçen, başkası olmayan ve özünü kendi yaratan bir varlıktır.²⁹

Varoluşçu filozoflar çağın sorunlarına çözüm bulmaya, ortaya çıkan bu sorunlara önerilerde bulunmaya çalışmışlardır.³⁰ Yirminci asrın sorunlarını açık bir biçimde dile getiren varoluşçuluğun sadece bir felsefe öğretisi olarak kalmadığı, günlük yaşamın içine girip çağın her türlü sorununu dile getirdiği ve yorumladığı görülmektedir.³¹

Devrim, s. 71; *Varoluşçuluk Bir Hümanizmdir*, çev. Asım Bezirci, İstanbul, Say Yayınları, 1997, s. 61; Tansel, *Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 93.

²⁶ Jean Paul Sartre, *Varoluşçuluk Existentialisme*, çev. Asım Bezirci, Ataç Kitabevi, II. Baskı, İstanbul 1961, s. 32, 34, 40, 44; Taşdelen, “Varoluş Felsefesinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu”, *Beytülhikme*, c.1, s. 39.

²⁷ Çüçen, *Heidegger’de Varlık ve Zaman*, s. 57.

²⁸ M. Celaleddin Muşta, *Gabriel Marcel’in Varoluşçuluğu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 36.

²⁹ Sartre, *Varoluşçuluk Bir Hümanizmdir*, s.61; Necati Öner, “İnsanda Öz ve Varoluş”, *Felsefe Dünyası*, sayı:1, 1991, s.7; Tansel, *Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 1.

³⁰ Gökhan Gürdal, *Varoluşçuluğun Kökleri: Sokrates, Aziz Augustinus, Pascal*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 51.

³¹ Karakaya, *Sartre Felsefesinde Varlık Sorunu*, s. 71.

Varoluşçu felsefe sistemden yoksun bir varlık felsefesidir.³² Bir sistemi olmayan varoluşun bir sistemi de kurulamaz.³³ Geleneksel felsefe, hakikati insanın istek ve arzularından bağımsız olarak görmüş ve nesnellikle sınırlandırmıştır. Geleneksel felsefede hakikat dendiği zaman herkes için kabul görmüş nesnel bir durum söz konusudur. Bu duruma karşı çıkan varoluşçular herkes için geçerli nesnel önermeleri değil, kişi için öznel ve bireye özgü deneyimleri kabul ederler. Bu yüzden varoluşçular nesnel hakikat ölçütü anlayışını eleştirmişlerdir. Öznel hakikati savunan varoluşçular, öznel hakikati de kişinin zaman içindeki gerçek hakikati olarak tanımlamışlardır. Dolayısıyla öznel hakikat düşünce ve akıl yoluyla kavranabilen bir durum değil, yaşanılacak bir tecrübedir.³⁴ Öznel hakikatin ileri düzey savunucusu olan Jaspers daha ileri bir söylemle çoklu hakikat anlayışını savunur. O beş tür hakikatten söz eder.³⁵ Bu çoklu hakikatin vazgeçilmezliğini savunan Jaspers, her hakikatin diğerince tanınmasını da gerekli görür. Gerçek hakikatin, sıralanan bu beş hakikat türünün bir bütün olarak bulunduğu yerde ortaya çıkacağını öngörür. Bu hakikatleri bir bütün olarak ortaya çıkararak şey de akıldır.³⁶

Varoluşçuluk, özellikle hümanist ya da ateist boyutu içinde, evrenin akılla anlaşılabilir olan bir gelişme doğrultusu olmayıp, özü itibarıyla saçma ve anlamsız olduğunu, evrenin rasyonel bir tarafı bulunmadığını, evrene anlamın insan tarafından verildiğini öne sürer.³⁷

Varoluşçu felsefenin özelliklerinden biri de irrasyonelliğidir. Varoluş ne kadar rasyonel ise o kadar da irrasyoneldir. Varoluş gözlemlenemeyen, akıl açısından asla gösterilemeyecek kadar genel, uzak ve belirsiz bir şeydir. Kierkegaard varoluş derken, soyut düşünmeye karşı somut düşünüşü anlamakta ve nesnel düşünceye karşı

³² H. J. Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, çev. Ekin Uşşaklı, Dost Kitapevi, Ankara 2005, s. 152.

³³ Taşdelen, "Varoluş Felsefesinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu", c.1, s. 43.

³⁴ Martin Heidegger, *Sanat Eserinin Kökeni*, çev. Fatih Tepebaşılı, De ki Basım Yayım, 2. Baskı, Ankara 2011, s. 33-52; Hakan Gündoğdu, "Varoluşçu Felsefelerdeki Bazı Ortak Özellikler", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. VII, yıl: 2007, sayı:1, s. 112-113.

³⁵ Jaspers'ın öngördüğü bu beşli hakikat tasnifi şu şekildedir: 1. Pragmatik hakikat; bir inancın yaşamdaki yararlılığına vurgu yapar. 2. Genel farkındalığın hakikati; bir yargı ya da önermenin hakikatinin herkes için açık bir şekilde bilinmesine vurgu yapar. 3. Tinin hakikati; bir fikir ya da ona katılma olarak tanımlanmaktadır. 4. Varoluşun hakikati; insanın kendinin farkındalığı olarak tanımlanmaktadır. 5. Aşkınlığın hakikati; sonlu kişinin aşkınlık ile buluşmasıdır. Bkz. Jaspers, *Felsefe Nedir*, s. 121; Gündoğdu, "Varoluşçu Felsefelerdeki Bazı Ortak Özellikler", c. VII, yıl: 2007, sayı:1, s. 116.

³⁶ Gündoğdu, "Varoluşçu Felsefelerdeki Bazı Ortak Özellikler", c. VII, yıl: 2007, sayı:1, s. 116.

³⁷ H. J. Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, çev. Ekin Uşşaklı, Dost Yayınevi, Ankara 2005, s. 26; Kayra, *Jean Paul Sartre'in Özgürlük Anlayışı*, s. 8.

çıkmaktadır. Çünkü o, nesnel düşüncede kişisel tutkunun, sevgi ve nefretin, ilginin, kısaca her içten olan şeyin öldüğüne inanır. Ona göre varoluş, her zaman yalnız ve tektir. Bu yüzden Kierkegaard'da tekil birey evrenselden yüksektir ve mutlaka mutlak bir ilişki içindedir.³⁸ Varoluş düşüncesindeki bu tekillik vurgusu onu gittikçe abartılmış bir bireyselliğe de götürmüştür.³⁹ Jaspers, Kant'ın şu sözüne büyük önem atfeder: “İnanca yer açmak için bilgiyi ortadan kaldırmam gerekiyor.”⁴⁰

Özetle varoluş felsefesi çağının sorunlarına yanıt arayan, somut insanı, bireysel insanı temel alarak varoluşun bütünlüğü içerisinde değerlendirmişlerdir. Varoluş felsefesi varoluşun önceliğine vurgu yaparak varlığın anlamının ne olduğunu bulmaya çalışan bir akımdır. Varoluşçuluk bireysel deneyime dayanmaktadır. Varoluşçulara göre insan dünyaya yani nesnel dünyasına fırlatılmıştır ve insanın anlamının ne olduğunu araştırmışlardır. İnsan özgür bir varlıktır. Bu yüzden varoluşçulara göre varoluş özden önce geldiği için insan kendi özünü kendisi koyar. Ne olmak istediğine kendisi karar verir.

³⁸ Soren Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, çev: Nur Beier, Pinhan Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 2015, s.129, 144-145.

³⁹ Bedia Akarsu, *Çağdaş Felsefe Kant'tan Günümüze Felsefe Akımları*, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1994, s. 196, 199.

⁴⁰ Bakış, “Varoluş İrrasyonel midir?”, s. 319-320.

BİRİNCİ BÖLÜM

VAROLUŞ FELSEFESİNİN TARİHİ SEYRİ

Varoluş felsefesi yirminci yüzyılın önemli felsefi akımlarından biri olup çağının insan sorununu ele almıştır. II. Dünya Savaşının yol açtığı tahribatı gören düşünürler, insan varlığının ne olduğunu sorgulamışlardır. Ölümü, özgürlüğü, kurtuluşu, yabancılaşmayı, etik kuralların inşasını, somut insanın mahiyetini açıklamaya çalışmışlardır. Bu özellikleriyle varoluş felsefesi çağın sorunlarına yanıt arayan felsefi düşüncedir.⁴¹ Varoluşçuluk, I. ve II. Dünya Savaşının sonrasında ortaya çıkan yıkıma, geleneksel felsefelere, rasyonalizmin akla dayanan bilgisine, evrenselliğe ve nesnelliğe karşı tepki hareketi olarak ortaya çıkan felsefi akımdır. Onlar savaşın insanlar üzerinde kötümserliğe, yalnızlığa, bunalıma, hayal kırıklığına yol açtığını derinden hissetmişlerdir. Ben'i kendi öznel varoluşu üzerine temellendirirken diğer Ben'ler ile ilişkisi ile dünyadaki konumunu da ele almışlardır. Varoluş felsefesinin çıkış noktası insandır. Bu yüzden insana dünyayı ve gerçeklerini tanıtmak, sorunlarını tartışmak ve nesnellik ile tekdüzeliği eleştirmek varoluşçu filozofların başlıca çabaları arasında olmuştur. İnsan yaşarken deneyimlerini bilinç ve iradesiyle temellendiren, kendini yine kendisiyle oluşturabilen varlıktır.⁴²

Varoluş felsefesi 1930'lu yıllarda Almanya'da ortaya çıkmakla birlikte etkisi Almanya sınırlarını aşmış önemli bir düşünce akımıdır. Varoluş kavramını ilk olarak kullanan filozof Danimarkalı Soren Kierkegaard'dır. Daha sonra şair Rilke ondan etkilenmektedir. O şiirlerinin çoğunda varoluş kavramını işlemiştir. Bu akımdan etkilenen bir başka düşünür de Karl Jaspers'dir.⁴³ O, kendi felsefesine varoluş felsefesi demiştir. Bir başka filozof Heidegger kendi felsefesine varoluş felsefesi isimlendirmesi yerine insan varlığının ontolojisi adını vermiştir. Ancak o felsefesinde daha çok varoluşçuluğu işlemiştir. Varoluşçuluk akımı; iç sıkıntısı, bulantı, belirsizlik, yaşamın anlamsızlığı, yabancılaşma, savaşın acısı, kötümserlik, umutsuzluk, hayal kırıklığı, yalnızlık ve bunalım şeklinde ortaya çıkan sorunlarla yüzleşmiştir. Varoluşçu felsefe insan varlığını, bilinci ve iradesi olmayan nesnelere

⁴¹ Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 11.

⁴² Berna Kayra, *Jean Paul Sartre'in Özgürlük Anlayışı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s. 5.

⁴³ Jaspers, *Felsefe Nedir*, s. 389-449.

dünyasından ayırır, insanın dünyaya düşmüş ve fırlatılmış olduğunu söyler. Varoluşçu filozoflara göre insanın belirlenmiş bir doğası yoktur. Çünkü belli bir doğa değişmez nesnel özelliğe sahiptir. Şu bir gerçektir ki her düşünce akımı kendi çağının ürünüdür. Antikçağ filozofları insanı evrenin bir parçası olarak görmüşler, Yeniçağ filozofları insan aklının gücüne önem vermişlerdir. Varoluşçuluğun kökleri kimilerine göre Antik Çağ filozofu Sokrates'e, bazıları Ortaçağ filozofu St. Augustinus'a kadar uzanmaktadır. Kimileri varoluşçuluğu Pascal ve Descartes'le başlatmış, kimileri de on dokuzuncu yüzyıl felsefe ve edebiyatıyla ilintilemiş, bu felsefî ve edebî birikimin başlıca temsilcilerini; Friedrich Nietzsche, Martin Heidegger, Albert Camus ve Dostoyevski gibi şahsiyetler olarak sıralamışlardır.⁴⁴

Hegel'e göre felsefe, genelde varlık nedir sorusunu inceler. Varlığa yönelerek bilgiye ulaşabileceğimizi söyler. Hegel varlıkların anlaşılabilir olduğunu ve akılla tüm varlıklara ulaşılabilirliğini düşünmektedir. Kant'ın yaptığı gibi önce bilmek, sonra varlığa ulaşmak değildir. Modern felsefe "bilginin özü nedir?" sorusunun cevabını aramış ama varlık sorusunun üzerinde durmamıştır. Hegel'e göre ilk önce varlığa yönelmemiz gerekir. Onun düşüncesinde felsefe, "varlık üzerine olan bilimdir". Hegel'e göre felsefenin sorduğu ilk soru "varlık nedir?" sorusudur. Buna yanıt ise "varlık vardır" ifadesidir. Hegel mantığının önermesi, "varlık varlıktır" şeklindedir.⁴⁵

1. Varoluşçu Filozoflar

Varoluş felsefesi terimini kullanan ilk kişi 1929'da yayımlanan *Felsefenin Yeni Yolları* isimli eserin sahibi Fritz Heinemann'dır. Bu felsefenin başlıca temsilcileri; Gabriel Marcel (1889-1973), Karl Jaspers (1883-1969), Martin Heidegger (1889-1976), Jean Paul Sartre (1905-1980)'dır. Varoluş felsefesinin sorunlarını işleyen filozoflar Kierkegaard düşüncesinden etkilenmişlerdir. Varoluş filozofları arasında oldukça dikkat çekici fikir farklılıkları vardır. Heidegger bir varlık bilimi oluşturmaya çalışırken, Jaspers düşüncesinin merkezine aşkınlığı yerleştirmeye çalışır. Bu aşkınlığın da teizm, panteizm ve ateizm olarak

⁴⁴ Soren Kierkegaard, *İroni Kavramı Sokrates'e Yoğun Göndermelerle*, çev. Sıla Okur, İmge Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2009, s. 173-218; Mehmet Sait Reçber, "Din Felsefesi", *Din Felsefesi*, ed. Recep Kılıç & Mehmet Sait Reçber, Grafiker Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2016, s. 23; Karakaya, *Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 83-89.

⁴⁵ Akarsu, *Çağdaş Felsefe*, s. 74, 76; Bakış, "Varoluş İrrasyonel midir?", s. 303.

yorumlanmaması gereken bir tür olduğunu belirtir.⁴⁶ Heidegger felsefesinde Tanrı'yı hesaba katmazken, Sartre felsefenin temeline ateizmi yerleştirir. Marcel teist bir varoluşçu olarak dikkat çekerken, Kierkegaard Hıristiyan bir varoluşçu filozof olarak belirginleşmiştir. Albert Camus genel bir felsefi akım olan dinsel ateizmi temsil ederken, Friedrich Nietzsche, Martin Heidegger ve Karl Jaspers gibi düşünürler ne bir kiliseye mensup olmuşlar ne de bir dini düşünceyi benimsemişlerdir. Bunlar kişinin kaderini belirleyen şeyin kişisel deneyimler ve sorumluluklar olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca onlar, materyalizme ve idealizme reddiyede bulunmuşlardır. Bütün bu tespitlerden sonra varoluş felsefesini ikiye ayırarak inceleyebiliriz. Birinci gruptakiler teist varoluşçulardır. Bu grubun içinde bulunan filozoflar; Soren Kierkegaard, Karl Bath, Karl Jaspers, Max Scheller, Maurice Blondel, Henri Bergson, Gabriel Marcel, Charles Peguy'dur. İkinci grupta ise ateist varoluşçular bulunmaktadır. Bu guruba mensup filozoflar ise Friedrich Nietzsche, Martin Heidegger ve Jean Paul Sartre'dir. Bu iki gruba mensup filozoflar arasında aynı grupta olsalar bile fikir ayrılıkları vardır. Nietzsche Tanrı'nın öldüğünü, insanın tek başına olduğunu belirterek, varoluşçuluğun temellerinin Almanya'da atıldığını belirtir. Mânevî varoluşçuluğu temsil eden Jaspers, Husserl ve Scheller gibi filozoflar aşkın varlığın ve gerçeğin peşindedirler.⁴⁷ Mânevî varoluşçuluğu benimseyen filozoflar insanın kaderini düzeltmeye çalışmışlar ve insana hayatlarını nasıl güzelleştirebileceklerine dair çözümler üretmişlerdir. Varoluşçu filozoflar düşünce sistemlerini ortaya koyarken sistematik bir şekilde davranmamışlardır. Varoluş filozoflarının felsefeye yüklediği yegâne misyon, felsefeyi doğduğu noktaya tekrar götürmektir. Varoluşçu filozofların ortak konuları; insan, özgürlük, seçim, sorumluluk, kendini gerçekleştirme, etkileşim ve merkezileştirmedir.⁴⁸

Felsefi düşüncelerini incelemeye başlamadan önce bazı varoluşçu filozofları tanıtmak ve haklarında kısa değerlendirmelerde bulunmak istiyorum.

⁴⁶ Jaspers, *Felsefe Nedir*, s. 372-388.

⁴⁷ Jaspers, *Felsefe Nedir*, s. 372.

⁴⁸ Erdem, "Karl Jaspers (1883-1969)", s. 171; Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 20- 21; Berna Kayra, *Jean Paul Sartre'in Özgürlük Anlayışı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s. 5; Karakaya, *Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 9; Vefa Taşdelen, "Varoluş Felsefesinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu", *Beytülhikme*, c.1, Haziran 201, s. 45.

1.1. Simone de Beauvoir

Simone de Beauvoir 9 Ocak 1908'de Paris'te dünyaya gelmiştir. Georges Bertrand ve Françoise (Brasseur) de Beauvoir çiftinin kızıdır. Geleneksel bir ailenin büyük kızı olarak dinine ve ülkesine bağlı bir ailenin kızı olarak yetiştirilmiştir. Kişiliği koyu Katolik anne ile agnostik bir baba karşıtlığında şekillenmiştir. Kardeşi Helen ile arkadaşı Zaza ile olan beraberliği yetişkinlik dönemini şekillendiren iki özel ilişkidir. Katolik Enstitüsü'nde matematik eğitimi, Sainte Marie Enstitüsünde yabancı dil eğitimi, Sobone'da felsefe tahsili gördü. 1929 yılında Sabone'da Jean-Paul Sartre ile tanıştı. 1929 yılında felsefe alanında birincilik derecesini Sartre alırken, ikincilik başarısını Beauvoir elde etti. Sorbonne'da Castor/Cesur lakabını edinmiş, hayatı boyunca da bu isimle anılır olmuştur.

Sartre'in Maurice Merleau-Ponty ve diğer arkadaşları ile kurduğu Les Temps Modernes/Modern Zamanlar adlı politik gazetede çalışmaya başlayan De Beauvoir, yazarlığını ve editörlüğünü geliştirdi.⁴⁹

Araştırmaları daha çok “diğer” kavramı üzerine yoğunlaşmış, kadınların diğer olarak tanımlanmasına karşı çıkmış, kadını mevcut konumundan öteye götürmeye çalışmıştır.⁵⁰ 1986'da hayatını kaybeden Simone, Paris'de Cimetière du Montparnasse Mezarlığına Sartre'in yanına gömülmüştür. Onun başlıca eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Konuk Kız (1943), Pyrrhus ve Cineas (1944), Başkalarının Kanı (1945), Kim Ölecek? (1945), Her Erkek Ölümlüdür (1946), Belirsizlik Ahlâkı Üzerine (1947), İkinci Cins (1949), Gün gün Amerika (1954), Mandarinler (1954), Sade'yi Yakmalı mı? (1955), Uzun Yürüyüş (1957), Bir Genç Kızın Anıları (1958), Yaşlılık (1960), Sessiz Bir Ölüm (1964), Les Belles Images (1966), The Woman Destroyed (1967), Yaşlılık (1970), Hesap Tamam (1972), When Things of the Spirit Come First (1979), Veda Töreni, (1981), Sartre'a Mektuplar (1990), Aşk Mektupları (Nelson Algren'e) (1998)⁵¹

⁴⁹ Simone de Beauvoir, *Başkaldırımın Kanı*, çev. İpek Babacan, Payel Yayınevi, 2. Basım, İstanbul 1990, s. 9-263.

⁵⁰ Simone de Beauvoir, *Denemeler 'Pyrrhus ile Cineas*, çev. Asım Bezirci, Payel Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul 1989, s. 40-58.

⁵¹ <https://gaiadergi.com/oteki-cinsin-varolus-mucadelesinde-bir-kadin-simone-de-beauvoir>, 18 Mayıs 2018.

Simone de Beauvoir'ın varoluş felsefesi feminizme dayanmaktadır. Varoluşçuluğu kadının varoluşçuluğu olarak görür ve anlatır. Toplum içinde kadının ötekileştirilmesini reddeder. Kadının kendi varoluşunu sağlar. Toplum içinde erkeğin kadından üstün olduğu düşüncesinin kadınlara zarar verdiğini söyler. Sosyal hayatta erkeğin avantajlı görüldüğü bir toplumda kadın güçsüz ve zayıf olarak kabul edilmiştir. O kadınlara toplum içerisinde hak ettikleri yeri vermeyi amaçlamaktadır. Ona göre bu da ancak kadınlar kadar erkeklerin de bilinçlendirilmesiyle mümkün olabilir. Erkek egemen toplumlarda kadının bir nesne olarak görüldüğünü ifade eder. Düşünür bu yüzden kadınların sosyal statülerini artırmak için çalışır.⁵²

Beauvoir Tanrı'nın varlığını kabul etmez. Ona göre kişi kendi varoluşunu kendisi oluşturur ve kişinin varoluşunun tüm sorumlulukları yine kişinin omuzlarındadır. Eylemlerini gerçekleştirirken referans alabileceği bir Tanrı olmadığı için kişinin başvuracağı mutlak ve değişmez ahlâkî değerler de yoktur. Ona göre etik, bu belirsizlikten çıkmaktadır. İnsan özgürlüğü bilinçli bir şekilde kabul etmektedir. Beauvoir özgürlükle ahlâkî birlikte ele almıştır. Kişinin kendi varoluşunu gerçekleştirmesi ve özgürlüğünü elde etmesi, ahlâklı olması ile aynı şeydir. Özgür olmak ile ahlâklı olmak aynı kapıya çıkmaktadır. Bireyin kendi özgürlüğü de diğer bireylerin özgürlüğüne bağlıdır. Bu yüzden birey ahlâk sahibidir.⁵³

1.2. Soren Kierkegard

Søren Kierkegaard 1813 yılında Kopenhag'da doğdu ve hayatını burada geçirdi. Babası Michael Pedersen Pietizm mezhebine bağlı, melankolik, sevap ve günah takıntısı olan, çileci, bir yapıya sahipti. Babasının bu özelliği daha sonraki yaşamında Søren'i de etkiledi. Søren'in annesini kaybettikten sonra ev sahibesiyle evlenen babası ticari hayatta başarılı bir yün tüccarı idi. Sonradan zenginlik ve rahata kavuşan babası Michael Pedersen'in kırk yaşına kadarki hayatı yoksulluk ve ıstırap içerisinde geçtiğinden, çocukluğunda Tanrı'ya lanet etmişti. Onun bu pesimist tavrı diğer aile fertleri gibi Søren'i de etkilemişti. 1830'da Kopenhag Üniversitesi'ne

⁵² de Beauvoir, *Başkalarının Kanı*, s. 71, 127, 137-185; Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 45.

⁵³ Zeynep Zafer Esenyel, "Simone de Beauvoir (1908-1986)", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 307-308.

girmeye hak kazanan Kierkegaard burada teoloji, felsefe ve edebiyat öğrenimi gördü.⁵⁴

Kierkegaard'ın ilk temel eseri Hegel felsefesine eleştirel yaklaşım sergileyen doktora tezi oldu. Bu akademik çalışmasında ironi kavramı üzerinde durdu. Kurumsal din anlayışlarına yönelik tenkitleriyle tanınan Kierkegaard, 'devlet kilisesi' yaklaşımına reddiyelerde bulundu. 11 Kasım 1855 tarihinde öldü.⁵⁵

Kierkegaard'ı varoluşçuluğa yaptığı katkılardan dolayı varoluşçuluğun en önemli filozoflarından biri olarak görebiliriz. Ona göre varoluşun temel özellikleri tutku ve karardır. Varoluş sürekli oluş halindedir ve zamansaldır. Kierkegaard'a göre varoluşçuluk, kendi başına kişinin kendini gerçekleştirmesidir. Kierkegaard'a göre varoluşun gerçekleşme alanları; estetik, ahlâkî ve dinî varoluştur. Birey bu varoluş alanları ile kendi varoluşunu ortaya koyar. Kierkegaard'ın varoluşçuluğu Hegel karşıtı bir duruştur. Hegel gerçeğe akılla ulaşılabileceğini iddia ederken, Kierkegaard gerçeği öznedede aramıştır. Hegel gerçekliğe nesnellikte ulaşmışken, Kierkegaard onu öznellikte bulmuştur. Hegel zorunluluğu vurgularken, Kierkegaard özgürlüğü vurgulamış ve varoluşun sürekli bir oluş olduğunu söylemiştir. Onun için varoluşçuluk bir sistem felsefesi değildir. Varoluş süreklidir ve tamamlanmamıştır. Varoluş sonlu değildir. İnsan sürekli varoluşunu gerçekleştirmek zorundadır. Çünkü o eksik bir varlıktır ve tamamlanmamıştır. Bu yüzden varoluşunu tamamlayan ve varoluşu aşabilen eksiksiz varlık Tanrı'dır. Kierkegaard'da varoluşun üç farklı varoluş aşaması vardır. Bunlar; estetik varoluş, etik varoluş ve dinî varoluştur. Her varoluş diğer varoluş aşamasına ulaşmanın tek yoludur. Bu, diyalektik bir süreçtir. Estetik aşamayı bitirmeden etik varoluşa, onu da aşmadan dinî varoluşa ulaşmak imkânsızdır. Birey estetik varoluş aşamasında sorumluluklarından kaçan, arzularının kölesi durumunda olan, özgürlük ve seçim duygularına sahip olmayan bir hayat yaşar. Estetik varoluş aşamasında kişi benliğine tam anlamıyla nüfûz edememektedir. Kendisinin sadece gündelik hayata karşı bir tutkusu vardır, kendi istek ve arzularını gerçekleştirmek için basit çıkarlarının peşinde koşmayı hedeflemektedir. Estetik varoluşta kişi günübürlük yaşar, geleceği umursamaz. Estetik varoluşta esas olan şöhret, zenginlik ve güzellik gibi istekleri olduğu için, yaşadığı gündelik hayatın

⁵⁴ Jacques Colette, *Varoluşçuluk*, trc. Işık Ergüden, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2006, s. 30-35; Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 75-79.

⁵⁵ <http://www.izdiham.com/soren-kierkegaard-hayati>, 10 Mayıs 2018.

içinde kalmak ister. Estetik varoluş aşamasında kişi sıkılmaktan çok korkar. Çünkü hayatın tek düzeyliğini ve sürekli aynı şeylerin yapıldığını görmekten çok korkmaktadır. Bu yüzden kişi sürekli sıkılmaktan ve tekrar etmektен şikayet eder. Kierkegaard'a göre estetik hayat görüşü bir tür umutsuzluktur. Bu hayat görüşünde yaşayan kişi mutsuzdur. Estetik varoluşta kişi zenginlik ve fakirlik, güzellik ve çirkinlik sarkacında salınır durur. Halbuki insan geçmiş ve gelecek ile bağlantı kuran, seçim ve özgürlükleri doğrultusunda yaşayan bir varlıktır. Estetik varoluş aşamasında kişi toplumun kurallarına göre değil, kendi arzu ve istekleri doğrultusunda hareket eder. Bu düzeydeki bireyin amacı haz elde etmektir. Onun kişilerle ve dünyayla iletişimi sınırlıdır. Estetik varoluş aşamasında birey sorumluluklarından kaçmaktadır.⁵⁶

Etik varoluş aşamasında kişi sorumluluklarının bilincindedir. Gündelik hayatın ona sunduğu imkân, fırsat ve problemlerin farkındadır. Bu varoluş aşamasında kişi ben olma ödevini gerçekleştirir. Etik varoluş aşamasında kişi gündelik hayatta kendisine yüklenen sorumlulukları yerine getirmenin ve sıkıntıları aşmanın çabasındadır. Dolayısıyla etik varoluş aşaması gerçekliktir. Ancak Kierkegaard etik olanı yaşamda olduğu kadar ilimde de sıkıcı olarak betimler. Estetiğin kubbesinin altında herşey hafif, güzel, köşeli ve sivri olur.⁵⁷ Kierkegaard'a göre bu varoluş aşamalarını birinden diğerine ani bir şekilde geçmek imkânsızdır. Varoluş aşamaları hakkı verilerek gerçekleştirilir. Bir aşamadan diğer bir aşamaya geçiş bireyin cesaretiyle olur, ama bu süreç o kadar da kolay değil, bilakis sıkıntılı bir süreçtir. Etik varoluş aşaması estetik varoluş aşamasının bir kısım özelliklerini kullanmaktadır. Etik varoluş aşamasını ödev ve sorumluluk bilinci olarak tanımlamıştık. Etik varoluş aşamasının temel kavramları iyi, kötü ve ödev mefhumlarıdır. Bireyin ben olma ödevini yerine getirme sorumluluğunu üstlenmesi yalnız etik görevlerini yerine getirmesiyle oluşur. Etik olan şeyler evrenseldir, bu yüzden de herkes için geçerlidir. Etik varoluş aşamasında kişi kendi kararlarını kendi verir ve seçimlerini kendisi yapar. Estetik varoluş aşamasında sorumluluk almayan birey, etik varoluş aşamasında ben olma ödevini yerini getirmektedir. Bu da ancak evrensel ve toplumsal değerleri kullanmakla mümkün olabilir. Etik varoluşunda

⁵⁶ Soren Kierkegaard, *Etik-Estetik Dengesi Kişiliğin Gelişiminde*, trc. İbrahim Kapaklıkaya, Oraf Yayınları, İstanbul 2013, s. 16, 23-25, 30, 68, 71.

⁵⁷ Kierkegaard, *Baştan Çıkarıcının Günlüğü*, s. 77-78.

birey seçim yaparak dinî varoluş aşamasına geçmektedir. Kierkegaard etik varoluş alanının temel kavramını zafer olarak belirtir. Etik yaşam, kişinin estetik yaşamının gizlilik, depresyon, melankolik, atlatıcı tutku ve umutsuzluk durumları karşısındaki zaferidir. Kişinin kendi kararlarını verdiği ve kendi seçimlerini yaptığı etkin bir varoluş biçimidir.⁵⁸

Dinî varoluş aşaması Kierkegaard için en yüksek varoluş aşamasıdır. Dinî varoluş aşaması kişinin kendisiyle yüzleşmesi ve koşulsuz dinî inancı gerektirmektedir. Kierkegaard *Korku ve Titreme* adlı eserinde etik hayat ve dinî hayat arasında seçimi Eski Ahit'te İbrahim ve oğlu İshak'ın hikâyesinden yola çıkarak ele almaktadır. *Korku ve Titreme*'de İbrahim evrensel ahlâk kurallarına karşı çıkar. Aslında kendisine bu ahlâk kurallarını bir kenara bırakıp korku ve titreme içinde seçimini gerçekleştirir. Dinî varoluş aşaması Tanrı'ya teslimiyet hâlidir. Bu aşama, kişi ve Tanrı arasında tüm engellerin kalktığı aşamadır. Bireyin dinî yaşamı seçmesi çok büyük bir fedakarlıkla mümkündür. Kierkegaard bu durumun günümüzde tam tersi olduğunu belirtir. Çünkü modern insan hayatı hiç sorgulamadan ve sorumluluklar almadan yaşamaya kalkışmaktadır. Böylesi bir yaşam tarzına bürünen insanlar estetik varoluş aşamasının da en aşağısında bir yerdedir. İnsan kendi varoluşunu sorgulamaz ve sorumluluk almazsa sıradan bir insan hâline gelir. Dinî varoluş aşamasında varoluş seçimler aracılığıyla ortaya çıkar. Seçim yapabilen kişi varoluşunu ortaya koyabilir. Varoluşu da an içinde düşünmek gereklidir.⁵⁹

1.3. Martin Heidegger

1889 yılında Almanya'nın Messkirch kasabasında dünyaya gelen Martin Heidegger, ilk eğitimini Konstanz'da bulunan Cizvit gramer okulunda tamamlamıştır. Cizvit papası olmak amacıyla Freiburg Üniversitesi'nde teoloji okumaya koyulmuştur. Sağlık sorunlarını gerekçe göstererek papaz olmaktan vazgeçip felsefe eğitimi almaya başlar. Bu maksatla Freiburg'ta felsefe tahsili ileri düzeyde devam ettirip 1913 yılında *Psikolojizmde Yargı Kuramı* başlıklı doktora tezini hazırlar. 1916 yılında Freiburg Üniversitesi Felsefe bölümünde çalışmaya başlayan Edmund Husserl'in asistanı olur. Husserl'in fenomenolojisinin etkisinde kalır. Doçentlik tezi

⁵⁸ Kierkegaard, *Etik-Estetik Dengesi*, s. 16, 23-24, 71, 93, 96, 129.

⁵⁹ Kierkegaard, *Etik-Estetik Dengesi*, s. 59-91; Karakaya, *Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 53-55; Bakış, "Varoluş İrrasyonel midir?", XXX, 2016/1, s. 305; Yasemin Akış, "Varoluş Başlangıcı: Soren Kierkegaard", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 87-90.

olarak Duns Scotus'ta Kategoriler ve Anlam Öğretisi konusunu araştırır. Üniversitede akademik derslerini verirken Varlık ve Zaman isimli eseri üzerinde yoğunlaşmaya başlar. 1922 yılında Marburg Üniversitesi öğretim üyeliği kadrosunda çalışmaya başlayan Heidegger, burada Hans-Georg Gadamer ve Hannah Arendt gibi isimlerin yetişmesine katkıda bulunur. Metafizik Nedir? isimli eseriyle ilgi odağı haline gelen Heidegger, 1928 yılında tekrar Freiburg Üniversitesi'nde çalışmaya başlar. 1933 yılında Freiburg Üniversitesi rektörü olarak seçilen Heidegger, Nazi partisine katılır. Bu davranışıyla büyük şaşkınlık yaratan Heidegger, bir yıl içerisinde hem partiden hem de rektörlükten istifa eder. Bununla birlikte 1935 yılına kadar üniversitede ders vermeye devam eden Heidegger, II. Dünya Savaşı sonrasında Nazi-arındırma komitesi tarafından yargılanır ve 1945 yılında Nazilerle işbirliği yapması nedeniyle öğretim üyeliği elinden alınır ve ders vermesi yasaklanır. 1950 yılında öğretim üyeliği payesi geri iade edilmekle birlikte bir yıl sonra kendisi emekliye ayrılır. Çeşitli konferans, konuşmalar ve yazılarıyla çalışmalarını sürdüren Heidegger 1976 yılında hayatını kaybeder.⁶⁰

Heidegger'in başlıca eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz: *Zaman ve Varlık*, *Nedir Bu Felsefe?*, *Hümanizmin Özü*, *Metafizik Nedir?*, *Tekniğe İlişkin Soruşturma*, *Bilim Üzerine İki Ders*, *Zaman kavramı*.⁶¹

Heidegger yirminci yüzyılın en önemli düşünürlerinden biridir. Heidegger felsefesinin ana düşüncesi varlığın anlamı ve amacıdır. Heidegger *Varlık ve Zaman* adlı eserinde varlığın anlamı sorununu işlemiştir. Heidegger eserinde varlığın ne anlama geldiğini araştırmış, varlık sorununa düşünsel betimlemelerde bulunmuştur. Heidegger eserinde varoluş kavramını daha çok insanın varlığını anlatmak için kullanmıştır. Bu eseri 1927'de yazmış olan Heidegger, burada insanın dünyaya bırakılmış olduğunu açıklamakta ve varlığı "Dasein" kavramı ile açıklamaya çalışmaktadır. Dünyaya bırakılmış olan insan, seçim yapar ve özgürlüğünü gerçekleştirir. Heidegger'e göre varolmanın özü varoluşundadır. O, var ile öz olanı tek bir kavramla açıklamaya çalışmıştır. İnsanın içinde bulunan öz alanına varolma denilir. Heidegger'e göre varolma kavramı bilinç kavramının yerine geçmektedir. Aynı şekilde bilinç de varolmanın yerine geçer. Varolma denilen şey, varlık

⁶⁰ Colette, *Varoluşçuluk*, s. 45-5; Adnan Esenyel, "Fenomenolojiden Varoluşa: Edmund Husserl (1859-1938) ve Martin Heidegger (1889-1976)", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s.140-143.

⁶¹ http://www.felsefe.gen.tr/filozoflar/martin_heidegger_hayati_ve_eserleri.asp, 20 Mayıs 2018.

hakikatinin tecrübesini elde eden, buna uygun düşünülebilen şeydir. *Varlık ve Zaman*'da Heidegger varoluş kavramını sadece insanın varlığını anlatmak için kullanmıştır.⁶² Öyle ki Heidegger varoluşu, olmaya indirgemıştır. Varoluş bir olma bilincidir, kişinin kendi varlığını ve varoluşunu gerçekleştirmesidir.⁶³ İnsanın dünyaya atılmış yalnız bir varlık olduğunu ve onun ancak 'Dasein' kavramıyla açıklanabileceğini söyleyen Heidegger'e göre insan dünyaya bırakılmışlık içinde sürekli seçimler yapmakta ve sonunda özgürlüğünü gerçekleştirmektedir. Bu yüzden insan, yani Dasein, sürekli kendini aşmak durumundadır. Bu yaklaşımları nedeniyle Heidegger'in felsefesinde tanrıtanımsızlık zorunlu olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü varoluş olgusal olmaya indirgendiği zaman Tanrı'nın varlığından söz edilemez.

Heidegger varoluşu üçe ayırmaktadır. Birincisi asıl durumun duygusudur. Yani Dasein'in dünyaya atılmışlığıdır.⁶⁴ İkincisi anlamadır. Dasein'in olabileceği şey, yani Dasein'in tasarlanmış bir olasılığıdır.⁶⁵ Üçüncüsü söz'dür.⁶⁶ İnsan konuşan bir varlık olmasından dolayı sesli ve sessiz eylemlerini anlayabilmek için geniş bir yelpazede tasarlanmıştır.⁶⁷ Varlık var mıdır? sorusuna verilen cevaplara bakılınca varlığı hep bir varlıkla açıklamaya çalışmışlardır. Platon'da idea, Ortaçağda Tanrı, Descartes'te töz gibi. Heidegger'e göre ise varlığın ne olduğu değil, varolanın ne olduğu sorusuna cevap aranmalıdır. Çünkü varlık varolan değildir. Varolanın ne olduğu sorusunu sorarak varlığın ne anlama geldiğini bilebiliriz. Heidegger felsefesi bir ontoloji değil, bir fundamentolojidir. Ontoloji felsefe tarihi boyunca varolanların ilklerine yönelik bir araştırma olmuştur. Oysa Heideggerin istediği şey varolanların varlığını anlamaktır. Varolanların varlığını anlamaya fundamentoloji anlayışıyla ulaşılabilir. *Varlık ve Zaman* adlı eserinde ontolojik değil fundamentolojik yaklaşımda bulunduğunu iddia etmektedir. Felsefe tarihi boyunca varlığı bir varolana indirgeme düşüncesi vardır. Ama Heidegger'in yapmak istediği şey, varolanların varlığını ifade edecek bir felsefi fundamentolojiyi gerçekleştirmektir. Burada önemli adımın doğru soruyu sormakla mümkün olacağını belirtmektedir. Dolayısıyla Heidegger, "Varlığın anlamına ilişkin" soruyu gündeme getirmiş, varlığın anlamına

⁶² Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, çev: Kaan H. Ökten, Agora Kitaplığı, II. Basım, İstanbul 2011, s. 1-15; Karakaya, *Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 42.

⁶³ Turan Koç, *İslâm Estetiği*, İSAM Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2015, s. 88.

⁶⁴ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 185-190.

⁶⁵ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 150-169.

⁶⁶ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 370-372.

⁶⁷ Karakaya, *Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 47.

ilişkin soruyu formüle etmek için de Dasein'e yönelmiştir. Burada sadece Dasein, var olmanın ne anlama geldiğini ortaya koyabilmektedir. Heidegger'e göre varlık, kendi kendini açma, gizli olanı ortaya çıkarma ve dışa vurmaktır. Bu görüşünü temellendirmek için aletheia, logos ve physis kavramlarını kullanmış, bunların da varlık, hakikat, akıl ve tabiat olduğunu söylemişlerdir.⁶⁸

1.4. Karl Jaspers

23 Şubat 1883 tarihinde Almanya'nın Oldenburg şehrinde dünyaya gelen Karl Jaspers, temel eğitimini Oldenburg'ta tamamlamış, 1901-1902 yıllarında Heidelberg ve Münich'te hukuk eğitimi alır. Hukuk eğitimini yarıda bırakarak tıp eğitimi alır. 1902 yılında başladığı tıp eğitimini Berlin, Göttingen ve Heidelberg'te sürdüren Jaspers 1909 yılında doktor ünvanını almaya hak kazanır. 1909 yılında Max Weber'le tanışan Jaspers, 1909-1915 yılları arasında Heidelberg Psikiyatri Kliniğinde asistanlık yapar. 1913 yılında *Genel Psikopatoloji* adlı eseriyle Wilhelm Windelband'ın yanında doçentlik tezini sunar. 1930 yılında Martin Heidegger ile dostluk kurmaya başlayan Jaspers, 1921 yılında Hollanda Psikiyatri ve Nöroloji Kurumu'nun onur üyesi olur. Heidelberg'te felsefe profesörlüğü ünvanını almaya hak kazanır ve Viyana Deneysel Psikopatoloji-Psikoloji Derneği üyeliğine seçilir. 1933 yılında Hitler yönetiminin gelmesiyle üniversitedeki görevine son verilir. 1937 yılında emekli olur, Franfurk'ta konferanslar vermeye başlar. Nazi döneminin son bulmasıyla 1945 yılında tekrar üniversiteye döner. 1947 yılında Frankfurt şehrinin Goethe Ödülü ve Lozan Üniversitesi'nin onursal doktorası kendisine verilir. 1953'te Heidelberg Üniversitesi'nin onur doktorası, Alman Nörologlar ve Psikiyatrlar Kurumu'nun onur üyeliğini hak kazanır. 1958'de Alman Yayıncılar Birliği Barış Ödülü'nü ve Boston'daki Amerikan Bilim ve Sanatlar Akademisi onur üyeliğine layık görülür. 1959'da Erasmus Ödülü, Paris ve Genf üniversitelerinin onur doktoralarını alır. 1961 yılında emekli olur. 1962 yılında Basel Üniversitesi'nin onur doktorası alırken 1963 yılında Almanya'nın en büyük hizmet madalyasını geri çevirir. 1965 yılında Uluslararası Lüttich Barış Ödülü'nü, 1966 yılında Amerikan Psikopatoloji Kurumu'nun onur üyeliğini alır. 1968 yılında Basel yurttaşlığına alınan

⁶⁸ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 22-41; Adnan Esenyel, "Fenomenolojiden Varoluşa: Edmund Husserl ve Martin Heidegger", Varoluş Filozofları, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 144-145; Mustafa Günay, *Felsefe Tarihinde İnsan Sorunu*, Karahan Kitabevi, 3. Baskı, Adana 2010, s. 233-243; Berna Kayre, *Jean Paul Sartre'in Özgürlük Anlayışı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s. 21.

Jaspers, Alman pasaportunu geri verir. 26 Şubat 1969 tarihinde hayata veda eder. Jaspers, psikolojiden psikopatolojiye, felsefe tarihinden sistematik felsefe yazılarına kadar pek çok alanda eserler vermiştir. Eserlerinden önemlilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Çağın Tinsel Durumu (1931), *Felsefe* (üç cilt 1932), *Akıl ve Varoluş* (1935), *Nietzsche* (Berlin 1936), *Descartes ve Felsefe* (1937), *Varoluş Felsefesi* (1938), *Felsefi İnanç* (1948), *Tarihin Kökeni ve Amacı* (1949), *Felsefeye Giriş* (1950), *Büyük Filozoflar* (1957), *Atom Bombası ve İnsanın Geleceği* (1958), *Özgürlük ve Yeniden Birleşme* (1960), *Vahiy Karşısında Felsefi İnanç* (1962), *Felsefi Düşüncenin Küçük Okulu* (1965), *Almanya Nereye Gidiyor?* (1966), *Hakikat Üzerine Felsefi Mantık* (1974), *Felsefenin Dünya Tarihi* (Hazırlayan Hans Saner 1982)⁶⁹

Karl Jaspers'in varoluş felsefesi tüm varolanların üzerinde varlığı aramaktır. Varolan derken nesne olan varlığı kastetmektedir. Dünyada canlı ve cansız varolan varlıkların ortak özelliği gelip gitmekte oluşlarıdır. Jaspers varoluşçu adını kabul etmemiştir. Bunun nedeni varoluşçuluğun belli bir öğretiyi ya da okulu temsile işaret etmesidir. "Varlık nedir?" sorusuna felsefe tarihinde farklı cevaplar verilmiş ve bunlar; su, ateş, atom, tin, belirsizlik ve hava şeklinde sıralanmıştır. Verilen bu cevaplara göre varlık, öznenin karşısında kendine yönelen nesne olarak bulunur. Jaspers bu durumu özne ve nesne bölünmesi olarak ortaya koyar.⁷⁰ Jaspers varlık hakkında çepeçevre kaplayan kavramını kullanır. Çepeçevre kaplayan kavramı ise üçe ayırır. Bunlar;

- Çepeçevre kaplayan varlık olarak insan,
- Çepeçevre kaplayan varlık olarak varlık (sein),
- Çepeçevre kaplayan varlığın bağı akıl.⁷¹

Jaspers çepeçevre kaplayan varlık olarak insanı farklı tarzlara ayırır. İnsanın varolması (Dasein), genel bilinç, tin (geist), ve varoluş (Existenz) varlığıdır. İnsanda bulunan farklı çepeçevre kaplayan varolma tarzlarını akıl birbirlerine bağlar. Varoluşun belirlenme yolları iletişim, özgürlük ve tarihselliktir. Jaspers'e göre

⁶⁹ Colette, *Varoluşçuluk*, s. 40-45; Erdem, Haluk, "Karl Jaspers (1883-1969)", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s.168-169.

⁷⁰ Colette, *Varoluşçuluk*, 40-41.

⁷¹ Jaspers, *Felsefe Nedir*, s. 70-79.

varlığın üç kutbu bulunmaktadır. Varlık ona göre üçlü anlam taşımaktadır. Varlığın birinci anlamı varolan şey, yani Dasein'dir. Bu nesnel varolandır. İkincisi kendisi için varlıktır. Üçüncüsü ise kendinde varlıktır, yani aşkın olan varlıktır. Varoluş Jaspers için kendi içinde doğan bir şeydir. Varoluş bilinçli bir iletişim ile mümkün olabilir. Çünkü kişi iletişim ile vardır. Varoluş durum içindedir ve bu yüzden tarihseldir. Özgürlük kendini aşkınlık ve özgürlükle gerçekleştirir.⁷²

1.5. Jean Paul Sartre

1905 tarihinde dünyaya gelen Jean Paul Sartre, Fransa'da La Rochelle Lisesi'nde okudu. Liseden sonra İsviçre'deki Fribourg Üniversitesi'nde tahsiline devam etti. Daha sonra Berlin'deki Fransız Enstitüsü'nde eğitimini sürdürdü. Eğitimi sonrasında çeşitli liselerde öğretmenlik görevini yaptı. O zamanlar Simone de Beauvoir ile tanışmıştı. II. Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından hapse atıldı. Hapisten çıkınca Direniş Hareketi'ne katıldı. 1945 yılında öğretmenliği bıraktı ve "Les Temps Modernes" adlı edebi dergi çıkardı. Kendisine 1964 yılında verilen Nobel Ödülünü geri çevirdi. Böylesine bir ödülün yapıtlarına zarar vereceği düşüncesindeydi. Birçok yerde meydana gelen haksızlıklara karşı hep bir savaşçı gibi karşılarında durdu. Vietnam Savaşı'nda olan katliamları sorgulamak üzere açılan Russel Mahkemesi'nde başkanlık yaptı. 1980 yılında Paris'te hayatını kaybetti.⁷³ Sartre'ın belli başlı eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

*Varoluşçuluk, Altona Mahpusları , Diyalektik Aklın Eleştirisi, Edebiyat Nedir?, Sözcükler, Yazımsal Denemeler, Bulantı, İmgelem, Baudelaire, Ego'nun Aşkınlığı, İş işten Geçti, Varlık ve Hiçlik, Duvar, Çark, Akıl Çağı (Özgürlük Yolları 1), Yaşanmayan Zaman (Özgürlük Yolları 2), Tükeniş (Özgürlük Yolları 3), Toplu Oyunlar, Hepimiz Katiliz (Sömürgecilik Bir Sistemdir), Tuhaf Savaşın Güncesi, Yöntem Araştırmaları, Aydınlar Üzerine, Yahudi Sorunu, Estetik Üstüne Denemeler.*⁷⁴

Sartre'ın varoluş felsefesinde sorumluluk bilinci önemli yer tutar. Sorumluluk ise özgürlükle anlam kazanır. Dolayısıyla bireyin hayatını kaderinin belirlemediğini savunur. Kişi seçim yaparak sorumluluk bilincine sahip olan bir

⁷² Erdem, "Karl Jaspers (1883-1969)", s. 171; Karakaya, *Jean-Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, 48-51.

⁷³ Claudine Monteil, *Özgürlük Aşıkları Jean-Paul Sartre ile Simone de Beauvoir'ın XX. Yüzyıl Serüveni*, çev. Elif Gökteke, Can Sanat Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2014, s. 15-283; <http://www.bilgiustam.com/jean-paul-sartre-kimdir-2>, 20 Mayıs 2018.

⁷⁴ <https://www.turkedebiyati.org/yazarlar/jean-paul-sartre.html>, 20 Mayıs 2018.

varlıktır. Özgürlüğün insan üzerindeki etkilerine vurgu yapmıştır. Felsefesinde bireyin her an yaşayabileceği gündelik olgular, iç daralma ve utanç gibi olgular bağlamında incelenmiştir. Sartre'a göre varoluştan başka bir şey yoktur. Varlığı da varoluş olgusu oluşturur. Bu varoluş olgusu insana bulantı duygusu verir. Bulantı duygusu "kendinde şey" olarak belirir. İnsan bilincini ise "kendi için şey" olarak belirler. İnsanda bulunan bilinç hiçlikle ortaya konulur. İnsan bu dünya içinde sürekli iletişim halindedir. Bedenimizin varlığı dış dünyaya karşı ilişkilerimizi olanaklı kılmaktadır. Başkasıyla ilişki bizde utanma duygusuyla oluşur. Dolayısıyla Sartre'ın varoluş düşüncesinde bireysel varoluş anlayışı önemli yer tutmaktadır. Bu yaklaşımlarıyla Sartre, insanların gündelik hayatta karşılaşılabildiği her türlü olguların analizi yapmaktadır.⁷⁵

1.6. Merleau Ponty

Maurice Merleau Ponty 1908 yılında Rochefort-sur-Mer'de dünyaya gelmiştir. Paris'teki eğitimini Ecole Normale Supérieure'de tamamladı. Öğrenim hayatında Husserl, Heidegger ve Bergson'un felsefeleri üzerine çalıştı. Merleau-Ponty üzerinde Bergson'un *Madde ve Bellek* adlı eserindeki bilincin bedende cisimlenmesi konusuyla Husserl'in fenomenolojisi etkili oldu. 1931 yılından itibaren çeşitli okullarda felsefe öğretmenliği yapan Merleau Ponty, 1941 yılında Nazi işgaline karşı Özgürlük ve Sosyalizm isimli direniş grubuna katıldı. II. Dünya Savaşı sırasında Fransız ordusunda subay olarak askerlik yaptı. 1945 yılında doktorasını tamamladı. Savaştan sonra Jean Paul Sartre ve Simone de Beauvoir ile birlikte Les Temps Modernes (Modern Zamanlar) Dergisinin kuruculuğu ve editörlüğünü üstlendi. 1950 yılında Sorbonne'da psikoloji profesörü olarak görev yapmaya başladı. 1952 yılında Fransız Koleji'nde felsefe kürsüsü sahibi olan Merleau Ponty, 1961 yılında Paris'te yaşamını yitirdi.⁷⁶

Davranışın Yapısı (1942), *Algının Fenomenolojisi* (1945), *İnsancılık ve Şiddet* (1947), *Anlam ve Anlamsızlık* (1948), *Diyalektiğin Serüvenleri* (1955),

⁷⁵ Frederick Copleston, *Felsefe Tarihi Sartre*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul 2010, s. 7-53; Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 43.

⁷⁶ Colette, *Varoluşçuluk*, s. 57-63; Zeynep Zafer Esenyel, "Maurice Merleau-Ponty (1908-1961)", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 262.

Göstergeler (1960), *Göz ve Tin* (1961), *Görünen ve Görünmeyen* (1964), *Dünya Yazısı* (1969)⁷⁷

Merleau Ponty'e göre Sartre'in kendinde ve kendi-için varlık ayrımı insan ile dünyayı birbirinden uzaklaştırmıştır. Dolayısıyla Merleau Ponty'de bu ayrım yoktur. Onun düşüncesinde varoluş dünya ile iletişim halinde olmaktır. Merleau Ponty'de aslanan toplumsal varoluştur. Merleau Ponty Sartre'in bireysel varoluşuna karşı toplumsal varoluş anlayışını savunmuştur. Dünyayla iletişim halinde bulunmayı öngören varoluş bireylerin karşılıklı iletişimiyle mümkündür. İnsanı dünyaya yerleştiren şey algıdır. Varolma bedenle mümkündür. Çünkü dünyada bedenler birbirlerini görürler, bu da algılanma durumudur. İnsanın bedensel varoluşu bu yüzden toplumsal varoluşundan ayrı bir şekilde düşünülemez.⁷⁸

Varoluşun bedenle mümkün olduğunu düşünen Ponty bu düşüncesini *Göz ve Tin* adlı eserinde ressam örneğinde açıklığa kavuşturmuştur. Ona göre ressam dünyaya vücudunu vererek, dünyayı resme dönüştürür. Bu töz dönüşümlerini anlamak için, işlem yapan ve şimdi varolan vücudu bulmak gerekir. Max Ernst'in "Şairin rolü, ünlü Gören Mektubu'ndan beri, içinde düşünen ve eklemlenenin söylediğine göre yazmak olduğu kadar, ressamın rolü de içinde görüneni kuşatmak ve yansıtmaktır." sözünü nakleden Ponty, ressamın büyülenme içinde yaşadığını söyler. Ponty'e göre Varlık'ın soluk alması ve soluk vermesi vardır. Varlık'ta solunum vardır, etkinlik ve edilginlik birbirinden öylesine az ayırt edilebilir ki kim görüyor, kim görülüyor, kim resmediyor, kim resmediliyor artık bilinmez. Bir insanın ana vücudunda ancak gücül bir görünür durumunda olanın hem bizim için hem kendisi için görünür olduğu anda doğmuş olduğu söylenir. Ressamın görüşü, devam edilmiş bir doğumdur. Ponty'nin ifadesiyle insan insanın aynasıdır. Ayna ise şeyleri gösterilere, gösterileri şeylere, beni başkasına ve başkasını bana dönüştüren bir evrensel bir büyümenin aletidir. Ressamlar çoğu kez aynalar üzerinde düş kurmuşlardır, çünkü bu "mekanik zimbirtı"nın altında görenin ve görünürün dönüşümünü tanımaktaydılar. Bu da tenimizin ve onların istidadının tanımıdır.⁷⁹

⁷⁷ http://www.felsefe.gen.tr/maurice_merleau_ponty_calismalari.asp, 20 Mayıs 2018.

⁷⁸ France Farago, *Sanat*, çev. Özcan Doğan, Doğubatu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2011, 275-285; Zeynep Zafer Esenyele, "Maurice Merleau-Ponty (1908-1961)", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 280-281.

⁷⁹ Maurice Merleau-Ponty, *Göz ve Tin*, çev. Ahmet Soysal, Metis Yayınları, İstanbul 1996, s. 32, 41-43; Hilmi Ziya Ülken, *Varlık ve Oluş*, Doğubatu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2014, s. 472-490.

1.7. Martin Buber

Viyana’da dindar bir Yahudi ailesine mensup olarak 1878 yılında dünyaya gelmiştir. Ancak daha sonra Yahudi geleneklerinden kopmuş, seküler felsefe çalışmalarına koyulmuştur. Çocukluğu Galiçya’da Arap yazıtlarını iyi bilen büyükbabasının yanında geçti Viyana, Leipzig, Berlin ve Zürich üniversitelerindeki tahsil hayatlarında sanat tarihi ve felsefe okumalarında bulundu. Eski İbrani dilini ve geleneklerini inceledi. 1901 yılında Siyonistlerin yayın organı olan Die Suelte dergisinin yöneticiliğini yaptı. 1902 yılında Die Welt dergisinin editörü olmuştur. 1916 yılında Der Jude adlı aylık dergiyi çıkararak on yıl süreyle Almanya’da Yahudiliği savundu. 1923 yılında varoluşçuluk anlayışına dair meşhur Ich und Du (Ben ve Sen) makalesini yayınlamıştır. Buber’in ben-sen ilişkisi, gerçekliğin doğasını kişisel diyalogun nasıl tanımlayabileceğini tasvir ettiği bir diyalog felsefesidir. Martin Buber, “Ben-Sen (Ich-Du)” ilişkisini “Ben-O (Ich-Es)” ilişkisinden ayırır. Bu yaklaşımıyla Martin Buber, insanın bir nesne olmayıp bir şahıs olduğunu ifade edebilme çabasına bürünür.⁸⁰ 1924-1933 tarihleri arasında Frankfurt Üniversitesinde kutsal kitaptan kaynaklanan din ve ahlâk felsefesini okuttu. Hitlerin iktidara geldiği dönemlerde Almanya’da Yahudiliğin din ve ahlâk anlayışını güçlendirmeye çalıştı. 1938 yılında Filistin Hebrew Üniversitesine girdi. Burada M.L. Magnes ile anlaşarak Birleşik Arap-Yahudi devletinin kurulması için çalıştı. Bu yaklaşımlarıyla bağlantılı olarak toplumbilim ve toplum felsefesi okuttu. Savaş sonrası dönemde Almanlar’da başarı ödülü aldığı gerekçesiyle bazı çevreler tarafından eleştirilmiştir. Onun belli başlı eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Ieh Und Du/Ben ve Sen (1922), *Das Problem des Menschen/İnsan Sorunu* (1948), *Urdistanz und Beziehung/Temel Bölünme ve Bağlantı* (1951), *Bilder von Gut und Böse/İyi ve Kötü Üzerine Görüşler* (1952), *Zwischen Gesellschaft und Staat/Devlet ve Toplum Arasında* (1952), *Reden Über Erziehung/Eğitim Üstüne Konuşmalar* (1953), *Der Mensch und sein Gebild/İnsan ve Oluşumu* (1955)⁸¹

Buber varlık hakkında kozmos, eros ve logos isimlerini birleştirmiştir. Bu isimlerin birleştirilmesinin nedeni aynı şeylerin farklı yüzleri olmalarıdır. Kozmos

⁸⁰ http://www.felsefe.gen.tr/martin_buber_kimdir.asp, 21 Mayıs 2018.

⁸¹ <http://www.filozof.net/Turkce/filozof-biyografi-b/42086-martin-buber-kimdir-hayat-kitaplar-felsefesi-hakk-nda-bilgi.html?showall=1&limitstart=>, 21 Mayıs 2018.

insanın evidir, eros insanın gönlü, logos ise insanın zihinsel gücüdür. Buber'in düşüncesindeki Ben-Sen ilişkisi insan ruhunun bir birlik oluşturmasıdır.⁸²

1.8. Paul Tillich

Modernizmi teoloji bağlamında eleştiren Paul Tillich 20 Ağustos 1886 tarihinde Almanya'nın Brandenburg bölgesindeki Starzeddel köyünde dünyaya gelmiştir. Lutheryan bir papazın oğludur. Genölik yıllarındaki felsefe okumalarıyla babasının entelektüel ve dini otoritesine karşı mücadele etmiştir. O babasını otoriter, muhafazakar ve saygın bir Lutheryan anlayışına sahip birisi olarak tanımlarken, annesini daha demokrat, daha liberal, daha çok Protestan ahlâkına bağlı bir kişi olarak tanımlamaktadır. Babasının sıkı disipliniyle o geleneğe olan bağlılığını sürdürürken, annesinin sevecen dokusuyla yaratıcı, liberal ve imgesel ruh atlasına kavuşmanın fırsatını yakalamıştır.⁸³

Çocukluk yıllarında Lutheryan okulundan aldığı dinî eğitimle babasının vaiz olarak görev yaptığı Gotik kilisesinde ifa edilen ritüeller Tillich'i etkiler, din felsefesi yöntemlerinin gelişmesinde bu tür kutsal tecrübelerinin gereğini ifade etmesine yol açar. O kutsalın varlık tecrübesinden dinin mantıkî ve etik öğelerini çıkarmaya çalışmıştır. Ona göre kutsal yaklaşımlar mistik, ayinsel ve estetik yönleriyle teolojik olduğu kadar varoluşsaldır

Kutsal değerlerin etkisinde kaldığı kadar Kant, Fichte, Schleiermacher, Hegel ve Scherlling felsefeleriyle de yakından tanışır. Özellikle Schelling'in etkisinde kalır. Yaşadığı ortamın çevresel ve tarihsel gizemli ve romantik yapısı Schelling'in doğa felsefesinden etkilenmesine yol açmıştır. Doğa ile gerçekleşen bu romantik ilişkisinin yanında onun bir diğer kişisel özelliği şiir sanatına olan yatkınlığıdır. Doğa mistisizmini dillendiren Alman şiir edebiyatını takip eder. Goethe, Hölderlin, Novalis, Eichendorft, Nietzsche, George ve Rilke'nin dizeleri onu derinden etkilemiştir. Doğa felsefesine yönelmesinin yetiştiği doğal ortam ve şiir sanatına olan düşkünlüğünün yanındaki bir diğer etken Lutheryan gelenektir.⁸⁴

Babasının görev yeri değişikliği nedeniyle 1900 yılında Berlin'e giden Tillich, Berlin'de lise eğitimini sürdürür. Öğrencisi olduğu hümanist dokuya sahip

⁸² Turan Koç, *Din Dili*, İz Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul 2013, s. 39, 181, 196-197, 258, 260, 263; Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, s. 59.

⁸³ Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, s. 9.

⁸⁴ Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, s. 10.

lisede aldığı Grek ve Latin kültürüne dayalı derslerin etkisinde kalır. 1904 yılında üniversite eğitimi almaya başlayan Tillich, üniversitede felsefe ve teoloji okur. 1910 yılında *The Structure of Schelling's Positive Philosophy According to the History of Religions: Its Presuppositions and Principles* (Dinler Tarihine Göre Schelling'in Pozitif Felsefesinin Yapısı: Varsayımları ve Prensipleri) başlıklı teziyle felsefe doktoru olur. Teoloji alınındaki akademik çalışmasında ise 1912 yılında tamamladığı *Mysticism and Consciousness of Guilt in Schelling's Philosophical Development* (Schelling'in Felsefî Gelişiminde Mistisizm ve Suç Bilinci) teziyle dikkat çeker. 1912 yılında memleketinde Lutheryan papazı olarak atanır. 1914 yılında ise bir savaş papazı olarak Alman Ordusuna katılır.

Almanya'nın çöküşünü gören ve savaş yıllarının yıkımını müşahade eden Tillich, yaşadığı toplumun dinî, felsefî ve sosyal geleneklerinin yetersizliğini gözlemler. Savaş sonrasında yaşanan kültürel ve siyasal çalkantının etkisiyle Berlin'de kültür teolojisi üzerinde çalışmaya başlar. Dinî sosyalist hareketin önde gelenlerinden biri olarak, bu hareketin anahtar kavramlarından "kairos" kavramını geliştirir. Yeni Ahit'ten alınma bir kavram olarak "kairos", yeni bir başlangıç, radikal bir dönüşüm dönemi, zamanın nailiyeti ve dopdolu an gibi anlamlara gelmektedir.⁸⁵

Marx, Kierkegaard ve Heidegger'in de etkisinde kalan Tillich, 1929 yılında Frankfurt Üniversitesi'nde felsefe profesörü olur. Nazi hareketini ileri düzeyde eleştirmesinden dolayı Hitler tarafından 1933 yılında üniversitedeki görevinden alınır. Bunun üzerine 47 yaşında memleketinden ayrılmak zorunda kalan Tillich, Amerika'ya gider ve 1955 yılına kadar New York'ta Union Theological Seminary'de felsefî teoloji profesörü olarak dersler ve konferanslar verir. Daha sonra Harvard ve Chicago Üniversitelerinde çalışır.⁸⁶

Tillich hayatı boyunca iki ayrı kültürü yaşamış, anne ve baba tarafından iki farklı tavra şahit olmuş, savaş ve barış ortamında bulunmuş, bir yandan dini yadsırken diğer yandan da farklı kılıflar altında dini sunmaya çalışan bir toplumun gerilimini yakından tecrübe etmiştir. Bu etkenler nedeniyle Tillich, kutsal ve profan, felsefe ve teoloji, din ve kültür, Avrupa ve Amerika, varlık ve yokluk arasındaki

⁸⁵ Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, s. 11.

⁸⁶ Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, s. 12.

sınırlarda yaşayan bir teolog olarak tezahür etmiş, bu farklılıklar onun diyalektik düşüncesinin filizlenmesine katkı sağlamıştır.⁸⁷

Eserlerinden bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz: *A History of Christian Thought, Biblical Religion and the Search for Ultimate Reality, Christianity and the Encounter of the of the World Religions, Courage to Be, Din Felsefesi, Dynamics of Faith, Interpretations of History, Love, Power and Justice, Morality and Beyond, Ahlâk ve Ötesi, Systematic Theology, The Eternal Now, The Irrelevance and Relevance of the Christian Message, The Protestant Era, The Shaking of the Foundations, The Spiritual Situation in Our Technical Societ, The System of the Science According to Objects and Methods, Theology of Culture*⁸⁸

1965 yılında hayatını kaybeden Tillich'in öğretilerinde var olma cesareti önemli bir yer edinmektedir. Var olma cesareti imanın bir ifadesidir. İman insanın varoluş tarafından ele geçirilme durumudur. İman denilen şey varolma cesaretiyle mümkün olabilir. Cesaretle insan kendini onaylamaktadır.⁸⁹

1.9. Gabriel Marcel

Gabriel Marcel 7 Aralık 1889 tarihinde Paris'te doğmuştur. Dört yaşındayken annesini kaybetmiş olması varoluşsal kırıklığı küçük yaştan itibaren yüreğinin derinliklerinde hissetmesine yol açmıştır. Annesinin ölümünden sonra babasının baldızı Marguerite Meyer'le evliliği onun daha da sarsmıştır. Annesinin ölümü onu aşırı duyarlı, içe dönük ve kaygılı bir yapıya büründürmüş, çektiği birtakım biyolojik sıkıntıları ve ailesinin kendisinden aşırı beklentileri sonucu ezik bir çocukluk evresi geçirmiştir. Rekabeti esas alan eğitim sistemi, farklılıkların ıskalandığı ve herkesin aynı konuma getirmeye dönük öğrenim hayatı onun okul yıllarını verimsiz geçirmesine yol açmıştır. Okul yıllarındaki bu verimsiz atmosferin etkisinden kurtulmak için müzik ve tiyatroyla uğraşan, bol bol seyahatler gerçekleştiren Marcel, felsefeyle de iştigal eder olmuştur. Çocukluk günlerinden itibaren Bach ve Mozart'ı dinlemiştir. Onun için müzik duygu ve düşüncelerini ifade etmesinin aracı olmuştur. Daha sonraki hayatında müzik yaparken sürekli belirli besteleri tekrar etmekten çok, notalarla doğaçlama yapmış, gerçeklikle bütünleşme

⁸⁷ Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, s. 12.

⁸⁸ Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, s. 259-261.

⁸⁹ Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, s. 45.

yolunu seçmiştir. Sanat, edebiyat ve felsefe sahalarında seçkin filozofların başında Gabriel Marcel gelmektedir. Marcel'e göre tecrübe ve iletişimin üç düzeyi müzik, felsefe ve tiyatrodur. Müzik en içteki iletişim dili, tiyatro hem kendimizle hem de başkalarıyla gerçekleşen iletişim dili, felsefe ise dışarıya yönelik iletişim dilidir. Bir tiyatro eleştirmeni ve dramatislerin eserlerini tasarımılayan bir dramaturg olarak soyutlama, kavramsallaştırma ve rasyonalize etme gibi edimlerden ısrarla uzak durmuş ve insanı duyguları bakımından anlamaya çalışmıştır.⁹⁰

Üniversite yıllarında Sorbonne onun için fırsatlar adresi olmuştur. Burada Spinoza, Kant, Hegel, Schopenhauer, Schelling ve Bergson gibi pek çok filozof üzerinde inceleme yapma imkânı bulmuştur. 1907 yılında hazırladığı Coleridge et Schelling başlıklı tezinin 1910 yılında onaylanması üzerine “felsefeci” ünvanını almış, uzun yıllar çeşitli liselerde felsefe öğretmenliği yapmıştır. Felsefi düşüncenin akademiada üretilemeyeceğini düşündüğü için herhangi bir üniversitede akademik bir görev üstlenmemiştir. Onun çalışma tarzı evde ve parkta daha çok tecrübe üzerine gerçekleşmiştir. Yazılarında daha çok yirminci yüzyılın teknolojik gelişmeleri ile gözardı edilir olan sevgi, umut ve paylaşım gibi değerleri gün yüzüne çıkarmaya çalışmıştır. 8 Ekim 1973 tarihinde hayata veda etmiş, geride çok sayıda eser bırakmıştır.⁹¹ Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

*An Essay in Autobiography, The Philosophy of Existentialism, Creative Fidelity, Du Refus a l'Invocation (Yadsıma'dan Yakarış'a), Etre et Avoir (Var Olmak ve Sahip Olmak), Existence et Objectivite (Varoluş ve Nesnellik), Homo Vator (Gezgin İnsan), La Metaphysiquede Royce (Royce'un Metafiziği), Le Mystere de L'etre (The Mystery of Being), Muasır Arayışlar/Varoluş Felsefeler'i, Man Against Mass Society, Metaphysical Journal, Presence and Immortality, The Existential Background of Human Dignity, The Philosophy of Existentialism.*⁹²

Gabriel Marcel varlığı bir sır olarak kavramaya çalışmıştır. Marcel problem ile sır arasında ayırım yapar. Problemlere objektif bilgimizle ulaşacağımızı söyler. Sırrı ise kendiliğinden anlaşılamayan ve kendiliğinden bilinemeyen şey olarak görür. Sırrın anlaşılması özgürlüğe bağlı olup ancak somut sezgi ile sağlanabilir. Gabriel Marcel somut felsefeyi savunur, teknolojik dünya ile maneviyat dünyası arasında bir

⁹⁰ Fatih Mehmet Elmas, “Gabriel Marcel”, *Varoluş Filozofları*, s. 203.

⁹¹ Fatih Mehmet Elmas, “Gabriel Marcel”, *Varoluş Filozofları*, s. 204.

⁹² https://www.academia.edu/31586795/Gabriel_Marcel, 21 Mayıs 2018.

ilişki kurar. Ona göre teknolojinin gelişmesi insan hayatı için olumlu olup yaşamına katkılar sunar. Diğer yandan teknolojik hayat, insanı yabancı bir kişiliğe dönüştürmekte ve insanı özüne yabancılaştırmaktadır. Teknolojinin gelişmesi insana umut ve korku vermektedir. Çünkü teknolojinin gelişmesiyle birlikte insanın ihtiyaç duyduğu aşkınlık düşüncesi ve aşkın varlık yok edilmektedir. Yaşamın amacı insanın Tanrı ile başkalarıyla kurduğu samimi iletişimidir.⁹³

1.10. Friedrich Nietzsche

Friedrich Nietzsche 15 Ekim 1844 yılında Almanyanın Leipzig şehrinin Röcken köyünde dünyaya gelmiştir. Henüz 5 yaşındayken, köyün papazı olan babasını kaybetmiş ve altı ay sonrada ağabeyini kaybetmiştir. 14 yaşında dini eğitim ve üniversiteye hazırlayan Schulpforta’da yatılı olarak okumaya başlar. Burada 5 yıl Latince ve Eski Yunan eğitimi gördükten sonra Bonn Üniversitesine başlar. Burada teoloji ve filoloji eğitimi alır. Kendini filoloji alanında ilerletmek için Leipzig Üniversitesi’ne gitmiştir. 1865 yılında Schopenhauer’ın *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya* adlı eserine tesedüfen okuduktan sonra Friedrich Nietzsche felsefeye yönelmiştir. Nietzsche’nin filoloji alanından etkilenen hocası Wilhelm Ritschl’ın etkisiyle Basel Üniversitesine doktora tezi yazmamış olmasına rağmen 24 yaşında filoloji bölümünde öğretim üyesi olarak görevlendirilmiştir. 1872 yılında öğretim üyeliği yaptığı esnada yayımladığı *Tragedya’nın Doğuşu* adlı eseri filoloji alanında beklediği etkiyi yaratamamıştır. Ama yinede Nietzsche’nin ilk ciddi eseri olarak sayılabilir. Bu eserinde batı uygarlığının kültürel bir kriz içerisinde olduğunu belirterek, bu krizden de kurtuluşun Wagnerci müzik vasıtasıyla mümkün olabileceğini düşünmüştür. Friedrich Nietzsche, filoloji ve akademisyenlikten beklediğini bulamayarak sağlık sorunlarını bahane ederek 1879 yılında meklliliğe ayrılır. Bu tarihten itibaren on yıl boyunca sağlığına uygun iklimi bulmak için Güney Avrupa’da dolaşarak bu göçebe dönemde en önemli eserlerini ortaya koymuştur. 1882 yılında olgunluk döneminin ilk önemli yapıtı olan *Şen Bilim* adlı eserini ortaya koymuştur. 1883-1885 yılları arasında *Böyle Söyledi Zerdüşt* adlı eserini yazmıştır. Nietzsche bu eserinde, üst insan, ebedi dönüş ve güç istemi kavramlarını ortaya çıkarır ve bu kavramları Batı uygarlığın çökmekte olduğu kültürel yapısını yeniden inşa etmek için kullanmayı önermiştir. Nietzsche’nin diğer eserleri şöyledir: *İyinin ve*

⁹³ Fatih Mehmet Elmas, “Gabriel Marcel”, *Varoluş Filozofları*, s. 213-214.

Kötünün Ötesinde, Ahlakın Soykütüğü, Putların Alacakaranlığı, Deccal, Ecce Homo. Nietzsche, 5 Ocak 1889 yılında İtalya'nın Torino şehrinde geçirdiği sinirsel kriz sonrasında akıl v ruh sağlığını kaybetmiştir. Sonraki on yıl boyunca sırasıyla annesi ve ablasının bakımına muhtaç halde bitkisel bir yaşam sürerek 25 Ağustos 1900 yılında hayatını kaybeder.⁹⁴

Friedrich Nietzsche, varoluş felsefesi akımının içerisinde çoğu zaman yer verimemiş olmasına rağmen onun insan varlığına ilişkin düşünceleri ve 20.yy'ın ilk yarısında büyük ilerleme kazanan varoluş akımını ciddi anlamda etkilemiştir. O halde diyebiliriz ki Heidegger, Sartre ve Jaspers gibi varoluşçu filozoflar Nietzsche'nin felsefi görüşünden etkilenmişlerdir. Onun için insan; felsefe tarihi içerisinde sıkıştırılmış olan eylemselliği görmezden gelinmiş bir varlıktır. İnsanın özüyle ilgili bu zamana kadar yapılmış olan tanımları reddeden Nietzsche, insanı ele alarak merkeze varolamayı koymuştur. “İnsan nasıl var olmaktadır?” sorusu üzerinde durarak, böylece insanı belirli bir öze ingirgemiş olan felsefeleri aşmaya çakılmıştır. Nietzsche insana varoluşsal bir amaç vermiştir. O, insanı kendi eylemlerini kendisi gerçekleştiren ve somut varoluşunu ortaya çıkaran bir varlık haline getirir. Nietzsche'nin felsefesinin en önemli özelliği önce yaşam ve dünya arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak daha sonrada onu temellendirmesidir. Nietzsche için felsefenin amacı insanı metafiziksel tanımlarla açıklamak değil, insana varoluşsal bir amaç vermektir.⁹⁵

Nietzsche için asıl mesele varolma fenomeninin ortaya koymak için kurgu oluşturmak ve varoluşun neden *yok oluş* karşında tercih edilmesi gerektiği sorusuna cevap bulmaktır. Böylelikle felsefeyi; metafiziksel argümanların peşinden giden bir etkinlik değil, yaşamla ilişkilendirilen bir etkinliğe dönüştürmüş olur. Bu nedenle Nietzsche ile birlikte felsefe; “yaşamın anlamı sorusunu” dolaylı yoldan anlatmak yerine doğrudan yaşama ve varoluşa yönelmeyi amaçlamıştır.⁹⁶

Friedrich Nietzsche'nin felsefeye olan tutumu iki şekildedir. Birincisi Nietzsche, felsefeyi eleştirir ve olumsuz bir yaklaşım sergiler. Böylelikle Nietzsche Batı felsefesini eleştirir. Nietzsche için modern felsefe çökmüştür o yüzden kendisinin modern felsefenin dayanağı olan geleneksel ve Batı felsefesinden

⁹⁴ Esenyel, “Friedrich Nietzsche”, *Varoluş Filozofları*, s. 112-114.

⁹⁵ Esenyel, “Friedrich Nietzsche”, *Varoluş Filozofları*, s. 111.

⁹⁶ Esenyel, “Friedrich Nietzsche”, *Varoluş Filozofları*, s. 112.

soyutlamıştır. İkinci yönelimi ise felsefeyi yeni baştan tanımlamasıdır. Felsefeye yeni bir amaç kazandırmak istemektedir. Böylelikle Nietzsche'nin geleneksel felsefeye ve Batı metafiziğine olan eleştirileri ancak bu şekilde anlamlı hale gelebilir.⁹⁷

Nietzsche insanı, ortaya koyduğu, ürettiği şeylerden hareketle insanı değerlendirir. Varoluşçuların aşmaya çalıştığı “özcülük”, Nietzsche’de de eleştirilmiştir. İnsanın belirli bir metafiziksel öze sahip olduğu fikrini reddederek varoluşçuluğun ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır.⁹⁸

Nietzsche için iki tür ahlak vardır. Bunlar; köle ahlakı ve efendi ahlakıdır. Köle ahlakı, kültür dünyamıza egemen olan ahlaktır. Felsefe köle ahlakının bir ürünüdür. Nietzsche için köle ahlakı, köle ruhlu kişiyi efendi ruhundaki insan tipine karşı kazandığı tarihsel bir zaferin ürünüdür. Böylelikle Nietzsche, bugün bildiğimiz anlamda ahlakın köle tipli insan tarafından ortaya koyulduğunu iddia etmektedir.⁹⁹

Efendi ahlakına sahip olanlar karakterleri gereği güçlü ve asildirler. Bu ahlaka sahip olan kişiler kendi varoluşunu kendisi gerçekleştirir. Kendi varlığından kuşku duymayan insan tipidir. Efendi ahlakına sahip olan kişiler kendilerini “iyi” olarak görmektedirler. Bu yüzden de eylemlerinin iyiliğinden süçhe duymamaktadırlar. İyi olan onlara göre varoluştur.¹⁰⁰

2. Varoluşçu Felsefenin Tepkiselliği

Varoluşçuluk rasyonel düşünmeyi ve bilimin mutlaklığı fikrini reddeden bir felsefi akımdır. Diğer yandan varoluşçu felsefe metafiziksel ontolojiye de karşı çıkmıştır. Metafiziksel ontoloji Platon’dan beri varlığı hep idea, tin, töz ve cevher gibi kavramlarla açıklamaya çalışmıştır. Onlar varlık ve insanı soyut kavramlarla açıklamaya çalışırken, varoluşçu filozoflar Platon’un ideler âlemine, Aristoteles’in madde-form kuramına, Hegel’in evrensel tin anlayışına karşı çıkmışlardır. Dolayısıyla onların karşı çıktıkları bu yaklaşımlar birer metafiziksel ontolojilerdir. Varoluşçulara göre varlık denilen şey ancak somut kavramlarla açıklanmalıdır. Varoluşçuluğun reddettiği bir diğer yaklaşım Hegel’in evrensel ruh anlayışıdır. Çünkü Hegel’in felsefesinde evrensellik iddiası vardır. Hegel insanı tinin tarihteki

⁹⁷ Esenye, “Friedrich Nietzsche”, *Varoluş Filozofları*, s. 114.

⁹⁸ Esenye, “Friedrich Nietzsche”, *Varoluş Filozofları*, s. 119.

⁹⁹ Esenye, “Friedrich Nietzsche”, *Varoluş Filozofları*, s. 123.

¹⁰⁰ Esenye, “Friedrich Nietzsche”, *Varoluş Filozofları*, s. 123-125.

açılımı olarak görmektedir. İnsan Tin'in açılımıyla tarihteki yerini alır. İnsan bu yüzden amaç olmaktan çıkarak evrensel ruhun piyonu olmuştur.¹⁰¹

Varoluşçuluk bir başkaldırı çılgılığıdır. Varoluşçu filozoflar bu başkaldırılığı şu şekilde ifade etmişlerdir:

“İstedığınız her şeyi boşuna söyleyeceksiniz, ben sizin sisteminizin mantıki bir sahası değilim. Ben varım, ben hürüm. Ben benim, bir bireyim ve bir kavram değilim. Hiçbir soyut fikir benim şahsiyetimi ifade edemez; geçmişimi, halimi, bilhassa geleceğimi belirleyemez. Hiçbir akıl yürütme beni, hayatımı, yapmış olduğum seçimleri, doğumumu ve ölümümü açıklayamaz. O halde felsefe için yapılacak en iyi şey, evreni aklileştirmekten vazgeçmek, dikkatini insan üzerinde toplamak ve insan varoluşunu olduğu gibi tasvir etmektir. Önemli olan tek şey budur, kalanı boştur”¹⁰²

Özetle varoluşçuluk her türlü rasyonel, evrensel, sistemci felsefeye, soyut olan varlık düşüncelerine, metafiziksel ontolojinin verilerine karşıdır. İnsanın ancak kendi deneyimleri ile kendi varoluşunu gerçekleştirebileceğini savunur. Kesinlik arayışını reddeden varoluşçu felsefe kesinliğin yerine iç sıkıntı, kaygı, bulantı ve endişe gibi ruh durumlarını ortaya koyar.¹⁰³ Varoluşçu filozoflar insanın varlığını gerçek yaşamdaki durumlarıyla açıklarlar. Bundan dolayı farklı varoluş tarzlarıyla varlığı incelerler. Tespit etmemiz gereken bir diğer husus da varoluşçu felsefenin etik temelli bireyin deneyimlerini incelemesidir. Bununla birlikte varoluşçu felsefe

¹⁰¹ Edmund Husserl'a göre görünüşte sabit olan herşey yalnızca bir gelişme akışıdır. İçgörüyü tin yaşamının birliğine dalarsak, bunun sonucu olarak da tinsel birlik ve gelişme nedenlerine bağımlılığında söz konusu tinsel yapının neliği ve gelişimini de anlayabiliriz. Bu şekilde tüm tarihsel olan, varlığının kendi varolma özelliğinde anlaşılabilir, açıklanabilir hale gelir. Bu özelliğiyle tinsel varlık olma, bir anlamın içten kendini konu edinen öğelerinin birliği ve dolayısıyla iç motivlere göre anlamlı bir şekilde biçimlenmenin ve gelişmenin birliği olmasıdır. Bkz. Edmund Husserl, *Kesin Bilim Olarak Felsefe*, çev. Abdullah Kaygı, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 49.

¹⁰² Roger Reneaux, *Egzistansiyalizm Üzerine Dersler*, çev. Murtaza Korlaelçi, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1994, s. 2; Taşdelen, “Varoluş Felsefelerinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu”, c. I, sayı 1, Haziran 2011, s. 30.

¹⁰³ Soren Kierkegaard kaygıyı, düş gören tinin nitelik kazanması olarak tanımlamaktadır. Uyanıkken, kendim ile ötekim arasındaki ayırım vaz edilir diyen Kierkegaard uykudayken bunun erteleneceğini ifade eder. Düş görürken ise bu ayırımın dolaylı olarak haberdar olduğumuz hiçlik olduğunu söyler. Ona göre tin, etkinlik halindeyken, kendi olanağını cezbeden bir biçim olarak sürekli ortaya çıkar ama bu olanağı elde etmek için arayışına başlar başlamaz gözden kaybolur; aradığı kaygıyı doğurabilecek tek şey olan hiçliktir. Ortaya çıkıp kendini göstermekten ötesine gidemediği sürece, daha fazlasını da yapamaz. Sözlerinin devamında Kierkegaard der ki: Bu terimin “korku”dan ve korkuya bağlı, belirli bir nesnesi olan benzer kavramlardan tümüyle farklı olduğunu belirtmeliyim. Kaygı bu nedenle hayvanda bulunmaz; çünkü tin, hayvana yüklenmiş bir nitelik değildir. Bkz. Soren Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, trc. Türker Armaner, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2009, s. 35.

geleneksel etik anlayışına da karşı çıkmaktadır. Çünkü geleneksel etik anlayışı evrensel buyrukları içerir. Geleneksel etik anlayışı insanları hep aynı şekilde gördüğü için bireyselliği engellemiştir. Varoluşçu felsefe bireyi merkez alarak bireyin kendi varlığını açması gerektiğini vurgular. Bireyin özgürlüğü ve sorumluluğu içerisinde etik yaklaşımları kabul ederler.¹⁰⁴

3. Varoluşçu Felsefenin Tarihselliği

Bir başkaldırı felsefesi ve geleneksel felsefeye karşı bir tepki hareketi olan varoluşçuluk, nesnel düşüncenin karşısında öznel düşünceyi öngörür ve genelin değil tek tek bireyin düşüncesini önemser. Bireyselleşme düşüncesi olarak varoluşçu felsefe metafiziksel ontolojiye karşı çıkar. Platon'un idea kuramı, Aristoteles'in madde ve form kuramı, Ortaçağ felsefesindeki Tanrı inancı, Descartes'in cogitosu, Leibniz'in monadı, Spinoza'nın Tanrı ve doğa birliği gibi metafiziksel ontolojiye dayalı geleneksel felsefe evreni aklileştirerek tanımlamaya ve rasyonel temellere dayandırmaya çalışırken, varoluşçular insan üzerinde yoğunlaşarak insanı tanımlarlar. Onlar insanın kendi varoluşunu gerçekleştirme gerektiğini vurgulamışlardır. Varoluşçular felsefenin evrensel bilgi olarak algılanmasını reddederler.¹⁰⁵ Heidegger varlık konusunda epistemolojiyi yetersiz görür ve modern bilimin bizim varlığı anlamamıza engel olduğunu söyler. Heidegger varlığı açıklarken epistemolojik bakış açısını kullanmamış, onu yetersiz ve kullanışsız bulmuştur. Bunun yerine varlığı fenomenolojik yöntemle açıklamaya çalışmıştır. Ona göre insanın varlığı anlamasının tek yolu fenomenolojik yöntemdir.¹⁰⁶ Heidegger'e göre "varlığı anlama insanı anlamaktan geçer".¹⁰⁷ Varoluşçu felsefe bireyi bir nesne olarak gören tüm düşüncelere karşıdır. Bu yüzden mutlak idealizm ve mutlak materyalizmi eleştirmiştir. Diğer yandan varoluşçu felsefe sistem karşıtı bir felsefedir. Dolayısıyla varoluşçuluk bir sistem felsefesi değildir. Birey ve bireyin öznel varlığı varoluşçuluğun çıkış noktasıdır. Birey kendini gerçekleştirir, seçim yapar, özgür iradesi ile karar verir, kendi özünü oluşturur ve varoluşçuluğunu gerçekleştirir. Varoluşçular modern felsefenin kesinlik anlayışına karşı çıkar. Varoluşçu felsefe kesinlik yerine iç sıkıntıyı, belirsizliği ve kaygıyı dikkate alarak

¹⁰⁴ Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 22-24.

¹⁰⁵ Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi*, Notos Kitap, İstanbul 2012, s. 243-246.

¹⁰⁶ Latif Tokat, *Varoluşçu Teoloji*, Elis Yayınları, Ankara 2013, s. 56-57; H. J. Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, çev: Ekin Uşşaklı, Dost Kitapevi, Ankara 2005, s. 50-51.

¹⁰⁷ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 120.

varlığı öznellik içerisinde ve günlük yaşamda aramıştır.¹⁰⁸ Varoluşçular geleneksel etik anlayışına da karşı çıkarlar. Evrensel ahlâk yasasının karşısındadırlar. Çünkü geleneksel etik anlayışı gereklilik bildiren ve evrensel olduğu belirtilen yasaları içerir. Sartre bunu şu şekilde dile getirir:

*“Genel bir ahlâk yoktur; çünkü size yol gösterecek bir işaret yoktur dünyada. Gelgelelim Katolikler, -Varlık! Diye ayak direrler. Hadi, tutalım ki var böylesi işaretler; var ama onları yorumlayan taşıdıkları falanca anlamı seçen de biziz yine. Karar verirken tek başınadır insan. Tüm sorumluluklar onundur, onun omuzlarındadır.”*¹⁰⁹

4. Varlık Türleri

Sartre varlık türlerini üçe ayırarak inceler. Bu varlık türleri “kendinde-varlık”, “kendi-için varlık” ve “öteki-için varlık”tır. Kendinde-varlık nesnenin varlığıdır. Sartre’a göre kendinde varlık ne ise odur. Kendinden başka bir şeyi ifade etmeyen varlıktır. Bir eşya gibi sıradan yaşam süren bir varlıktır. İnsanın özgür seçimde bulunmadan, iradesini kullanmayan sıradan insan gibi yaşama durumudur. Kendinde varlık sadece vardır, oluşa tabi değildir, sadece olduğu şeydir. Kendinde varlığın uzam ve zamansallığı da yoktur. Kendinde varlık bilinci olmayan varlıktır.¹¹⁰

Kendinde varlık varolması da olmaması da eşit ölçüde olasıdır. Kendinde varlık bilinci olmayan varlıktır. Bilinci olmadığı için özgür değildir. Sartre “kendinde varlık için”, “varlık vardır, varlık ne ise odur” der. Kendinde varlık görünüşten ibarettir ve ne ise odur. Kendinde-varlık eksiksiz varlıktır. O değişmezdir ve kendi kendine tam varlıktır. Tamlığa ve ölümsüzlüğe sahip olarak yaratılmamış ve başka varlıklarla birleşmemiştir. Kendinde varlık zorunlu değildir. Çünkü kendinde varlık nedensiz bir şekilde vardır ve açıklamaya ihtiyaç duyulmadan vardır. Kendinde varlık bilincin etkisiyle anlam kazanmaktadır.

Kendisi-için varlık kendi tercihlerini önemseyen varlıktır. Kendisi-için varlık bilinç sahibi bir varlıktır ve insanın varlığıdır. Bu yüzden de özgürdür.

¹⁰⁸ Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, s. 43.

¹⁰⁹ A. Kadir Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 22-24; Taşdelen, “*Varoluş Felsefesinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu*”, c.1, Haziran 2011, s. 54; Aliye Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 27-28.

¹¹⁰ Jean-Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, Turhan Ilgaz & Gaye Çankaya Eksen, İthakiTM Penguen Kitap, 8. Basım, İstanbul 2014, s. 242.

Kendisi-için varlık insan ile özdeştir. Kendisi-için varlık, kendinde varlığın hiçleşmesidir. Kendi için varlık uzam ve zaman içindedir ve insana özgüdür. Kendisi-için varlık insan bilincinin varlığına dayanmaktadır. Kendisi-için varlıktan önce kendinde varlık gelmektedir. Kendisi için varlık kendinde-varlık olmadan anlaşılabilir. Çünkü kendisi-için varlık hiçlik ile kendinde varlıktan meydana gelmektedir. Kendisi-için varlık insan gerçekliği ile özdeştir. Kendisi-için varlık mutlak özgürdür. Bu varlık hem dünyaya hem de kendine açıktır. “Kendisi-için varlık hiçliktir”. Zaman insan için vardır. Kendisi-için varlık, kendinde varlıkta hiçleşmektedir. Sartre için hiçliğin bir varlığı yoktur. O kendinde varlıktan alır varlığını.

Öteki için varlık ise kendi özgürlüklerini bırakış başkasının özgürlüğünü varlığını düşünmesidir.¹¹¹

Jaspers’in varlık kategorileri ise orada varlık, bizatihi varlık ve kendinde-varlıktır. Bu varlık türleri farklı yöntemlerle incelenir.¹¹²

5. Varoluşçu Felsefenin Temel Yöntemleri

Varoluşçu felsefenin temel yöntemlerini;

1. Tarihselci yaklaşım
2. Fenomenolojik Yöntem
3. Hermeneutik Yöntem
4. Bireyselci Yöntem
5. Feminist Yaklaşım olarak sıralayabiliriz.

Varoluşçu filozoflar tarihselci yaklaşımı kabul etmektedirler. Varoluş kendini ve kendi varoluşunu bir zaman, bir mekân ve bir tarih içinde gerçekleştirir. Varoluşçulara göre birey tarihsel bir varoluştur. Bu yüzden bireyin tarihsel bir varlık olması bireyin varoluşunu zamansallaştırmaktadır. İnsanın varoluşu tarih içerisinde açığa çıkmaktadır. Tarihsellik bireyin yaşam deneyimlerini etkilemektedir. Bireyin

¹¹¹ Arife Tansel, “Jean Paul Sartre’in Felsefesinde ‘Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma’ Kavramları”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s. 50-59; Talip Karakaya, *Sartre Felsefesinde Varlık Sorunu*, Elis Yayınları, Ankara 2004, s. 8-9.

¹¹² Jaspers, *Felsefe Nedir*, s. 337-351; H.j. Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, Çev. Ekin Uşşaklı, Dost Yayınevi 2005, s. 50-51; Berna Kayra, *Jean Paul Sartre’in Özgürlük Anlayışı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s. 17.

varoluş hakikati tarih ve zamanın birbirine etkileşimiyle açığa çıkmaktadır.¹¹³ Sartre'a göre var olmak tarih içinde olmak demektir. Ona göre insan, özgür eylemleri ile tarihi oluşturmaktadır. Sartre tarihin diyalektik olarak ilerlemesini Marksizm ile açıklamaya çalışır. Marksizm'e göre tarih insanların kendilerini var etmek için kullanılır. İnsan kendi dünyasını özgür eylemleri ve özgür iradesiyle kurar ve geliştirir. Ancak bu insanın kendi kurduğu dünya insanın üzerinde etki etmektedir. İnsan kendini tarih ve kültür içinde şekillendirmektedir. Sartre'a göre bir yandan tarih insanı şekillendirirken, diğer yandan da insan tarihi şekillendirmektedir.¹¹⁴ Heidegger'e göre insan tarihsel bir varlıktır. Aynı zamanda insan tarihsel bir benliğe de sahiptir. İnsan canlı bir süreç içerisinde. Zamansallık geçmiş, gelecek ve şimdi içinde var olmaktır. Tarihsellik ise geçmişin izlerini barındırmasıyla var olmaktır. İnsan zamansal olması sebebiyle tarihsel bir varlıktır. İnsan zaman ve tarih içinde var olduğu için tarihsel bir varlıktır.¹¹⁵

Varoluş felsefesinin amacı, bireyin varlığında kendi varoluş hakikatini ortaya çıkarmak ve analiz etmektir. Bu analiz de Husserl'in ortaya koyduğu fenomenolojik yöntemdir. Fenomenolojik yöntem varlığın hakikatini ortaya çıkarılmasına engel olabilecek iç ve dış engelleri ortadan kaldırır. Bu yöntem varlığın hakikatini özünü vermektedir. Fenomenolojik yöntem varoluşun hakikatini ortaya çıkarmak için kullanılan bir yöntemdir.¹¹⁶ Dasein'in varolma biçimleri fenomenolojik ve hermeneutiktir. Fenomenoloji Dasein'i olduğu gibi ele alır ve onun varoluşunu açıklamaya çalışır.¹¹⁷ Heidegger insanı tanımlamak için "orada varlık" anlamına gelen Dasein kavramıyla açıklamaya çalışmıştır.¹¹⁸ Bu Dasein fenomenolojinin bir ürünüdür. Dasein'in en önemli özelliği var olmasıdır. Fenomenolojik bakışla Dasein'i var olmaya bırakmıştır ve böylelikle Dasein'in farklı varolma tarzlarıyla açıklamaya olduğu gibi kendini göstermeye çalışmaktadır.

¹¹³ Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 26.

¹¹⁴ Zeynep Zafer Esenyel, "Jean Paul Sartre (1905-1980)", *Varoluş Filozofları*, s. 240.

¹¹⁵ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 395-421; Tokat, *Varoluşçu Teoloji*, s. 106.

¹¹⁶ Edmund Husserl, *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, çev. Harun Tepe, Bilgesu Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2012, s. xxiii-xxxii; Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 26-27.

¹¹⁷ Doğan Özlem, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, Notos Kitrap, İstanbul 2012, s. 50.

¹¹⁸ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 11-20.

Hermeneutik ile varolanın ne olduğu yorumlanmaya çalışılmaktadır. Hermeneutik, varlığın yorumlanarak açıklanmasıdır.¹¹⁹

Kierkegaard'ın tavrı bu kadar genelleştirici ve gerçeği onun içine hapsedici bir Rasyonalizme karşı olmak hareketiydi. Kierkegaard'da, insanın bir birey olması ve onun kendi yaşantıları ve iç tecrübeleri çerçevesinde özgün bir anlamı yansıtırıyor olması fikri üzerindeki ısrar, âdeta bir manifesto niteliği taşıyordu.

Heidegger'e göre varlık kendi üzerine açıldığı zaman bir anlam ifade edebilir. Bu yüzden Heidegger varlığın hermeneutiğini felsefenin amacı yapmıştır. Varlık ilk anlamıyla yani Dasein olarak yorumlanmasıyla açığa çıkar. Hermeneutik varlığın varoluşunu anlamlı hale getirir. Varlığın zamansallık ve tarihselliği, hermeneutik ile yorumlanmasıyla açığa çıkar.¹²⁰

Varoluşçu filozoflar varoluşun, doğası gereği bireysel olduğunu iddia ederler. Birey kişisel deneyimleriyle, kendi seçim ve inançlarıyla birlikte davranışlarını gerçekleştirir ve bu şekilde doğruya ulaşabilir. Varoluşçuluk bireyciliği temele almaktadır. Bireyselliği, varlığın açığa çıktığı merkez olarak kabul ederler.¹²¹ Varoluş felsefesi bireyin varoluşu üzerine temellenmektedir. Varlık kendi varoluşunu sadece insanda açabilir. İnsanın kendi varoluşu eylemleri, seçimleri, özgürlüğüyle bilinçli bir varlık olarak gerçekleştirir. Varoluş bireyin varoluşudur. Her birey kendi varlığının varoluşunu gerçekleştirir ve bu varlığın yeri doldurulamaz bir haldedir.¹²²

Varoluşu feminist bir yaklaşımla betimlemeye çalışan Beauvoir, günlük hayatta kadının erkek karşısında öteki olarak görülmesine karşı çıkmıştır. Kadın birey olarak kendi varoluşunu kendisi gerçekleştirmelidir. Erkeğin egemen olduğu toplumlarda erkek, kadın karşısında avantajlı bir durumdadır. Beauvoir bu düşüncüyü yıkmaya çalışmıştır. Ataerkil toplumlar kadını bir nesne olarak görmektedir. Bu yanlış bir düşüncedir ve bu yüzden kadın toplum içindeki sosyal statüsünü kazanmak

¹¹⁹ Merold Westphal, "Dinî Tecrübenin Fenomenolojik Bir Açıklaması", *Din Felsefesi Seçme Metinler*, ed. Michael Peterson & William Hasker & Bruce Reichenbach & David Basinger, trc. Rahim Acar & Nebi Mehdiyev & Hümevra Özturan & Osman Baş, Küre Yayınları, İstanbul 2013, s. 117; Adnan Esenyel, "Varoluş İstemi: Friedrich Nietzsche", *Varoluş Filozofları*, s. 150.

¹²⁰ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 92-115; Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 27-28.

¹²¹ Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 28.

¹²² Nermi Uygur, *Kültür Kuramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s. 67-72; Emel Koç, *Gabriel Marcel ve Sadakat*, Ant Yayıncılık, Ankara 2004, s. 56; Taşdelen, "Varoluş Felsefelerinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu", c. I, sayı 1, Haziran 201, s. 43.

için çalışmıştır. Beauvoir kadının toplum içerisinde ötekileştirilmesini reddeder. Onun feminizmi kadının toplum içerisinde farkındalığını artırmak için hemde erkeğin kadına olan bakışını değişmek için çalıştığı bir varoluşçuluktur.¹²³

Özetle varoluş felsefesi bir sistem felsefesi olmadığı için her filozof varoluşu farklı şekilde ele almıştır. Bu yüzde Varoluş felsefesinde fikir farklılıkları göze çarpmaktadır. Varoluş felsefesi ikiye ayrılarak incelenmiştir. Bunlar teist varoluşçular ve ateist varoluşçulardır. Aynı grubun içerisinde olmalarına rağmen farklı görüşleri bulunmaktadır. Varoluş filozofları arasında fikir farklılıklarını görmüş olsak da hepsinin ortak paydada birleştiği özgürlük, seçim, sorumluluk, insan gibi konularını işlediklerini görmekteyiz. Varoluş felsefesi insanın soyut kavramlarla açıklanmasına karşı çıkarak metafiziksel ontolojiye de reddetmişlerdir. Böylelikle varoluşçuluk rasyonel, evrensel, soyut ve sistem felsefesinin karşısında olup insanın yalnızca kendi deneyimleri ile kendi varoluşunu gerçekleştirebileceğini savunmuşlardır.

¹²³ Zeynep Zafer Esenyel, “Simone de Beauvoir”, *Varoluş Filozofları*, s. 303-304.

İKİNCİ BÖLÜM

VARLIK İÇİNDE İNSANIN KONUMU

Varoluşçu felsefe insanı dikkate alan, insanın yetkinliğini esas alan ve insanı inşa eden bir felsefedir. Özgür varlık olarak insanı dikkate alan varoluş felsefesi özgür birey olarak insanın öncelikle kendini idrak etmesi gerektiğini söylemektedir.

1. İnsanın Merkeze Alınması

Varoluşçu felsefe insandan hareket edip tüm felsefi kuramların merkezine insanı yerleştirmektedir. Teolojinin temel konusu Tanrı'dır. Ancak insanın varoluşunu ifade ettiği sürece Tanrı teolojinin merkezindedir. Heidegger'e göre, insan hakkında düşünülen felsefi düşünceler varlıkların varlığı hakkında bir düşüncedir. Varlık hakkındaki düşünceler, insanın yapısı ile ilgili düşüncelerdir. Heidegger'e göre, varlığı anlamak Dasein'ı anlamaktan geçer. Çünkü Dasein, varlığı anlamaktadır. Varlık varsa Dasein vardır.¹²⁴ Varlığın ifşası sadece Dasein'ın sonlu farkına varışıyla mümkündür. İfşanın sonlu olması insanın sonlu olmasından geçer. Dasein olmadan dünyanın ifşası mümkün olamaz. İnsanı anlama çabası doğa filozoflarının yaptığı gibi deney ve gözlemlerle değil insanlarla ilişki kurarak gerçekleşir.¹²⁵ İnsana bütüncül olarak yaklaşan varoluşçu filozoflar, İnsanın varoluşuyla ilgili birçok teorik yaklaşımı reddederler. Ancak varoluş kavramının içeriğiyle aynı fikri paylaşırlar. İnsan eylemde bulunan, hisseden, düşünebilen ve bütün içerisinde değerlendirilen bir varlıktır. İnsanın bütüncül yaklaşımla ele alınabileceğini kabul eden varoluşçular, insanı tüm özelliklerinin bütünü içerisinde değerlendirirler.

Doğa felsefesinden insan felsefesine geçişi sağlayan en önemli düşünür Sokrates'tir. Sokrates felsefesinde insan önemli bir konumdadır. O insanın kendini bilmesi ve tanımasını ister. Sokrates aslında varoluşçu filozof olmamasına rağmen, insanı merkeze almasından dolayı ilk varoluşçu filozoflar arasında sayılmıştır.¹²⁶ İnsanın kendi varlığı hakkında varoluşsal bir merakı vardır. İnsanın varoluşsal merakı; "Ben kimim?", "İnsan nedir?", "Yaşamın bir anlamı var mıdır?" gibi soruları

¹²⁴ Ramazan Ertürk, "Heidegger'in Varlık ve Zaman'ının Dayandığı Temel Varsayım", *İslami Araştırmalar Dergisi*, c. 13, Sayı: 1, s. 113-117; Tokat, *Varoluş Teolojisi*, s. 57-58.

¹²⁵ Bakış, "Varoluş İrrasyonel Midir?", s. 317.

¹²⁶ Kierkegaard, *İroni Kavramı*, s. 53; Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 38.

sormayı gerekli kılmaktadır. Varoluşçu filozofların temel aldığı düşünce, Sokrates'in "kendini tanı" düşüncesidir.¹²⁷

Gabriel Marcel insanın varlığa katılım düzeylerini üç aşamada incelemiştir. Birincisi bedene bürünme düzeyidir. Bu aşamada kişi bedensel ve duygusal tecrübeyi yaşamaktadır. İkincisi komisyon düzeyidir. Komisyon düzeyi, sadakat, aşk ve umutla gerçekleşir. Üçüncüsü ise aşkınlık düzeyidir. Bu düzey dua, umut ve yaratıcılıkla kendini varlığa açtığında gerçekleşir. İnsanın varlığa katılım düzeylerinden ilkinde kişi ruh-beden ilişkisinin sırrını kavrar, ikincisinde duygusal olarak kendinden başka olan kişileri fark eder, üçüncüsünde ise, kendini mutlak varlığa açar ve mutlak varlığın da kendini açmasını sağlar.¹²⁸

Gabriel Marcel insanın gizemini metafizik analizle aydınlatmaya çalışmıştır. İnsan, özgür iradesiyle deneyimleyerek kaderini oluşturur. İnsan seçimlerinde özgürdür. İnsan varoluşun ve Tanrı'nın varlığını kabul ettiği zaman gerçeğe ulaşabilir. Tanrı olduğu zaman varoluşumuzu bilebiliriz. İnsanın kaderi Tanrı'nın varoluşuna bağlıdır. Tanrı'nın varlığını ise içe kapanışla biliriz. İnsan sorunlarını akılla çözebilir. İçe kapanış ile gizlere yönelir, bu da sezgisel bir yöneliştir.¹²⁹ Gabriel Marcel insanı merkeze alan somut felsefeyi benimsemiştir. Onun felsefesi somut felsefedir. Marcel soyut ve rasyonel felsefenin karşısındadır. Felsefesinde insan ve insanın somut deneyimleri önemli yer tutmaktadır. Marcel'in somut felsefesi kendini gerçekleştirmekle varlıklara ilişkin bir keşif yolculuğudur. Bu keşif yolculuğunda bireyi olduğu gibi anlamak için bireyin doğrudan yaşadığı tecrübelerle ihtiyaç duyarız. İnsanın varlığını anlamamanın yolu yaşanmış tecrübelerle mümkündür.¹³⁰ Marcel'e göre insani tecrübe metafizik boyutla gerçekleşebilir. Kişinin varoluşu kendini açılmaya, diğer benlerle ilişki kurarak ve kendini Mutlak Varlık'ta açılmaya kendi varoluşunu gerçekleştirmektedir. Bu da metafizik ile varoluş arasındaki birliktelikten kaynaklanmaktadır. Bu birliktelik kişinin kendini açması,

¹²⁷ Mounier, *Varoluş Felsefesine Giriş*, s. 5; Taşdelen, "Varoluş Felsefelerinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu", s.30.

¹²⁸ Fatih Mehmet Elmas, "*Gabriel Marcel*", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 211.

¹²⁹ Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 42.

¹³⁰ Roger Reneaux, *Egzistansiyalizm Üzerine Dersler*, çev. Murtaza Korlaelçi, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1994, s. 79.

varoluşunu fark etmesinden geçer. “Bireysel varlığı ne denli bilebilirsek, Varlığı varlık olarak kavramaya doğru o denli yönelmiş oluruz”.¹³¹

Hegel’e göre hayvanlarda benlik bilinci yoktur. İnsan ise bilince sahip bir varlıktır. Benlik bilinci insanın kendini gerçekleştirmesi ve kendini bilmesidir. Benlik bilinci insanda bulunan arzudur. İnsanın var olmak için doygunluğa ulaşması gerekir. Doygunluğa ulaşmak da arzunun sakinleşmesiyle mümkündür. İnsan, hayvan gibi yaşadığı sürece kendini gerçekleştiremez. Hayvan ve insanı ayıran yegâne etken toplumsallıktır. İnsan toplum içinde insanî değer kazanır.¹³²

2. Özne Olarak İnsanın Orada Değil, Bu Dünya İçinde Var olması

Varoluşçuluk insanın özne olarak orada değil, bu dünya-içinde var olmasını savunur. Varoluşçulukta insan, Descartes’in savunduğu gibi önce cogitoda ve daha sonra dış dünyada olan bir varlık değildir.¹³³ “Var olmak fiilin anlamı, zaten dışarıda olmaktır.” diyen William Barrett gibi varoluşçular da orada olanla, dünya içinde olan insan varlığıyla ilgilenirler. Heidegger “dış dünya” ifadesini kendi içerisinde çelişik bir kavram olarak düşünür ve bunu *Varlık ve Zaman* adlı eserinde şöyle açıklar: “*Felsefenin skandalı, dış dünyanın varlığı lehine hiçbir kanıtlayıcı ispatın sunulmamış olması değil ama böyle bir ispata gerek olduğunun düşünülmesi olmasıdır.*”¹³⁴ Martin Heidegger özne olarak insanın dünya içindeki somut varoluşunu kabul eder. Gabriel Marcel de insanın somutluğu ve insanın diğerleriyle olan iletişiminden bahsederek insanın varoluşundan söz eder ve Heidegger gibi o da özneyi dünyada somut bir varoluş olarak tanımlar. Sartre *Bulantı, Varlık ve Hiçlik* adlı eserinde varoluşun orada-olma olduğunu ve onun başka yerde aranmaması gerektiğini belirtir. Özne olarak insan durağan değil canlı ve zamansaldır. Özneye bu özelliklerde bakarsak onu birey olarak görebiliriz. Varoluşçuluk için bu önemlidir. Varoluşçuluk bireyin felsefesi olduğu için insana vurgu yapar ve temelinde insan vardır.¹³⁵ İnsanın kendinden kopuşuyla dünyadan kopuşu arasında ilişki kurulan varoluşçulukta insanın kendini kurması için kişisel varoluşunun sınırlarını

¹³¹ Emel Koç, “Gabriel Marcel Felsefesinde Varoluşsal Bir Problem Olarak Ölüm”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2013, Sayı: 29, s. 203.

¹³² Albert Camus, “*Başkaldıran İnsan*”, çev. Tahsin Yücel, Can Sanat Yayınları, 19. Baskı, İstanbul 2017, s. 168-169.

¹³³ Karl Jaspers, *Descartes ve Felsefe*, çev. Akın Kanat, İlya Ajans, İzmir 2001, s. 80-81.

¹³⁴ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 372.

¹³⁵ Hakan Gündoğdu, “Varoluş Felsefelerindeki Bazı Ortak Özellikler”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. VII, Yıl: 2007, Sayı:1, s. 102.

genişletmesi gerekmektedir. İnsanın kendinden ve dünyadan kopuşu ile ortaya çıkan sorun, insanın kendi varlığıdır. Buradan sonra varoluşçular varoluş felsefesinin başına dönerek insanın ne anlama geldiğini bilmek için insana yönelirler.¹³⁶

Dasein'ın dünyayı bilmesi, onun dünya içinde varolmasından kaynaklanan bir şeydir. Dünyasallığın existansiyelliği aslında dünya-içinde varolmanın yapısıdır. Dünya içinde varolmak Dasein'dir. Dünya Dasein'ın bir karakter özelliğidir. Dasein olmayan bir varoluş belirleniminden ve dünyasallıktan söz edilemez.¹³⁷

Sartre'ın söyleminde ve Sartre felsefesinin temelinde insan ve dünya arasındaki ilişki vardır. Bilinç her zaman nesnelere yönelir, bu da yönelimsel bir ilişkidir. Yani bilinç boş bir bilinç değildir, o hep bir şeyin bilinci olmalıdır. Bu şekilde bilinç kendi varlığında sorunsaldır.¹³⁸

3. İnsanın Öznelliği

Varoluşçulara göre varoluşun öz karşısında bir önceliği bulunmaktadır. Varoluşçuların kabul ettiği "Varoluş özden önce gelir" düşüncesi, her ne kadar bütün varoluşçular için aynı anlama gelmese de varoluşun bir öncelik kazandığı ortak eğilimdir. Varoluşçulara göre, insan varoluşa sahip olmaz, insan zaten varoluştur. İnsan somut bir birey, öznel, tarihsel ve zamansal bir varlık olarak kendini yeniden özgürce yaratır. Kierkegaard'a göre, hakikat öznelliktir. Varoluşçular insanın nesnel değil öznel bir varlık olarak görülmesini kabul ederler. Varoluşçulara göre, insan bilimsel araştırma malzemesi ve nesne olarak görülemez. Maurice Merleau Ponty ise algıda bedeninin önceliğine vurgu yapar, somut dünyayı gündelik yaşam deneyimimiz olarak ele alır. Merleau Ponty insanın zihin ve bedeninin bir bütün olduğunu söyler. Dolayısıyla Merleau Ponty nesnel bedenden öte öznel bedenle ilgilenir. Merleau Ponty'e göre insanın dünya içinde olabilmesi beden ile mümkündür. Dünyanın bilincine bedenimiz ile ulaşabiliriz. Bundan dolayı o bizlere nesnel bedenden değil, somut ve yaşayan canlı bir bedenden bahseder.¹³⁹ Bedenin uzamsallığından bahseden Merleau Ponty'e göre, bedenin uzamsallığı kendini hareket içinde gösterir. Merleau Ponty'e göre beden zamansaldır. Zamansal olan şey varolabilir. Bedenin varolması

¹³⁶ H.J. Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, çev. Ekin Uşşaklı, Dost Kitabevi, Ankara 225, s. 153-154.

¹³⁷ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 65-67.

¹³⁸ Esenyel, "Jean Paul Sartre (1905-1980)", s. 225-226.

¹³⁹ Esenyel, "Maurice Merleau Ponty", s. 261-265.

kendisini zamansallıkta gösterir.¹⁴⁰ Kierkegaard'a göre ise insan düşünebilen, düşündüğü şeyleri izah ederken eylemde bulunabilen, hisseden ve inanan bir varlıktır.¹⁴¹

Nietzsche insanın somutluğuna vurgu yapmıştır. Tarih içerisinde felsefe soyut konular üzerinde tartışmalar yaparken, insanı da kavram olarak açıklamaya çalışmıştır. Halbuki daha önceki dönemlerde insanın somutluğu ve eyleyen bir varlık oluşu üzerinde değerlendirme yapılmamıştır. İnsanın somut varlığından değil, kavram olarak soyut varlığının üzerinde düşünülmüştür. Nietzsche için böyle bir düşünce doğru değildir ve felsefe açısından kötü sonuçlar doğurabilir. Felsefeyi yaratan, onu gerçekleştiren bir somut varlık olan insan olduğu sürece felsefeyi ve onun ürettiği şeyleri anlayabiliriz. Somut varlık olan insanı bilmeden felsefeyi bilemeyiz.¹⁴²

Marcel'in felsefesinde ben ile başkası arasında ilişki vardır. Bireyin varolması, bireyin kendini açmasıyla gerçekleşir. Bireyin varolma nedeni kendisinden başka aşkın bir varlığa yönelmesiyle olabilir. Kişi kendi varlık nedenini kendisine aşkın bir varlığa yönelerek bulabilir. Tanrı ile kuracağı iletişimle birey varoluşuna ulaşabilir. Varlığın kendini açması bağlanma ve sadakat ile oluşur. Marcel'e göre varoluşçuluk Tanrı düşüncesiyle uyuşmaktadır. Marcel'in felsefesi Hristiyanlık inancıyla birleşmiş bir varoluş felsefesidir.¹⁴³ Yaşamın amacı ona göre, Tanrıyla insanın kuracağı samimi iletişimle mümkündür. İnsanın Tanrı'yla olan ilişkisi özgür ve biricik olan somut bireyle gerçekleşir. Ben'le varoluş özdeşdir. Varoluşçuluğun temelinde ben'le varoluşun özdeşliği düşüncesi vardır.¹⁴⁴

4. Farklı İnsan Tipleri

Kierkegaard'a göre insanın estetik, etik ve dinî aşama olmak üzere üç farklı varoluş aşaması vardır. Estetik aşamada birey duygularının esiriyken, etik aşamada kendinin farkına varır ve sorumluluklarını yerine getirmeye çalışır. Dinî aşamada ise

¹⁴⁰ Esenyel, "Maurice Merleau Ponty", s. 267-268.

¹⁴¹ Yasemin Akış, "Varoluş Başlangıcı: Soren Kierkegaard", Varoluş Filozofları, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 74.

¹⁴² Adnan Esenyel, "Varoluş İstemi: Friedrich Nietzsche", Varoluş Filozofları, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 120.

¹⁴³ Fatih Mehmet Elmas, "Gabriel Marcel, Varoluş Filozofları, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 216-217.

¹⁴⁴ Martin Heidegger, *Teknik ve Dönüş & Özdeşlik ve Ayrım*, çev. Necati Aça, Pharmakon Yayınevi, 2. Basım, Ankara 2015, s. 71-91; Tansel, *Jean Paul Sartre'in Felsefesinde Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 10-11.

birey Tanrı'ya karşı sorumluluklarını yerine getirmeye çalışır ve Tanrı'ya karşı bir teslimiyet içerisinde olur. Dinî aşamada birey Kierkegaard'a göre iki şey arasında seçim yapar. Bu seçimi de özgür iradesiyle yapar. Kendi seçimini kendisi yapar.¹⁴⁵

Estetik aşamada birey sorumluluklarından kaçan, gündelik zevklerin peşinde koşan, hazza düşkün ve varlığının farkında olmayan bir isim konumundadır. Estetik aşamada insan gündelik zevklere kendini kaptırmakta olduğundan gerçekçi seçimler yapamaz, sadece gündelik seçimlerde bulunur.¹⁴⁶ Estetik varoluştaki kişi anı yaşar, günübürlük bir hayat sürer. Bu yüzden de sorumluluklarının farkında değildir. Seçim yapamadığı için anlık hazların peşindedir. Estetik varoluştaki insan sorumluluklarından kaçtığı için sadece kendini düşünür, duyacağı hazzı arzular. Kendi varoluş gerçeğini bu aşamada bilemez. İnsan hazzın peşinde koşarak mutluluğa ulaştığını zanneder ama bu bir yanılgıdır.¹⁴⁷

Kierkegaard'a göre insan etik varoluş aşamasında herşeyi rasyonelleştirerek bir yanılgıya düşmektedir. Etik yaşamada insan kendinin farkına varır. Kendi varoluşunu gerçekleştirmeye çalışır. Kişi kendi bilincinin farkına varınca da sorumluluklarını yerine getirir.¹⁴⁸ İnsan kendi kendisini gerçekleştirdiğinde de bilinç ile kendini keşfeder.¹⁴⁹

Üçüncü aşama olan dinî varoluş aşamasını ise iman oluşturmaktadır. Dinî aşamada insan Tanrı'ya karşı sorumlulukları yerine getirir ve Tanrı'ya karşı teslimiyet içerisinde bulunur.¹⁵⁰

Kendi varoluşunu gerçekleştiren insan, daha sonra bilince erer, kendisini ve varoluşunu ortaya çıkarır. Ama insanın kendini keşfetmesi, kendinden var olması anlamına gelmez. Çünkü Martin Heidegger'e göre insan, "dünyaya fırlatılmış" bir varlıktır.¹⁵¹

Heidegger'in felsefesinde insanın otantik ve otantik olmayan tarzında iki farklı varoluş tarzı bulunmaktadır. İnsanı otantik varoluşu ile dünyanın zevklerinden

¹⁴⁵ Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, s. 12.

¹⁴⁶ Soren Kierkegaard, *Etik-Estetik Dengesi Kişiliğin Gelişiminde*, trc. İbrahim Kapaklıkaya, Oraf Yayınları, İstanbul 2013, s. 15-16.

¹⁴⁷ Erol Çetin, "Kierkegaard'ın Estetik Varoluş Aşamasına Yönelik Görüşlerinde Öne Çıkan Hususlar", *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 9, Sayı: 47, Aralık 2016, s. 1047.

¹⁴⁸ Kierkegaard, *Etik-Estetik Dengesi*, s. 93-94.

¹⁴⁹ Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, s. 135.

¹⁵⁰ Tokat, *Varoluşçu Teoloji*, s. 130.

¹⁵¹ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 185.

kendini ayırır. Dünyadan kendini ayırınca kendini bulmuş olur. Otantik olmayan varoluş ise insanın bağımlı olması, düşmüşlük halinde bulunmasıdır. Otantik olmayan varoluş tarzını seçen insan günübirlik bir yaşam sürer, düşmüşlüğü kabul eder, ölüm düşüncesinden kaçınır. İnsan otantik olmayan yaşamda günah işlemeye eğilimlidir, hayatın zorluklarından kaçır, hazzın peşinde koşar, güvende yaşama arzusuna koyulur ve tüm sorumluluklardan kaçınır.¹⁵²

Nietzsche felsefesinde insan; sürü insanı, özgür insan ve üstinsan olmak üzere üçe ayrılır. Nietzsche sürü insanı; kalabalık, iyi insan, zayıf insan olarak adlandırmaktadır. Sürü insan yaşamını gerçeklik içinde ahlâk ile sürdürmektedir. Sürü insan ahlâklı olan insandır. Sürü insanı, çağını ayakta tutan insan tipidir. Dernekler, cemaatler, partiler vb. gruplar sürü insan tipine örnektir.¹⁵³ Üst insan, yaratıcı insan tipidir. Çünkü onlar eski değerlerin yerine yenilerini ortaya koyan, mevcut olan değerleri yeniden değerlendiren insan tipidir. Nietzsche bu durumu şöyle ifade eder:

“Ödevim, insanlığın en yüksek anlamda kendine döneceği, geriye bakacağı, rastlantının, rahiplerin boyunduruğundan kurtulup, niçin, neden sorularını ilk kez toptan ortaya koyacağı o anı, müjdelemek istemiştir. İnsanlık doğru yolu bulmamıştır kendi başına; yönetilişi hiç de tanrısal değildir; tersine, o yadsıyan, bozucu içgüdüler, decadence içgüdüleri onu baştan çıkarmış, hem de en kutsal değerleri arasında hüküm sürmüştür. Ahlâkî değerlerin kaynağı sorusu bu yüzden benim için en başta gelen sorulardan birisidir; insanlığın geleceği bunun cevabına bağlıdır.”¹⁵⁴

Nietzsche üst insanı Zerdüş adıyla betimlemiştir. Zerdüş tipiyle yapmak istediği şey, insana yön veren, değerler kazandıran ve hedefler koyan üst insanların ortaya çıkmasını rastlantısal olmaktan kurtarmaktır. Zerdüş, insanın sürekli olarak kendini üst insanda aştığını belirtir. Ama insanın kendini aşabilmesi için, kendinin aşılması gereken bir şey olduğunu kabullenmesi gerekir. Üst insanın varolma nedeni kendini aşması içindir. Üst insan yeni değerleri yaratır ve eski değerleri kabul etmez.

¹⁵² Martin Heidegger, *Aristoteles Metafizik 1-3 Gücün Neliği ve Gerçekliği*, çev. Saffet Babür, Bilgesu, Ankara 2010, 103-107; *Varlık ve Zaman*, s. 225-311; Tokat, *Varoluşçu Teoloji*, s. 128-129.

¹⁵³ Friedrich Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul 2004, s. 38-39; Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, s. 20.

¹⁵⁴ Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, s. 21.

Yaratılan her yeni değer kendini sürekli aşmak zorundadır.¹⁵⁵ Üst insan kendi hakikatini yaratır. Kendi varoluşunu kabul etmek için dünyayı olduğu gibi kabul etmektedir. Üst insanın dünyayla olan ilişkisi vardır. Bu da adeta çocuğun oyuncağı ile olan ilişkisi gibidir.¹⁵⁶

5. Varlığın Analizinde Dasein'in Yeri

Filozoflar tarih içerisinde insana daha çok metafiziksel anlam yüklemişler, insanı akıl ve ruh bağlamında ele almışlardır. Heidegger konuya bu yaklaşımların ötesinde bakış açısı sergilemiş, felsefesinde insan varoluşunu nasılsa o şekilde açıklamaya çalışmıştır. Heidegger insan yerine Dasein kavramını kullanmaktadır. Almanca bir kelime olarak Dasein “*oradaki varlık*” anlamına gelmektedir. Bu kavramla insan metafiziksel anlamlardan soyutlanmakta ve onun sadece var olduğu belirtilmektedir. Nasıl var olduysa ve nasıl görünüyorsa insanın öyle anlaşılması hedeflenmektedir. Oradaki varlık denilerek insan metafiziksel anlamın dışına çıkarılmıştır. Varlığın ne anlama geldiğini amaçlayan Heidegger, varlık nedir sorusunu Dasein'e yönelterek cevap aramaktadır. Dasein'in nasıl var olduğunu araştırmaktadır. Ona göre Dasein varoluşsal bir anlama sahiptir.¹⁵⁷

Dasein'in dünya içindeki var olma tarzı, başkalarıyla dünyayı paylaşmak şeklindedir. Dünyayı başkalarıyla paylaşmak Dasein'e ait bir özelliktir. Diğer var olanlarla ilişki içinde olmayı gerektiren Dasein, dünya içinde bir özne ve bir nesneye karşılık gelmez. Dasein var oluşsallığını ortaya koyar. Dünya içinde var olma tarzıyla diğer var olanlarla ilişki içinde olan Dasein'in ilişkiselliği, Heidegger'e göre dünya içinde var olma ile Dasein'i varlık haline getirmektedir. İlişkisellekle Dasein kendini kaybeder. Heidegger'e göre ilişkisellik, Daseini dünya içinde varolan varlık haline getirir. Diğer bir ifadeyle ilişkisellekle Dasein, kendi benliğini ve varoluşunun hakikatini anlamayı kaybetmiş olur. Heidegger, Dasein'in kendini ilişkisellik içerisinde kaybetmesini Dasein'in her günkü yaşantısına yönelir. Dasein her günkü yaşantısı içerisinde varoluşundan vazgeçer. Bu yüzden Daseinin varlığının anlamı gizli kalmış olur. Kendi varlık anlamına ait olanakları gizleyen Dasein, sonunda

¹⁵⁵ Friedrich Nietzsche, *Böyle Söyledi Zerdüşt*, çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 6; Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, s. 19-24.

¹⁵⁶ Esenyel, “Varoluş İstemi: Friedrich Nietzsche”, s. 128.

¹⁵⁷ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 11-27, 105, 112, 115, 120, 122; Esenyel, “Fenomenolojiden Varoluşa: Edmund Husserl ve Martin Heidegger”, s. 148.

gerçek olmayan bir varoluş tarzına yönelmiş olur.¹⁵⁸ Heidegger varoluşu insanın varlığı olarak görmektedir. Dolayısıyla Dasein insanın varlığıdır. Kendine özgü bir varlık olan Dasein kendi varlığını kendisi açığa çıkarır, diğer varolanlarla ilişki içinde bulunur ve onların da varlığını açığa çıkarır. Dasein'in en önemli özelliği zamansal olmasıdır. Bu varoluşun zamansallığıdır.¹⁵⁹ Heidegger insanı merkeze alır ve ilgi konusu olarak insanı hedefler. Çünkü Heidegger “Varlık nedir?” sorusuna cevap verebilen varlığın insan olduğunu belirtir.¹⁶⁰ Dasein'in şeylerden farkı kendini seçmesi veya kendini kaybetmesidir. Otantik ve otantik olmayan varlığı seçebilen Dasein'in bu seçebilme ve kendini gerçekleştirme durumları diğer varlıklarda yoktur.¹⁶¹ Dasein diğer var olanlardan farklı olarak çeşitli önceliklere sahiptir. Bunlardan birincisi ontik önceliktir. Ontik öncelik var olanın varlığını belirler. İkinci öncelik ontolojik önceliktir. Burada var olan kendi kendine ontolojik olmuş olur. Üçüncü öncelik ise Dasein'in ontik-ontolojik önceliğidir. Ancak bu farklı öncelikler arasında Dasein için ontolojik öncelik birinci derecede önemlidir.¹⁶²

6. İnsanın Anlam Arayışı

Varoluşçuluk seçme özgürlüğü, hiçlik, iç sıkıntısı, kaygı ve saçma gibi konular üzerinde durmak suretiyle insanın anlam arayışına koyulmuştur.¹⁶³ II. Dünya Savaşının insanlar üzerinde getirdiği yıkıcı etkilere duyarsız kalmayan varoluşçular insanların yaşadıkları devasa sorunları çözmeye çalışmışlardır. Var olmak nedir? Var oluşun amacı var mıdır? gibi sorular sorarak insan varoluşunu ortaya

¹⁵⁸ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 124-130, 176, 195-204; Esenyel, “Varoluş İstemi: Friedrich Nietzsche”, s. 151-153.

¹⁵⁹ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 225-249; Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, s. 34-35.

¹⁶⁰ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 12; Gündoğdu, “Varoluşçu Felsefelerdeki Bazı Ortak Özellikler”, s. 100.

¹⁶¹ Tokat, *Varoluşçu Teoloji*, s. 90.

¹⁶² Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 13-14.

¹⁶³ Kaygıyı baş dönmesiyle karşılaştıran Kierkegaard kaygının ne tür bir baş dönmesi olgusu olduğuna şu şekilde dikkat çekmektedir: “Aşağıya, cehennemın ağzını açmış çukuruna bakan herkesin başı döner. Peki ama neden? Cehennem çukurundan olduğu kadar, gözleri yüzünden de. Varsayın ki aşağıya bakmadı: Kaygı, sentez tin tarafından gerçekleştirildiğinde oluşan özgürlüğün baş dönmesidir. Özgürlük aşağıya, kendi olanağına bakar, düşmemek için de sonlu oluşuna tutunur. Özgürlük bu baş dönmesine boyun eğer. Psikoloji bundan bir adım öteye ne gidebilir, ne de gidecektir. Tam o anda her şey değişir ve özgürlük yeniden ayağa kalktığı anda suçlu olduğunu görür. Sıçrama bu iki an arasındadır; hiçbir bilim bunu ne açıklamıştır, ne de açıklamaya gücü yeter. Kaygı anında suçlu olan kişinin suçluluğu, suçlu olabileceği durumdaki kadar muğlaktır. Kaygı, özgürlüğün kendini kaybettiği kadını zayıflıktır. Psikoloji açısından söylersek, günah, her zaman zayıflık anında işlenir. Kaygı herşeyden daha bencildir, özgürlüğün hiçbir somut ifadesi de öteki somutlaşmaların olanağı kadar bencil değildir. Bu da kişinin acıya ortak olma ile acıdan kaçınma arasında kurduğu ilişkiyi belirleyen başkım bir nedendir. Kaygı dahilinde, olanağın bencil bir sonsuzluğu vardır; seçim yapmada olduğu gibi baştan çıkarıcı değildir, ama tatlı endişesiyle insanı kaygı tuzağına düşürür.” Bkz. Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, s. 56.

çıkarmışlardır.¹⁶⁴ İnsan için iki temel soru olduğunu belirten Aliya İzzetbegoviç, bunları; hayatımı nasıl sürdürebilirim ve hayatımı niçin sürdürmeliyim sorusu olarak belirtir. Ona göre aslında hayatımız bu iki soru etrafında şekillenmektedir. İnsan yaşamını sürdürmek için fizyolojik olarak birinci soru daha önemlidir. Hayatını nasıl sürdürmesi gerektiğine cevap ararken insan, bir yandan da neden bu hayatı sürdürmesi gerektiğine ve doğru bir şekilde yaşamının ne olduğuna dair sorarak bu sorulara cevap aramak ister. İnsan sadece hayatını bedensel olarak yaşamaz. O aynı zamanda kendine bir anlam kazandırmak da ister. Bunu da özgür ve düşünen bir varlık olarak gerçekleştirir. Hayatın amacına insan ancak din, estetik ve ahlâk gibi değerlerle ulaşabilir. Bunu insana veren de niçin sorusudur.¹⁶⁵

İnsan hayatın anlamını sorgulamalıdır. Sorgulamadığı takdirde insan dünyaya yabancı kalmaktadır. Hayatın anlamını sorgulaması varoluşçu felsefeyi teolojiye yaklaştırmaktadır. Bu hayatın anlamını sorgulamayan insan, neden yaşaması gerektiği düşüncesini cevaplayamaz. Heidegger bu düşünceden dolayı hiçliği çözüm yolu olarak görmektedir. İnsanın anlam arayışında olması, aslında bir dinî arayışta olması demektir. İnsan eğer otantik olmayan tarzda hayatı yaşarsa hem dinde hem de varoluşçulukta anlamsız ve değersiz olarak görülür.¹⁶⁶ Heidegger Dasein'in içinde bulunduğu varlık minvaline hergünlük adını verir.¹⁶⁷

7. Varoluş Hümanizması

Sartre, varoluş felsefesini hümanizm olarak niteler. Kendini aşmak, ilerleyiş içerisinde olmak ve sürekli ileriye doğru atılmak suretiyle insanın bir önceki hâlinden kurtulabileceğini söyler. İnsanın kendini aşması, başkalarıyla iletişimini kesmesi ve kendi içine kapanması anlamına gelmez. İnsan sürekli eylemde bulunarak ve kendi dışında bir şeye yönelerek var olabilir. Sartre insanın eylemde bulunmamasının ve sorumluluk almamasının sebebini, özcü ve kaderci anlayışlara bağlılık olarak niteler. İnsanın kaderini kendisinin yazdığını düşünen Sartre'nin felsefesinde insan önemli bir yer tutar. Bu yüzden kendi felsefesini hümanizm olarak görmektedir.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 20.

¹⁶⁵ Latif Tokat, "Varoluşun Estetik Boyutu ve Din", *İslam ve Sanat Tartışmalı İlmi Toplantı 07-09 Kasım 2014*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2015, s. 124.

¹⁶⁶ Tokat, *Varoluş Teolojisi*, s. 119.

¹⁶⁷ Martin Heidegger, "Varlık ve Zaman", Ç. Kaan H. Ökten, Agora Kitaplığı, II. Basım, İstanbul 2011, s. 393.

¹⁶⁸ Jean-Paul Sartre, *Ego'nun Aşkınılığı*, çev. Serdar Rifat Kırkoğlu, Hil Yayın, İstanbul 2016, s.49-95; Esenyel, "Jean Paul Sartre (1905-1980)", s. 236.

Hümanizm, Tanrı'ya karşıt olarak insanı evrenin merkezine koyan bir akımdır. Sartre felsefesinde insanın özgürlüğüne vurgu yapılır. Felsefesinin merkezine insanı koyduğu için Sartre hümanizmin insanı doğasına indirgemesini eleştirmektedir. Bu yüzden bireyin özgürlüğüne vurgu yapmaktadır. Sartre, *Varoluşçuluk Bir Hümanizmdir* adlı konuşmasında varoluşçuluk için gelen eleştirileri ortaya koyarak hümanizm anlayışını benimsemiştir. O dönemde Sartre'ın varoluşçulukla ilgili görüşlerini Hristiyanlar, komünist düşüncüyü benimseyenler ve Marksist düşüncesine sahip olanlar eleştirmiştir. Hristiyan inancını savunanlar Sartre'ın ateist olması nedeniyle onu suçlamışlar, komünistler onu öznelci olmakla eleştirmişlerdir. Bazı kişiler Sartre'ın aslında hümanist değil, anti hümanist olduğunu iddia etmişlerdir.¹⁶⁹

Sartre'a göre insanın doğası olmaz. Bu düşüncüyü savunmasının nedeni onun Tanrıtanımaz varoluşçu olmasından kaynaklanır. İnsan özgürdür, ne olmak istiyorsa, nasıl bir kişilik olmak istiyorsa kendi değerlerini kendisi yaratır. Çünkü insanın varoluşu, özünden önce gelir. İnsan yaptığı her şeyden sorumludur çünkü kendi seçimlerini hiçbir şeyin baskısı olmadan kendi özgür iradesiyle gerçekleştirir. İnsan kendini varoluşunu özgür seçimleriyle gerçekleştirdikten sonra değerlerini ortaya koyar, bunu da yine kendine referans alabileceği bir tanrı olmadığı için değerleri kendi başına yaratmış olur. Birey iyi ve kötüye kendi seçimleriyle karar verir. Çünkü seçimlerinde ve kararlarında insan özgürdür.¹⁷⁰ Sartre'ın hümanizmi insanın öznelliği ve değeri üzerine kurulmuştur. Dünya içerisinde insanın konumu özeldir, insan "bir başka şey" değildir ve başka nesnelere belirlenmiş de değildir. Kişi kendi yaşamını yaratır ve bu yüzden bireyin varoluşu özünden öncedir. İnsanın varoluşu bir amaca sahiptir ama nesnelere dünyası kavranamaz.¹⁷¹

Sartre'ın varoluş hümanizması, kendini gerçekleştiren, kendini tasarlayan, kendisinin dışında bir kanun koyucunun varlığını kabul etmeyen, kendi başına kalmışlık ve yalnızlık içinde 'kendi kendini yargılar', kendi ahlâkî değerlerini kendisi ortaya koyar. Sartre'a göre Tanrı olmadığı için insan seçimlerini kendisi yapar. Onun hümanizması insancıl benlik hümanizmasıdır. İnsancıl benlik olmasından kasıt öznel olmasıdır. Kişinin kendi benliğinde bir ahlâk yasası yoktur. Bunun nedeni de Sartre'ın tanrıtanımaz bir varoluşçu olmasıdır. Sorunları kendi çözmesi gereken

¹⁶⁹ Jean-Paul Sartre, *Varoluşçuluk*, çev. Asım Bezirci, Say Yayınları, İstanbul 2005, s. 26; Esenyel, "Jean Paul Sartre (1905-1980)", s. 233.

¹⁷⁰ Karakaya, *Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 8.

¹⁷¹ Tansel, *Jean Paul Sartre'in Felsefesinde Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 4.

insan, kararlarını da özgür olarak yalnız başına verir. Özgür olarak verdiği kararlar tüm insanlığı ilgilendirir. Bu yüzden tüm insanlığı da düşünmesi gerektiği için seçimlerinden sorumludur. Tüm yük insanın omuzlarındadır. İnsan dünyaya bırakılmış ve yalnız bir varlık olmasıyla birlikte ilk önce kendini bulur daha sonra kendini gerçekleştir, olmak istediği şeyi tasarlar. Dünyaya atılmışlık düşüncesiyle insan kendisini bulur, Ben olma bilincine ulaşır.¹⁷² Nietzsche hümanizmi eleştirmiştir. Çünkü ona göre insan anlamını ve değerlerini yaratan bir varlıktır. Bu yüzden ona göre bu hümanizm değildir. Ona göre hümanizm, genel olarak soyut bir insan sevgisi olduğu için onun felsefesine uygun değildir. Bu yüzden hümanizmi eleştirmiştir. Nietzsche'ye göre hümanizm Tanrı'yı öldü olarak kabul etmesinden ortaya çıkmıştır. Onun varoluş felsefesine yaptığı katkı, insanın hayatına anlam katan şeyin insanüstü güçlerde aramaması anlayışıdır. Ona göre insan hayatına anlam katan husus, insanın kendini gerçekleştirme ve kendine anlam vermesidir.¹⁷³

Hümanizm içinde insan, terk edilmiş bir dünyada kendi kendini yargılar. Kendi kanunlarını kendisi koyar. İnsan kendini sürekli ileriye doğru aşarak varolabilir. Ancak bu şekilde insan kendi varoluşuna ulaşabilir. Çünkü varoluşçulara göre insan kendini yeniden bulmalı ve kendini kendinden başka hiçbir gücün kurtaramayacağını bilmelidir. Sartre insanı atılmış, yalnız bırakılmış bir varlık olarak gördüğü için onun hümanizmi özgürlük felsefesidir. İnsan özünü bireysel yaşama deneyimleriyle ortaya koyar. Bu da yaşam içinde deneyimleyerek ve seçimler yaparak oluşur. Sartre hümanizm ile insanın özgürlüğüne vurgu yapar, varoluşçuluğun hümanizm ile özgürlük felsefesi olduğunu belirtir. Ona göre insan varoluşundan önce özünü belirleyemez. Bireysel deneyimleri ve bireysel yaşamı sonucunda seçimler yaparak özünü belirler.¹⁷⁴

Otantik olmayan ve gündelik bir yaşamda bulunan vicdanın sesi insanı ve kendisini anlamaya çağırılmaktadır. Vicdanın sesi dünyada kendini kaybetmiş, düşkünlük halindeki, nefsinin kölesi olmuş insan içindir.¹⁷⁵ Bu insanın kendini

¹⁷² Sartre, *Varoluşçuluk Bir Hümanizmdir*, s.65, 89; Tansel, *Jean Paul Sartre'in Felsefesinde Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 106.

¹⁷³ Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, s. 19.

¹⁷⁴ Karakaya, *Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 125-126.

¹⁷⁵ Simone de Beauvoir'ya göre tek bir iyilik vardır. O da insanın vicdanına göre davranmasıdır. Doğanın düşmanlığına karşı, sefalet, adaletsizliğe, savaşlara karşı mücadele etmelidirler. Gereksiz tartışmalarla güçlerini heba etmemelidirler. İçlerine nifak tohumları ekmemelidirler. Bkz. Simone de Beauvoir, *Tüm İnsanlar Ölümlüdürler*, çev. Işık Ergüden, Turkuaz Kitap, İstanbul 2010, s. 222.

yeniden bulması, kaybettiği değerleri yeniden araması, dünyasal ilgilerden vazgeçmesi için yapılan bir çağrıdır. Bu çağrıyı yapan Dasein'dir.¹⁷⁶ Heidegger şöyle der: "Vicdanın çağrısı, insanın sonluluğunda gerçek potansiyellerini gerçekleştirme isteyen bir karaktere sahiptir ve bu, suçlu olmanın cazibesi demektir".¹⁷⁷

Camus'un insanın öldürülmesine yönelik bir başkaldırısı vardır. İnsanın ne olursa olsun öldürülmesine karşı çıkıp bunu eleştirmiştir. Camus'un başkaldırı anlayışı insanın değeri bir varlık olduğunu gösterir ve insanın adaletli olmasına dikkat çeker.¹⁷⁸

Özetle varoluş felsefesi insanı merkeze alarak teolojik problemlerin merkezine insanı yerleştirmiştir. Teolojinin konusu Tanrı olmasına rağmen, insanın varoluşunu ifade ettiği sürece Tanrı teolojinin temel konusu olmuş olur. varoluşçu filozoflar felsefenin temelini insanı otutturarak farklı şekilde dile getirmişlerdir. İnsan öznel bir varlık olduğu için varoluşun öz karşısında bir özceliği bulunmaktadır. Varoluşun öz karşısında öncelik kazanması bütün varoluşçuların kabul ettiği ortak bir kanıdır. İnsan bir varoluşa sahip değildir. Çünkü varoluşçulara göre zaten insan varoluştur. İnsan zamansal, öznel, tarihsel bir birey olduğu için kendini özgür iradesi ile, seçimleriyle özgürce yaratmaktadır. Varoluşçular insanın anlamını ve insanın varoluşunu ortaya çıkarmak için insana var olmak nedir? Varoluşun amacı var mıdır? gibi sorular sormuşlardır. Çünkü insan hayatın anlamını sorgulayan bir varlıktır. Eğer insan, hayatı sorgulamazsa dünyaya yabancı kalmış olur.

¹⁷⁶ Tokat, *Varoluş Teolojisi*, s. 133.

¹⁷⁷ Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, s. 177-178.

¹⁷⁸ Lev Braun & Brain Master, *Düşüşün Tanıklığı*, çev. İbrahim Şener, İzdüşüm Yayınları, İstanbul 2000, s. 100-141; Stephen Eric Bronner, *Camus Bir Ahlakçının Portresi*, çev. Tuğba Sağlam, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 85-153; Haluk Erdem, "Albert Camus (1913-1960)", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 187-188.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VAROLUŞÇU FİLOZOFLARIN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞLARI

Özgürlük anlayışı tarih boyunca filozoflarca incelenmiş, öncelikle eylem özgürlüğü ve siyasal özgürlük olarak ele alınmıştır.¹⁷⁹ Hristiyanlık inancının ortaya çıkmasıyla “iç” ve “istenç” özgürlüğü olarak felsefenin temel konusu olmuştur. Geleneksel felsefe doğa, zaman, varlık ve sonsuzluk kavramları üzerinde dururken, Hristiyanlık inancının ortaya çıkmasıyla özgürlük kavramı bunların arasında önemli bir kavram haline gelir. Hristiyanlık inancının insana verdiği mesaj zengin, fakir ve köle olmasının ötesinde kendi iç dünyasındaki özgürlüğünü hissetmesidir.¹⁸⁰ Yeniçağ felsefesi filozofu Kant insanın özgür mü yoksa değil mi? sorusuna bilimsel bir yanıt almayı amaçlar ve özgürlük ile ilgili soruyu değiştirmek ister. Kant’a göre özgürlük düşüncesi bir ide’dir. Bu ide insan aklının ürünüdür ve insana sahip bir düşüncedir. İnsanların yaşamlarında isteklerini, çıkarlarını, seçimlerini belirleyebilir ama bunun yanında ahlâk yasası saf aklın ürünü olan yasa da belirleyebilir. Kant şöyle ifade eder: “Öyle hareket et ki, senin istemeni belirleyen ilke, aynı zamanda, genel bir yasama da ilke olarak geçerli olabilsin. Diğer bir anlatımla, eylemde bulunurken, genel bir yasa yani herkes için bir yasa olabilecek nitelikte olan bir ilke ile eylemde bulunmayı iste. Bunu bizden isteyen temel ahlâk yasasıdır.”¹⁸¹ Kant’a göre özgürlük ‘isteme’dir. Eylemde bulunmayı istemektir özgürlük. Kant’a göre özgürlük insan aklının ürettiği bir düşüncedir. İnsanların eylemleri gerçekleştirerek bu eylemleri istemesidir. Ona göre özgürlük bir olanaktır. Eylemlerimizi gerçekleştirmeyi istemek ya da istememek insanlara kalmış bir şeydir.¹⁸² Özgürlük düşüncesi varoluşçu filozofların her birinde farklı şekilde ele alınmıştır. Varoluşçu filozoflara göre insan öznel varoluşunu gerçekleştirirken özgür olabilir.¹⁸³ Özgürlük başlı başına bir değer

¹⁷⁹ Norman P. Barry, *Modern Siyaset Felsefesi*, çev. Mustafa Erdoğan & Yusuf Şahin, Liberte Yayın Grubu, 3. Baskı, Ankara 2012, s. 327-378.

¹⁸⁰ Tansel, *Jean Paul Sartre'in Felsefesinde Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 8-9.

¹⁸¹ İoanna Kuçuradi, *Uludağ Konuşmaları, Özgürlük, Ahlâk, Kültür Kavramları*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 2-3.

¹⁸² Karakaya, *Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 98.

¹⁸³ Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 33.

olup insan için özel bir anlam ifade eder. Çünkü insan özgürlük sayesinde insanlığa özgü olan ahlâk ve sorumluluklarının farkına varır.¹⁸⁴

Özgürlük yaşanılabilen bir şeydir. Özgür iradenin varlığını savunan filozoflar bunu farklı şekilde ifade etmişlerdir. Descartes'a göre irademizin özgür oluşunu kanıtsız ve sadece ona ilişkin deneyimimizle bilirken, Leibniz özgür iradenin canlı iç duygumuzla anlaşılabilirliğini söyler.¹⁸⁵ Bergson ise özgürlüğü bilincin dolaysız verilerinde bulur.¹⁸⁶

1. Varoluşun Özünü Özgürlüğün Oluşturması

Varoluş her zaman özün önündedir. Sartre'ın bu düşüncesi yani varoluşun özden önceliği düşüncesi diğer filozoflar tarafından kabul edilir. İnsanın tek ve ortak bir özü yoktur. İnsan özünü önce tutmaktadır. Ona göre gerçeklik özgürlüktür. Varoluş özgürlükle aynı anlamda olur. Sartre'a göre kendi-için varlık özgür olan varlıktır. Çünkü onun özelliği özgün olmasıdır. İnsan özgürlüğe mahkûm olduğu için özgürlüğü seçemez. Çünkü insan dünyaya atılmış yalnız insandır. İnsan varolması için seçimler yapar. Özgür olması için bu engellenmemelidir, bilakis varolması için seçim onun yapması gerekir. Bu da bize insan varoluşunun özgürlük içinde gerçekleştiğini göstermektedir.¹⁸⁷ Özgürlük belirlenmemiştir ve o insanda yoklukla oluşur. İnsan düşündüğü ve tasarladığı ama ortada olmayan şeyi gerçekleştirerek ve eylemde bulunarak özgürlüğe ulaşır. İnsanın varoluşundan önce belirlenmiş bir özü yoktur. İnsan özünü kendi özgür seçimleriyle ortaya koyar. İnsanın önceden belirlenmiş bir özü olmadığı için o özgürdür. İnsan "henüz olmayan bir şeyi yani hiçi, varolmayı istemesi, bunun gerçekleştirmek üzere amaç olarak belirtmesi özgürlüğünü ifade eder. Özgürlük koşulsuz olmalıdır. İnsan zorunlu olarak özgürdür. Benim özgürlüğüm bir başka kişinin özgürlüğüne bağlıdır. İnsanın varlığı her şeyden öncedir. O yüzden insan sürekli olarak özgürlük içinde olmak ister. İnsan başkalarıyla paylaştığı zaman özgür olabilir.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Colette, *Varoluşçuluk*, s. 64-96; Emin Çelebi, "J.p. Sartre'da Özgürlüğün Ontolojik Temelleri Üzerine", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 30, 2010, s. 93.

¹⁸⁵ Tansel, *Jean Paul Sartre'in Felsefesinde Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 8.

¹⁸⁶ Nurettin Topçu, *Bergson*, haz. Ezel Erverdi-İsmail Kara, Dergâh Yayınları, II. Baskı, İstanbul 1998, s. 59-75.

¹⁸⁷ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 530-531.

¹⁸⁸ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 530; *Varoluşçuluk*, s. 48; Karakaya, *Jean- Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 99-103.

Özgürlük olgusal bir zorunluluk içerir. İnsanın varoluşu sürekli olarak kendisinin belirlediği amaçları gerçekleştirmekle sağlanır. Özgürlüğü insanın bir yapı özelliği olarak gören Sartre'a göre özgürlük davranışları oluşturur. İnsanın bağılıklarından kurtulmasını sağlayan özgürlük eylemde bulunurken insanın özgür bir şekilde karar vermesini sağlar. İnsan ilk önce varolur daha sonra seçtiği şeyleri deneyimleyerek kendini seçer ve böylelikle özgür olur. İnsan kendini gerçekleştirmek için seçtiği amaçlarla eylemlerini gerçekleştirerek varolur ve özgürlüğe böylelikle mahkûm olmuş olur. İnsan olduğu şeyin hep ötesine geçerek eylemde bulunmak zorundadır. İnsan projeler ortaya koyar ve olduğu şeyin ötesinde varolmaya çalışır. İnsan bunu yapmazsa varolamaz. Özgürlük insanda bulunan bir hiçliktir. Varolma, insanı kendini varoluşunu ortaya koymayı ve kendi kendini seçmesine zorlar. İnsan böylelikle kendini kendi seçer ve istediği kişi olmuş olur. Kendini oluşturmakta tamamen insan özgürdür. İnsan kendini sürekli olarak belirlemektedir. İnsanın birey olarak varolmasıyla özgür olması aynı anlama gelir. Sartre'a göre insanın özgür olması insan yapısının bir özelliğidir. İnsan varlığı belirlenmemiş olduğundan özgürlük insan varlığının bilincidir. İnsan kendini özgür olduğunu bilirse özgür olmuş olur. İnsan her zaman Sartre'a göre bu durumda olması insanın varlık olduğunu gösterir. Sartre'a göre özgürlük davranışları oluşturmaktadır. İnsan yaptıklarıyla, hareket ettikleriyle yaşamak zorundadır. Sartre'a göre bilinç insanda tasarı olarak ortaya çıkmaktadır. Bilicin tasarı olarak ortaya çıkması zaman içinde oluşur. Sartre'a göre insan, mutlak varlıktır. İnsanın özgürlüğü seçimlerini oluşturarak böylece seçimlerinin sorumluluğunu da almış olur insan. İnsan yalnız olarak dünyaya bırakıldığı için varoluşunu kendi belirler. Ona göre insanın bırakılmışlığı bulantı ile birlikte ilerler. İnsan kendine dayanak bulacağı bir doğası olmadığı için özgür bir varlıktır. Kendi olanaklarını kendi gerçekleştirir. İnsanın bir bağılılığı olmadığı için şuan ve yarın ne yapacağına kendi başına özürce seçimlerde bulunarak kendi karar verir. Özgürlük ona göre bağılıklardan kurtulmaktır. Ona göre insan neyi isterse, nasıl olmasını isterse ve nasıl seçimlerde bulunursa öyle olmaktadır. İnsan yaşamına bağlı bir varlıktır. İnsan yaşamının resmini çizer ve bu resmin dışında onun için hiçbir şey yoktur. İnsan olması gereken şeydir. İnsan yaşamını seçimleriyle kendi kurduğundan onun için insan kendi yaşamından başka bir şey olmamış olur.¹⁸⁹ Hayatın anlamı özgürlükten doğmaktadır. İnsanın bir değeri

¹⁸⁹ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 125-160; Monteil, *Özgürlük Âşıkları*, 51-65; Karakaya, *Jean- Paul*

yoksa eğer kendinin değerinin olmamasından kaynaklanmaktadır. İnsana eğer dıştan bir şey ona değerinde bulunmuyorsa bu durum insanın kendinin değerinin olmamasından kaynaklanmaktadır. “Özgürlük verimli ve uyarıcı bir sözcüktür. Bir şeye karşı koyuyorsak onun verdiği coşkuyla koyuyoruz. Öyleyse, kağıtları açalım artık: Hayat umutsuzluğun öbür yanında başlar.”¹⁹⁰ Sanayileşme ile birlikte başlayan ilerlemeler beraberinde birçok sorun getirmiştir. Bu sorunların en önemlisi de insanın kendi sorunudur. Çağımızda sürekli çoğalmakta olan insanların büyük şehirlere göç etmeleri, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki değişimler insanların içerisinden çıkılmaz bir sorun haline getirmiştir. İnsan bu yığılaşma içerisinde kendinden, kendi özlüklerinden uzaklaşarak, kendini kaybederek ve sıradan bir insana dönüşmüş olur. İnsanların düştüğü bu durumda insanlara yardım etmek için varoluşçuluk insanlara seslenmiştir. Modern çağın insanının çok şey kazanmasının yanında birçok şeyi yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını, ama gelişme içerisinde kendini kaybetmek üzere olduğunu belirtir. Bunu şu şekilde ifade ediyor: “Teknolojide, bilimde, sanatta ilerleyen insan kendime yabancı oldum. Modern çağın insanı, senin çok şeyini aldılar fakat bir tanesine izin verme. O da kendi varoluşun. Yaşamını kendi eline al, birlikte yaşamının yürüyen şeridi üzerine bir paket gibi bırakılmaya razı olma. Kendi yaşamına kendin şekil ver.”¹⁹¹

Sartre varoluşu özgürlüğün bir ürünü olarak görmektedir. Varoluş seçimlerini, kararlarını ve eylemlerini kendi özünü ortaya çıkaran insanın durumudur. Varoluş eylem ve özgürlükten oluşur. Ona göre bir şey yapmak, varoluşu yaratmaktır. Varoluşun temelini özgürlük oluşturmaktadır.¹⁹² Varoluş, özgürlükle birlikte insanın özünü bulmanın adıdır. Özgür iradesiyle verdiği kararlarla insan varoluşunu ortaya koyabilir. Varoluş, erişilmez, sürekli bir yükseliş ve kendimizi aşmadır. Ancak özgür bir seçme ile gerçekleştirilen daha yüksek bir varlığa doğru bir gelişme ile insan varolabilir.¹⁹³

Sartre ve Varoluşçuluk, s. 100-120; *Sartre Felsefesinde Varlık Sorunu*, s. 71-80.

¹⁹⁰ Sartre kendi sözleriyle ifadeyi tam bağlamında ifade edelim: “Özgürlük verimli ve uyarıcı bir sözcüktür. Bir şeye karşı koyuyorsak onun verdiği coşkuyla koyuyoruz. Öyleyse, kağıtları açalım artık: Hayat umutsuzluğun öbür yanında başlar.” Bkz. Jean-Paul Sartre, *Sinekler: Dram, Üç Perde*, çev. Tahsin Yücel, Kuzey Yayınları, Ankara 1985, s. 50; Tansel, *Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 88.

¹⁹¹ Bedia Akarsu, *Çağdaş Felsefe*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1994, s. 190; Karakaya, *Jean- Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 81.

¹⁹² Sartre, *Varoluşçuluk*, s. 71.

¹⁹³ Taşdelen, “*Varoluş Felsefesinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu*”, s. 46-47.

Sartre bir yandan varoluşu özgürlüğün bir ürünü olarak görürken, diğer yandan da özgürlüğü varlık olayı olarak görmektedir. Ona göre özgürlük hiçliktir. Hiçlikle birlikte insan varoluşunu ortaya çıkarmamaktadır. Sartre'de Tanrı inancı yoktur. Bu yüzden insanın varoluşu yine kendisiyle ortaya çıkmaktadır. Varoluşundan önce insan özgürdür daha sonra kendini ortaya çıkartır. İnsan sorumluluk sahibi olan bir varlıktır ve yaptığı her şeyden sorumludur. İnsanın varoluşunun özü özgürlüğündedir. İnsanın varoluş özü özgürlükle oluşur.¹⁹⁴ Sartre özgürlüğü insanın varlığı olarak görmektedir. Ona göre, özgürlük yokluktan önce açığa çıkar. Bu şekilde insan varlığı seçer.¹⁹⁵

2. Seçme Özgürlüğü

İnsanın özgürlüğü, seçme özgürlüğüdür. İnsan, insan varlığının özgürlüğünü seçen tek varlıktır. İnsanı diğer varlıklardan ayıran özellik onun olmayı ya da olmamayı seçebilen varlık olmasıdır. İnsan varoluşunu özgürlüğü ile seçer. Her birey hem kendi yaptığı seçimlerden hem de varolmasından sorumludur. Bu yüzden yaptığı seçimlerden kimseyi sorumlu tutamaz. Özgür olduğu için seçim yapabilir. Her insan kendi seçimlerinden kendi varoluş tarzlarından sorumludur.¹⁹⁶ Seçimini özgürce yapan insan kendi kendini kurar. İnsan önceden tasarlanmış ve gerçekleşmiş değildir. Ahlaklı olmayı seçen insan kendini kurmuş olur. Yaşadığı koşulların ağırlığı yüzünden insan ahlaklı olmayı zorunlu olarak seçer.¹⁹⁷ Özgür seçim, irade ve akıl yürütmeye bağlıdır. İnsan akıl yürütme olmadan seçim yapamaz. İnsan kendi kendini seçer. Bütün insanlar için iyi olmayan şey bizim için de iyi değildir. İnsan

¹⁹⁴ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 55-92; Tansel, *Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 101-102.

¹⁹⁵ Karakaya, *Jean- Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 110.

¹⁹⁶ Jaspers, *Felsefi İnanç*, s. 63; Camus, *Başkaldıran İnsan*, s. 124; Tokat, *Varoluşçu Teoloji*, s. 96; Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 34.

¹⁹⁷ Özgürce varolmak ile mutlak varolmak arasında herhangi bir ayrımın olmadığına Sartre şu ifadeleriyle açıklık kazandırmaktadır: “Bir Avrupalı her tasarımı: bir Çinlinin, bir Hintlinin hatta bir zencinin tasarısını dahi anlayabilir. Bu demektir ki, 1945'te yaşayan bir Avrupalı, durumunu kavradıktan sonra, kendi sınırlarına doğru atılabilir; giderek, adı geçen Çinlinin, Hintlinin, Afrikalının tasarısını yeniden kurabilir. Öyleyse, her tasarı herkesçe anlaşılabilir. Anlaşıldığına göre de her tasarımın bir evrenselliği vardır. Ama bunun anlamı, Bu tasarı insanı sonsuza değin belirler, demek değildir; İnsan yeniden bulunabilir, demektir. Bir aptalı, bir çocuğu, bir yabancıyı ya da yabancıyı anlamının her zaman bir yolu yordamı vardır; elverir ki onlar üzerinde kişioğlunun yeterli bilgileri olsun. Ona göre, bu anlamda insanın bir evrenselliği olduğunu söyleyebiliriz. Ne var ki, önceden (doğarken) verilmez bu evrensellik; her gün kurula kurula oluşur. Sözgelimi ben, kendimi seçerek bu evrenseli kurarım. Hangi çağda yaşarsa yaşasın, her insanın tasarısını anlayarak yeniden kurarım onu. Ama bu seçişteki mutlaklık hiçbir çağın göreceliğini ortadan kaldırmaz.” Bkz. Sartre, *Varoluşçuluk Bir Hümanizmdir*, s.86-87;

Tansel, *Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 176.

kendini seçerken aynı zamanda başkasını da seçmiş olur. Özgürlüğün temeli seçme deneyimidir. Özgürlük tutkusunun uyanışıyla kişi kendini seçer. İnsanın kendini seçmesi cesarete bağlıdır. İnsanın özgürlük tutkusu seçimle uyanır.¹⁹⁸ İnsanın seçimi içe dönük kişilikle gerçekleşir. İnsan içe dönük bakışla kendini arındırır ve aşkınlığa ulaşmış olur. Kişilik kendini seçimle etik olarak seçmektedir.¹⁹⁹ İnsan varlığının özgürlüğünü seçen tek varlıktır. İnsanı diğer varlıklardan ayıran özellik onun olmayı ya da olmamayı seçebilen varlık olmasıdır. İnsan varoluşunu özgürlüğü ile seçer. Her birey hem kendi yaptığı seçimlerden hem de varolmasından sorumludur. Özgür olduğu için seçim yapabilir.²⁰⁰ Özgürlüğe karşı sağduyunun kullandığı belirleyici argüman, bizim kendi iktidarsızlığımızı hatırlatmaktan ibarettir. Konumumuzu iradeyle değiştirebilmedikçe kendimizi değiştiremediğimiz görülür. Sınıfımın, ulusumun ve ailemin kaderinden kaçma, hatta kendi gücümü ya da kaderimi inşa etme, zevklerimin ya da alışkanlıklarımın en az önemli olanlarını zapt etme “özgürlüğüm” yoktur. İrsi bir frengi ya da tüberkülozla, bir işçi, bir Fransız olarak doğdum. Her ne olursa olsun, bir hayatın tarihi bir hüsrana hikayesidir. Olayların zorluk kat sayısı öylesine yüksektir ki, en önemsiz sonucu elde etmek için yıllarca sabır göstermek zorunda kalırız. Dahası, ‘ona hükmedebilmek için doğaya itaat etmek’ gereklidir; yani, eylemimi iç içe geçmiş bir determinizmle gerçekleştirmek zorundayımdır. İnsanoğlu, ‘kendisini yaratmaktan’ çok daha fazla, iklim ve toprak, ırk ve sınıf, dil ve parçası olduğu kolektivitinin tarihi, mirası, çocukluğundaki belirli olaylar, edinilmiş alışkanlıklar, hayatının büyük ve küçük olayları tarafından ‘yaratılmış’ gibi görünür.²⁰¹ Özgürlük içerisinde seçimde bulunma, irade ve akıl

¹⁹⁸ Beauvoir, *Denemeler*, s. 57; Megill, *Aşırılığın Peygamberleri*, s. 223-269; Hilmi Ziya Ülken, *Varlık ve Oluş*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1968, s. 134; Nejat Bozkurt, *Çağdaş Felsefelerden Kesitler*, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1990, s. 123; Kenan Gürsoy, *Egzistans ve Felsefe Üzerine Görüşler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1988, 30; Veli Urhan, *İnsanın ve Tanrı'nın Kişiliği Bilinçlerarası İlişki*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002, s. 140-164; Talip Karakaya, *Jean-Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, Elis Yayınları, Ankara 2004, s. 64-112.

¹⁹⁹ Kierkegaard seçimin içe dönük kişilikle gerçekleşmesine şu şekilde açıklık kazandırmaktadır: “Eğer beni doğru anlarsan, seçimde, seçimin yapılmasında kişinin duyduğu enerji, samimiyet ve duygu, doğru seçim yapmaktan daha önemlidir. Böylelikle kişilik kendisini kendi içsel sonsuzluğunda ilan eder ve güçlenir. Bu yüzden bir kimse yanlış seçse bile, seçmede kullandığı enerji sayesinde, seçtiğinin yanlış olduğunu keşfedebilir. Seçimin tamamen içe dönük bir kişilikle gerçekleştirilmesi ölçüsünde, kişinin mizacı arınır ve kişi aşkınlığı tüm varoluşa nüfuz eden ebedi güçle hemen ilişki kurar. Bu başkalaşım, bu yüksek kabul, yalnızca estetik bir seçim yapan kişi tarafından asla kabul edilemez. Bütün tutkusuna rağmen, ruhundaki ritim yalnızca bir spiritus lenis'tir.” Bkz. Kierkegaard, *Etik-Estetik Dengesi*, s. 16.

²⁰⁰ Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 34.

²⁰¹ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 568-570; Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, s. 131-132; Kayra, *Jean Paul Sartre'in Özgürlük Anlayışı*, s. 63.

yürütme ile oluşmaktadır. İnsan akıl yürütme olmadan seçimde bulunamaz. Böylelikle seçim yapamadığı zaman da varoluşunu gerçekleştiremez. İnsan bu yüzden varoluşunu gerçekleştirmeden önce akıl yürütmesi gerekmektedir. İnsanın kendisi akıl yürütmeyi gerçekleştirdiği için bu, insanın özünü oluşturmaktadır. İnsanın özü bu şekildedir.²⁰² Varoluşçu felsefede insanın seçim yapmasının özel bir anlamı vardır. Sartre şöyle demiştir: “İnsan, kendi kendini seçer.”²⁰³ Bu cümlede anlatmak istediği şey, her insanın kendi kendisini seçmesi anlamındadır. İnsanın kendini seçmesi, aynı zamanda tüm insanları da seçmesi anlamına gelmektedir. Çünkü insan olmak istediği kişiyi yaratırken bir yandan da insanların nasıl olmasını istiyorsa onları da tasarlamıştır. İnsanın öyle ya da böyle seçtiği seçimler değerlidir. Çünkü insan hiçbir zaman kötü olanı seçmez, aksine iyiyi ve iyi zannettiği şeyleri seçer. Sartre’a göre tüm insanlık için iyi olmayan bir şey, kendimiz için de iyi değildir.²⁰⁴ Varoluş felsefesine göre özgürlük, oluş ve varoluşa bağlıdır. Bu ise insanın özelliğidir. İnsanın varolması için seçmek yeterli değildir. İnsan sürekli kendini aşarak ilerlerse varoluşunu gerçek anlamda gerçekleştirebilir. İnsanın sürekli kendini yeniden seçmesi yeniden aşması özgür bir seçimle gerçekleşebilir.²⁰⁵ Özgürlük tutkusunun uyanışıyla insan kendini seçmektedir. İnsanın tutkusu seçim ile gerçekleşir, seçim tutkunun ön şartıdır. Kişi kendisini seçerken kendisinin iyiliği için bu tutkuya sahip olma için çaba sarf eder. Bu tutku insanın iyiliğidir.²⁰⁶

²⁰² Necati Öner, “İnsanda Öz ve Varoluş”, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1995, s. 30-31; Karakaya, *Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 112.

²⁰³ Jean Paul Sartre, *Yahudi Düşmanı Antisemitin Portresi*, çev. Emir Türk Eliçin, Salyongoz Yayınları, İstanbul 2008, s. 136-137; *Varlık ve Hiçlik*, s. 577; Kenan Gürsoy, *J. P. Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*, Aktid Düşünce Yayıncılık, 4. Baskı, Ankara 2015, s. 66-67.

²⁰⁴ Sartre, *Varoluşçuluk*, s. 54-55; *Ego’nun Aşkınlığı*, s. 90; Karakaya, *Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 65; Osman Bilen, *Çağdaş Yorum Bilim Kuramları*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2016, s. 198-199.

²⁰⁵ Sartre, *Yahudi Düşmanı*, s. 168; Gürsoy, *Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*, s. 106; *Varoluş ve Felsefe*, s. 98; Karakaya, *Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 64.

²⁰⁶ Kierkegaard özgürlük tutkusunun uyanışıyla kişinin kendini seçme çabasını şu şekilde değerlendirmektedir: “Kişi şimdi seçtiği benliğin, içinde kişinin kimliğini kendisi ile tanımladığı bir tarihe sahip olduğu kadar sonsuz bir çokluğu da içerdiğini keşfetmektedir. Bu tarih farklı türde bir tarihtir. Zira bu tarihte kişi ırkının diğer bireyleriyle ve bir bütün olarak ırkıyla bağlantılı bir konumdadır ve bu tarihte acı veren bir şeyler vardır. Yine de o, bu tarihe sahip olan tek bireydir. Bu yüzden kişinin kendisini seçmesi cesaret ister. Çünkü kişi en tecrit edilmiş görüldüğü anda, bütünle bağlantı kurduğu köklerinin daha derinine dalmaktadır. Bu durum kişiyi alarm haline geçirir; ama böyle olmak zorundadır. Çünkü kişi de özgürlük tutkusu uyandığında –ve bu tutku seçimde uyanır, seçim bu tutkuyu ön şart olarak koyar-, kişi kendisini seçer ve kendi iyiliği için buna sahip olma mücadelesi verir; zaten bu tutku kişinin iyiliğinin ta kendisidir. Kişi bunlardan hiç birini, en acı şeyleri, en çok üzen şeyleri terk edemez. Yinede bu kavganın, bu tutkuyu elde etmenin göstergesi tövbedir. Kişi tövbe ile kendine döner, ailesine döner, soyuna döner, bu geri dönüşü Tanrısında kendisini bulana kadar sürer. Ancak bu şartlarda kişi kendisini seçebilir ve başkalarını istemez;

Heidegger'e göre, insan dünyaya atılmıştır. Bu yüzden dünyada yalnızdır ve kendi başınadır. Yalnız olan insan özgürdür. İnsan kendine ve kendi gibi diğer insanlara karşı sorumludur. Dünyaya atılmış insan özgür olduğu için özgürlük insanın varoluş temelidir. Özgür olmayan insan kendi geleceğini gerçekleştiremez. Tarih yapabilen kişi özgür olan insandır. Özgürce hareket eden insan tarih oluşturabilir.²⁰⁷ Heidegger'e göre insan dünyaya fırlatılmıştır. Dünyaya, varoluşa atılmış olan insan aslında "oradaki varlık olarak" (Dasein)'dir. İnsan dünyaya "bırakılmışlık içinde" kendi seçimleri ve kararlarıyla birlikte yaşamını kurar. Bu da Heidegger'e göre zorunlu özgürlük deneyimidir. İnsan kendi varlığını seçimler ve tercihler yaparak özgürlüğünü gerçekleştirir. Heidegger'de ölüm düşüncesi önemli bir yer tutmaktadır. Ona göre özgürlüğe ancak ölüm düşüncesiyle varılabilir. Ölümü içselleştiren de yine ölümdür.²⁰⁸

Heidegger'e göre insan kendini toplum içerisinde kaybedip seçme özgürlüğünü yitirir. Dasein hergünlük içinde hayatını yaşar. Kitap okur, merak eder, dedikodu yapar, işe gider ve bunun gibi şeyler. Dasein kendi varoluşunu başkalarına bırakır. Otantik olmayan yaşam içinde hareket eder. Dasein'in ne olacağı, nasıl biri olacağı başkaları tarafından belirlenir. Bu durumda olması Dasein'in düşmüşlük halidir. Kendi seçimleri yerine kendi olmak yerine başkalarının seçimleriyle hayatına devam eder Dasein. İnsanın kendi seçimlerini özgürce verememiştir, kendi toplum içinde kaybetmemiştir. Bu şekilde insan seçme özgürlüğünü yitirir.²⁰⁹

Kişi kendini özgürlükle var etmiştir. İnsan özgürce vardır. İnsan özgür iradesiyle seçim yaparak kendi varoluşunu gerçekleştirebilir. Özgürce hareket etmeyen seçimde bulunmadan yaşayan insanlar gerçek anlamda varoluşlarının bilgisine ulaşamazlar.²¹⁰ Jaspers'e göre özgürlük varoluşu aydınlatmaktadır. İnsan seçimlerinde özgürdür. Kendi kaderini kendisi çizer. Kendi kaderimizi çizmemiz

çünkü ancak kendisi mutlak olarak kendini seçebilir. Zaten sevgisiz insan nedir ki? Ancak bir çok sevgi çeşidi vardır." Bkz. Kierkegaard, *Etik-Estetik Dengesi*, s. 58.

²⁰⁷ Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 34.

²⁰⁸ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 266; Çınar, *İnsan ve Anlam*, s. 34.

²⁰⁹ Johnson, *Heidegger Üzerine*, s. 42; Adnan Esenyel, "Fenomenolojiden Varoluşa: Edmund Husserl ve Martin Heidegger", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 154-155.

²¹⁰ Kayra, *Jean Paul Sartre'in Özgürlük Anlayışı*, s. 23.

bizim varoluşumuzu kurmamızı sağlar. Her şeyin temelinde Tanrı vardır. Aşkınlık dediğimiz Tanrı'nın bilgisine inanç yoluyla ulaşabiliriz.²¹¹

Jaspers özgürlüğü Tanrı'nın hikmetine dayandırmaktadır. Jaspers, insanın mutlak ve keyfi özgürlüğe sahip olduğu fikrini kabul etmez. O, özgürlüğün insanda Tanrısız varolabileceği inancı ve insanın tanrılaştırılması arasında bir ilişki olduğunu benimser. Tanrı varsa özgür olabileceğimizi belirtir. O, “Benim için, Tanrı yalnız özgür olduğum ölçüde vardır.” der.²¹² Jaspers'a göre varoluşun aydınlanması özgürlük sayesinde gerçekleşir. Jaspers bu yaklaşımlarında Kant'tan etkilenmiştir. Kant'ta üç ide vardır. Bunlar; evren, ruh ve Tanrı'dır. Jaspers'ın felsefesinde bu “çepeçevre kaplayan” dır. Varoluşun alanı özgürlüktür. Eğer biz bunu bilmezsek varoluşu gerçekleştirmek imkansız hale gelir. Varoluşun aydınlatılması özgürlük sayesinde olabilir.²¹³

İnsan hem doğanın hem de özgürlüğün alanına ait bir varlıktır. İnsan özgürlüğü, seçimleri ve kararlarıyla sadece doğanın bir parçası olmaktan kurtulup bir benlik haline de gelir. İnsan kendisinin sahip olduğu varoluş aşamalarına kendi karar verir. Kierkegaard'a göre özgürlük seçimlerle sağlanabilir. Onun için seçim yaparak insan en yüksek varoluş aşamalarına geçiş yapabilir. İnsanın yaptığı seçimlerle özgürlük var olur. İnsanlar seçimler yaparak ve kendi kararlarını kendisi vererek özgür olabilir. Kierkegaard'a göre gerçek seçim, kişinin kendi kararlarını kendisinin vermesiyle gerçekleşir. Bu seçim yapmayı seçmektir. Seçim yaparak insan sorumluluklarının farkına varır. Seçimlerini kendi seçtiği için seçtiği şey onun için iyidir. Bu seçimlerle insan bireye dönüşmektedir.²¹⁴ Kierkegaard'a göre Tanrı varsa insan özgürdür. Kierkegaard Tanrı'nın varlığını kabul eden bir filozoftur. Kierkegaard özden önce varoluşu kabul eder. Dolayısıyla o “varoluş” kavramına

²¹¹ Jaspers'a göre biz nesnel gerçekliğimiz içinde, varoluş olarak, dünyadan kaynaklanıyorsak da olanaklı varlık olarak dünyanın dışında bir kaynağımız vardır. Biz, dünyada ondan dolayı etkiliyiz. Sözlerinin devamında Jaspers şunları söylemektedir: “Biz, sonunda aşkın varlıkla ilişkimizden dolayı kendi kendimiz için özgür oluyoruz. Dünyada sarsıntı geçirdikçe aşkın varlıkta ayağımız yere basar. İşte sığınak buradadır.” Bkz. Jaspers, *Felsefe Nedir*, s. 372; Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 41.

²¹² Karl Jaspers, *Way to Wisdom An Introduction to Philosophy*, s. 46; Hakan Gündoğdu, “Varoluşçu Felsefelerdeki Bazı Ortak Özellikleri”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. VII, Yıl: 2007, Sayı: 1, s. 109-110.

²¹³ Jaspers, *Felsefe Nedir*, 70-91; Erdem, “Karl Jaspers (1883-1969)”, s. 173-174.

²¹⁴ Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, s. 77-78; Akış, “Varoluş Başlangıcı: Soren Kierkegaard”, s. 86-90.

varoluşçu bir anlam yükleyen ilk filozoftur. Kierkegaard felsefesinin temelinde Tanrı vardır. Ona göre Tanrı varsa insan özgürdür ve insan özgürse Tanrı vardır.²¹⁵

Kierkegaard'a göre insan kendi seçimleriyle kendi varoluşunu gerçekleştirebilir. İnsan özgürlüğünün farkına birtakım olanaklar sayesinde varabilir. İnsan bu olanaklar içinde kaygı ile karşılaşır. Kaygıyı özgürlük ile deneyimleyebiliriz. Özgür seçimler kaygıyla gerçekleşir.²¹⁶ Birey seçimleriyle varoluşunu ortaya koyar. Bireyin seçimleri önemlidir. Çünkü birey ne olmak isterse, neyi seçmek isterse o olur. Kierkegaard'a göre seçimler irrasyoneldir ve keyfidir. Kierkegaard için kaygı kavramı önemlidir. O kaygı kavramını farklı şekilde ele almıştır. Kaygı günlük dilde, korkulan, kaçınılan anlam olarak kullanılmıştır. Ama Kierkegaard kaygıyı insanın bir parçası olarak ele alır. Kaygı insana özgüdür. İnsan hem doğanın bir parçası hem de özgür bir varlıktır. İnsan sonlunun ve sonsuzun, tinin ve bedeninin, özgürlüğün ve zorunluluğun bir sentezidir. Özgürlük insana sonsuz olanaklar sunar.²¹⁷ Sahip oldukları özgürlükleri hiç kullanmadıkları halde, sahip olmadıklarında ayak diriten insanları aptallıkla suçlayan Kierkegaard, düşünce özgürlüğü varken ifade özgürlüğünde direktmeyi saçmalık olarak görmektedir.²¹⁸ Nietzsche'ye göre insan üreten, yarattığı şeylerle anılan ve bir şeyler ortaya koyan bir varlıktır. Nietzsche insanın belirli bir metafiziksel bir öze sahip olduğu fikrini reddeder.²¹⁹

Tanrı'nın varlığını kabul etmeyen Nietzsche, özgürlüğü yalnızca insana has kılar.²²⁰ Nietzsche'den esinlenen Albert Camus'un özgürlük anlayışında ise başkaldırma ilkesi esastır. Başkaldırı onun için adalet ve özgürlüğün birleştirilmesi,

²¹⁵ Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, s. 154-155; Taşdelen, *Kierkegaard'ta Benlik ve Varoluş*, s. 257; Hakan Gündoğdu, "Varoluşçu Felsefelerdeki bazı Ortak Özellikler", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, s. VII, Yıl: 2007, Sayı:1, s. 108-109.

²¹⁶ Takiyettin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitabevi, 11. Basım, İstanbul 2008, 147; Akış, "Varoluş Başlangıcı: Soren Kierkegaard", s. 91.

²¹⁷ Kierkegaard kaygının özgürlük ile suç arasındaki bir ilişki olduğuna dikkat çeker ve der ki: "Kaygı, özgürlük ile suç arasındaki ilişkidir, çünkü her ikisi de hala olanak halindedir. Özgürlük, kendisine tutkuyla bakıp suç ile arasına mesafe koyduğunda, suçun hiçbir parçasının üzerine değmemesini sağlayabilir; ama gene de suça bakmaktan kendini alıkoyamaz, bu bakış, kaygının bakışıdır – olanağın içindeki vazgeçişin, içinde arzuyu barındırması gibi." Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, s. 106; Akış, "Varoluş Başlangıcı: Soren Kierkegaard", s. 91-94.

²¹⁸ Kierkegaard, *Aforizmalar*, s. 14.

²¹⁹ Allan Megill, *Aşırılığın Peygamberleri Nietzsche, Heidegger, oucault, Derrida*, çev. Tuncay Birkan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1998, s. 114-122; Esenyel, "Varoluş İstemi: Friedrich Nietzsche", s. 119.

²²⁰ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, çev. Tahsin Yücel, Can Sanat Yayınları, 19. Baskı, İstanbul 2017, s. 100-101.

insanın yaşama hakkının savunulmasıdır. Başkaldırının belirli sınır ve ölçüleri vardır. Diğer yandan başkaldıran insan ahlâk sahibi insandır. Başkaldırı ilkesinde adalet ve özgürlük birlikte ele alınır. Başkaldırma özgürlük ile ortaya çıkar ve bu da tek kişi için değil tüm insanlık içindir.²²¹ Başkaldırma insanın var olmasının bir gereğidir. Başkaldıran insan özgürlüğe ulaşır. “Baskaldırıyorum öyleyse varım”.²²²

Varoluşçu akımda özgürlük felsefesi adeta Sartre’ın ile özdeşleşmiştir. Çünkü Sartre, felsefesinin temelini özgürlüğü yerleştirir. Sartre’a göre varoluş, özden önce gelir. Bir diğer ifadeyle insanın özü varoluşundan önce gelemez. İnsanın varoluşunun özünden önce gelmesi düşüncesi, bir zanaatkârın icat edeceği bir ürünün varlığını önce zihninde ortaya çıkarmasına benzetilebilir.²²³

Tanrı’nın varlığını kabul etmeyen bir varoluşçu filozof olarak Sartre’a göre insan seçim yaparak özgür olabilir. İnsanın varlığıyla özgürlüğü aynı şeydir. İnsan özgür olduğu sürece vardır. Tanrı’nın varlığını kabul eden insanın özgür olamayacağını düşünen Sartre, insanın ancak özgür seçimleriyle nasıl olmak isterse o olabileceğini söyler. İnsanın sıkıntı ile kendi özgürlüğüne ulaşacağından bahseden Sartre’a göre insan dünyaya atılmış ve yalnız bir varlıktır.²²⁴

Özgürlüğün temelini Tanrı’nın yokluğunda gören Sartre’a göre Tanrı olmadığı için insan kendi seçimleriyle kendi varoluşunu gerçekleştirir. Eğer Tanrı olsaydı insan o zaman özgür olamazdı.²²⁵

İnsanı eylemlerinin ve yapıp ettiklerinin yaratıcısı olarak gören Sartre’a göre insan bu yüzden eylemlerinden sorumlu bir varlıktır. Kişi eylemlerinin sorumluluklarından kaçsa da yine de varoluş içerisinde olur. İnsan her durumda kendi yaşamını seçer ve karakterini oluşturur.²²⁶

²²¹ Haluk Erdem, “*Albert Camus (1913-1960)*”, Varoluş Filozofları, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez yayıncılık, İstanbul 2015, s. 195.

²²² Albert Camus, *Baskaldıran İnsan*, çev. Tahsin Yücel, Can Sanat Yayınları, 19. Baskı, İstanbul 2017, s. 32-33.

²²³ Sartre, *Varoluşçuluk*, s. 32-33; Esenyel, “*Jean Paul Sartre (1905-980)*”, s. 230.

²²⁴ Sartre, *Varoluşçuluk*, s. 33-36; *Saygılı Yosma*, çev. Orhan Veli Kanık, Ataç Kitabevi Yayınları, İstanbul 1961, s. 47; Karakaya, *Jean- Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 17.

²²⁵ Barette, *İrrasyonel İnsan*, s. 246; Emin Çelebi, “J:P: Sartre’da Özgürlüğün Ontolojik Temelleri Üzerine”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 30, 2010, s. 95.

²²⁶ Sartre insanın sorumlu oluşunu şu şekilde ifade eder: “Gelgelelim, gerçekten de varlık özden önce geliyorsa, insan ne olduğundan sorumludur öyleyse. İşte, varoluşçuluğun ilk işi de her insanı kendi varlığına kavuşturmak, varlığının sorumluluğunu omuzuna yüklemektir. Ne var ki biz, insan sorumludur derken, yalnızca kendinden sorumludur demek istemiyoruz, bütün insanlardan sorumludur demek istiyoruz.” Bkz. Sartre, *Varoluşçuluk*, s. 35.

Sartre özgürlüğü insanın varlığı olarak görürken, insanın kişiliğini özgürlükte görmektedir.²²⁷ İnsanı değerlerin yaratıcısı olarak gören Sartre, Tanrının yokluğunu kanıtlamaz. O sadece insanın kendini bulmasını ve kendini var etmesini ortaya koymaya çalışır.²²⁸

Kendi değerlerini herkesin bizzat kendisinin yaratmasından dolayı, herkes için kabul edilen evrensel doğrulardan söz edemeyiz. Çünkü evrensel doğrular değişmez ve herkes tarafından kabul edilir. İnsanın belirlenmiş ve tasarlanmış belirli bir özü yoktur. Çünkü insan seçim yapabilen ve olanak sahibi bir varlıktır. Bu yüzden insanın belirli ve hazırda bulunan bir özü yoktur. İnsan sürekli seçimler yaparak kendi özünü kendisi ortaya koyar. İnsanın varoluşu özgürlüktür. İnsan özgürlüğünü yaşarken özünü kurar. İnsan kendini sürekli ileri atar ve kendi olanaklarına açılım yapar. Sartre'a göre özgürlük ontik boyuttur. İnsan nasıl biri olmak istediğini kendi seçimleriyle karar verir. Eylemlerinin yaratıcısı insanın kendisidir. İnsan eylemlerini gerçekleştirirken özgürdür.²²⁹

Sartre'a göre insan özgürlüğünün farkına iç daralmasıyla varabilir. Ona göre insan her durumda özgürdür. İnsan özgür olduğunun farkına iç daralmasıyla ulaşır. İç daralma Sartre'a göre özgürlüğün kavranmasıdır. İç daralma insanda seçim ve sorumluluk duygusunu ortaya çıkarır.²³⁰

Soren Kierkegaard'a göre ise özgürlüğün bilincine korkuyla erişebiliriz. İnsan korku ile varoluşuna ulaşabilir. İnsan kendi başına varoluşunu bulamaz. Ancak

²²⁷ Sartre'a göre insan özgür olmağa mahkumdur. İnsan özgürlüğe zorunludur, çünkü yaratılmamıştır. Özgürdür, çünkü yeryüzüne gelmi, dünyaya atıldı mı bir kez, artık bütün yaptıklarından sorumludur. Bkz. Sartre, *Varoluşçuluk*, s. 40.

²²⁸ Varoluşçuluğun Tanrı'nın yokluğunu kanıtlamak zorunda olmayışını Sartre şu değerlendirmeleriyle ortaya koymaktadır: "Varoluşçuluk, Tanrı'nın yokluğunu kanıtlamağa (isbata) uğraşmaz. Böylesi bir çabayla kendini yormaz. O şuna bakar daha çok: Tanrı var olsaydı, gene de bir şey değişmeyecekti: İşte bizim ana görüşümüz budur. Elbette Tanrı'nın varlığına inandığımızdan değil; sorunumuzun bunun varlığı ya da yokluğu sorunu olmayışından geliyor bu. "Bizim sorunumuz bu değil!" diye düşünmemizden geliyor. İnsan kendini bulmalı, özünü elde etmeli ve şuna da inanmalıdır: Hiçbir şey, Tanrı'nın varlığını gösteren en değerli kanıt (delil) dahi kişiöğünü kendinden, benliğinden kurtaramaz. Varoluşçuluk bir çeşit iyimserliktir bu anlamda, bir çeşit eylem, çalışma öğretisidir. Bundan ötürü, ancak kendi umutsuzluklarını bizimkiyle karıştıran kara çalıcılar, kötü niyetli Hristiyanlar umutsuz damgasını basabilirler alnımıza!" Bkz. Sartre, *Varoluşçuluk*, s. 64.

²²⁹ Serdar Rifat Kırkoğlu, "Giriş: Bir Düşüncenin Güzergâhı", *Sartre Ego'nun Aşkınlığı*, Hil Yayın, İstanbul 2016, 23-25.

²³⁰ İç daralması bunalıtı olarak ele alan Sartre bunalıtının bizi hareketsizliğe götürmeyeceğini ve bunalıtının sorumluluk duygusunu aşılacağına şu sözleriyle dile getirmektedir: "*Varoluşçuluğun sözünü ettiği bu çeşit bir bunalıtı, ancak sorumlulukla açıklanır; ancak, bağladığı öbür insanlar karşısında doğruca beliren bir sorumlulukla anlaşılır. Görüldüğü üzere, bizi eylemden ayıran bir perde değildir bunalıtı; tersine, bizi eylemle birleştiren, harekete götüren bir olaydır.*" Bkz. Sartre, *Varoluşçuluk*, s. 39.

korkunun insanın üzerine çökmesi ile birlikte insan varoluşuna yükselir.²³¹ Sartre insanı özgürlüğe mahkûm etmiştir. İnsanın özgürlüğe mahkûm edilmesinin sebebi, özü itibariyle tanrısal zihinde belirlenmiş olmamasıdır. Tüm yaptıklarından sorumlu bir varlık olan insan dünyaya tek başına bırakılmış olduğu için varlığını da tek başına seçer. Tek başına bırakılmış olan insan bulantı ile birlikte kendi eylemlerini gerçekleştirir.²³²

Tanrıtanımaz bir varoluşçu olarak insanı her şeyden önce tutan Sartre, insanı özgürlüğe mahkûm eder ve insanın kendi kendini yarattığından bahseder. İnsanı insanın geleceği kabul eden düşünceyi benimseyen bir şahsiyet olarak Sartre insanı karmakarışık bir oluş içerisinde görür.²³³ Bu karmakarışık oluştan insanın kurtuluşu ise ancak sorumluluk olarak gerçekleşir.²³⁴ Varoluşçular insan varlığının sorumluluğunu insanın omuzlarına yükler. İnsan hem kendinden hem de tüm insanlardan sorumludur. Kendi kendisini ne olmak istiyorsa o şekilde seçen insan, kendini seçerken diğer insanları da seçmiş olur. Sonuçta insan nasıl olmak istediğini bizzat kendisi tasarlar ve hatta diğer insanları da nasıl olmalarını istiyorsa öyle tasarlamış olur. Çünkü insan seçim yapabilen bir varlıktır. İnsanın istediği şeyi seçmesi de varoluşçular açısından seçimin değerli ve vazgeçilmez bir durum olduğunu gösterir. Sartre'a göre insan hiçbir zaman kötüyü seçmez, o ancak iyi zannettiği şeyi seçer. Herkes için iyi olan şey benim için de iyidir, der.²³⁵

Sartre'a göre özgürlük göreceli değil mutlaktır. İnsan eylemleriyle, yaptığı seçimlerle, aldığı kararlarla özgürlüğü hissetmektedir. Özgürlük bu yüzden mutlaktır. Özgürlüğü insanın varoluşu olarak niteleyen Sartre, “Biz özgürüz, fakat özgür olmayı seçemiyoruz, biz özgürlüğe atıldık” demektedir. Ona göre özgürlük varoluşla aynı şey olup insan varoluşunu ancak özgürlükle gerçekleştirir. Kendi sorumluluğunu kendisi taşıyan insan, dünyayı ve “kendi-için-varlığı” da kendisi

²³¹ Kierkegaard, *Etik-Estetik Dengesi*, s. 60-77.

²³² Sartre, *Varoluşçuluk*, s. 40-41; Zeynep Zafer Esenyel, “Jean Paul Sartre (1905-980)”, *Varoluşçuluk*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 238.

²³³ “İnsan insanın geleceğidir” sözünü F. Ponge'ye ait gören Sartre, insanın yarımsız durumda bulunduğunu ve her an bir insanı bulmak (keşfetmek zorunda olduğunu söyler. Sözlerinde Ponge'nin sözünü yerinde bulduğunu ancak bunun “Gelecek gökyüzünde yazılıdır, Tanrı onu görür” diye anlamının da yanlış olduğunu söyler. Çünkü o zaman adı geçen geleceğin gelecek olmaktan çıkacağını belirtir. Bu sözü “Ne olursa olsun, insanın yapacağı bir gelecek vardır, el değmemiş bir yarın onu bekler” diye anlamının doğru olacağına işaret eder. Ama bu durumda da insan kendi başına bırakılmıştır, der. Bkz. Sartre, *Varoluşçuluk*, s. 41.

²³⁴ Karakaya, *Jean-Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 93-94.

²³⁵ Esenyel, “Jean Paul Sartre (1905-980)”, s. 238-239.

yaratır. Kendi-için-varlık tüm yaptıklarından sorumlu olan varlıktır. Sartre için özgürlük olgusal bir sorumluluk içerir. İnsan ilk önce varolur, daha sonra yaptığı seçimlerle olmak istediği kişi olur, bu da insanın özgür olmasıdır. Bu, insanın varoluşunun özünden önce gelmesidir. “O, özgürdür, çünkü bir kez yeryüzüne atılmış olarak yaptığı her şeyden sorumludur.”²³⁶

Sartre’a göre zorunlu olarak özgür olan insan kendi kendisini yaratır. Onun bağlandığı bir Tanrı yoktur. Hiçbir yaratıcıdan ve hiçbir güçten yardım almadan kendisini yaratır. Hiçbir manevî değer, ahlâk ve inanç onun için mevcut değildir. Eylemde bulunabilen bir varlık olarak insan, kendi varoluşuna kendisi bir anlam katar. Bu da faaliyette bulunmakla olur. Dolayısıyla insan kendini seçer ve özgür olarak varoluşunu kendisi gerçekleştirir.²³⁷

Sartre’a göre özgürlük hiçlikle oluşur. Varlıkla hiçlik bizim özümüzün içinde vardır. Özgürlük insanda varolan bir hiçliktir. Bu hiçlik insanın ne olmak istediğine, kendini gerçekleştirmeye zorlayan şeydir. Böylelikle insan kendini kendisi seçer ve o seçtiği kişi olur. İnsan kendisini yine kendisi belirler ve sürekli olarak kendini gerçekleştirmeyi sürdürür. Özgürlükle varolmak aynı şey olduğu için, insan özgür olduğunu bildiği ölçüde özgür kalır ve kendini özgürlükle anlamlı kılar. Hiçlik karşısında özgürlüğünün farkına varan insan hiçliğin bir özgürlük deneyimi olduğunu idrak eder. Dolayısıyla insan kendini sürekli aşarak özgürlüğünü gerçekleştirir.²³⁸

Sartre’ın mutlak özgürlük anlayışına karşı Merleau-Ponty’nin kamusal özgürlük anlayışı vardır. Merleau-Ponty insanın özgürlüğe mahkum olduğu düşüncesini kabul etmez. O kamusal özgürlük anlayışını savunmaktadır. İnsan her zaman beden olarak bir konum içinde bulunur. İnsan konumu tarafından belirlenmiş bir varlıktır. İnsan her zaman kendi varlığını bir çevrede konumlandırmıştır. İnsan kendi benliğini toplumsal bir varoluş içinde gerçekleştirir. İnsan kendisinin nasıl bir

²³⁶ Jean Paul Sartre, *Akıl Çağı (Özgürlüğün Yolları 1)*, çev. Gülseren Devrim, Can Yayınları, 1994, s. 128; *Egonun Aşkınılığı*, s. 65; *Hür Olmak*, çev. Emin Türk Eliçin, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1995, s. 123; Charles Moeller, *Jean Paul Sartre ve Tabiatüstünün Bilinmemesi*, çev. Mehmet Toprak, Remzi Kitabevi, İstanbul 1969, s. 50; Tansel, *Jean Paul Sartre’in Felsefesinde Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 58-101.

²³⁷ Moeller, *Jean Paul Sartre ve Tabiatüstünün Bilinmemesi*, s.50; Kayra, *Jean Paul Sartre’in Özgürlük Anlayışı*, s. 58.

²³⁸ Jean Paul Sartre, *Sinekler: Dram, Üç Perde*, çev. Tahsin Yücel, Kuzey Yayınları, Ankara 1985, s. 50; *Varoluşçuluk Bir Hümanizmdir*, s. 96; Tansel, *Jean Paul Sartre’in Felsefesinde Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 88.

kişi olacağını seçerken bunu toplumsal bir varoluş içinde şekillendirmesi gerekmektedir.²³⁹

Beauvoir için kadın, özgürlüğünü kazansa da kazanmasa da her zaman erkeğe göre toplum içinde belirlenmiştir. Beauvoir bu düşünceyi ortadan kaldırmaya çalışır. Ona göre kadın ve erkeğin birbirlerini, kadın ve erkek olarak değil de insan olarak ele alması gerektiğini savunur. Her iki cinsin birbirine olan zulmünü ve ötekileştirmesini gidermesini ister. Kadın ötekileştirilmediği zaman hem kadının hem de erkeğin gerçek anlamda özgür olacağından söz edilebilir. Kadın bir nesne olarak görülür de özgürlüğü elinden alınırsa o zaman erkeğin özgürlüğünden de söz edilemez. Bu yüzden kadın ve erkek kavramları birbirinden ayrı düşünülemez. Kadın ve erkeği kategorileştirmek doğru bir şey değildir. Çünkü kadın ve erkeğin özgürlüğü ancak öteki kadın ve erkeklerden oluşur. Böylelikle herkes herkesten sorumlu olur. Eğer bir kişi bir başka kişinin özgürlüğünü engelliyorsa, Beauvoir o zaman o kişinin özgür olduğu fikrini kabul etmez. Ona göre özgürlük, ötekinin özgürlüğüyle mümkündür. Şayet kadının özgürlüğünü engelleyecek olursak, o zaman erkeğin de özgürlüğünü engellemiş oluruz. Özgürlüğü, ötekinin özgürlüğü ile birlikte düşünmeliyiz. Kadının özgürlüğü, dünyaya katılması ve diğer insanlarla birlikte eylemde bulunması ile gerçekleşir. İnsan dünyada yalnız değil, başkaları ile birlikte dir. Kadınlar diğer kadın ve erkeklerle, erkekler de diğer erkek ve kadınlarla eylemde bulunmaktadır. İnsan seçimlerinden sorumludur. İnsan kendi seçimlerinden sorumlu olduğu gibi ötekilerinin seçimlerinden de sorumludur. Beauvoir'a göre "Ben" ötekilere mecbur olup kendini öteki olmadan düşünemez. İnsan yaptığı amaçlarıyla anlamlıdır. Bu amaçların anlamlı olmasını sağlayan şey ulaştığımız amacın başkaları tarafından geleceğe taşınmasıdır. Amaçlarımızı oluşturan şey eylemlerimizdir. Eylemlerimiz de sürekli akış halindedir. Eğer amaçlarımız geleceğe atılmazsa yaptığımız her şey boşuna gitmiş olur. "Ben" in ötekine mecbur olması bu yüzden dir. "Ben" e ait eylemlerin amaca ulaşması, ötekinin o eylemleri geleceğe taşınmasına bağlıdır. Kişi eylemleriyle özgürlüğünü ortaya koyar. "Ben" ötekinin özgürlüğüyle özgür olur. Eylemlerimizin amacı özgürlüktür. Ben eğer başkasının özgürlüğünü kısıtlamıyorsam ancak o zaman özgür olurum. Bir amaca yönelik olan

²³⁹ Daniel Thomas Primozic, *Merleau-Ponty Üzerine*, çev. Zeynep Zafer Esenyel, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 53; Zeynep Zafer Esenyel, "Maurice Merleau-Ponty (1908-1961)", Varoluş Filozofları, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 275.

eylemler onun özgürlüğünü gerçekleştirir. Eylemlerimiz sürekli ötekini gözeterek anlamlı hale gelir. Tanrı'nın varlığını kabul etmeyen bir varoluşçu filozof olarak Beauvoir, insanın varoluşunun tüm sorumluluklarını yine insanın omuzlarına yükler. Ona göre insan eylemlerini gerçekleştirip e değerlendirirken başvuracağı bir Tanrı olmadığı için mutlak değerler de yoktur. Beauvoir için özgürlük ve ahlâk aynı şeydir. O özgürlük ve ahlâkı birlikte ele almaktadır. Kişi eğer kendi özgürlüğünün ötekinin özgürlüğüne bağlı olduğunu kabul ederse o zaman o kişi ahlâk sahibi bir birey haline gelmiş olur.²⁴⁰

3. Özgürlük ve Sorumluluk İlişkisi

İnsanın sorumluluk duygusu özgürlüğünü kısıtlayan bir şey değildir. Aksine özgürlüğün varoluşsal yapısıdır. İnsan sorumluluk içinde özgürlüğünü gerçekleştirir. Sorumluluk duygusu insanda özgürlüğün bilinçli olarak ortaya çıkmasına olanak vermektedir. Boşboş özgürlük yerini sorumlu bir özgürlüğe bırakmıştır.²⁴¹ Kierkegaard felsefesinde özgürlük insanın en önemli özelliklerindedir. Özgürlük sorumluluğu gerekli kılar. İnsan özgürlük ile birey olur, evrensel ahlâk yasasının dışında kendi değerlerini ortaya koyar ve seçim yaparak eylemde bulunur. Özgürlük insana güç katmaktadır. Varoluşçu filozofların ortak beyanı şudur: “Özgürsek sorumluyuz, sorumluysek özgürüz”. Kierkegaard'a göre kaygı bilinci insanda özgürlük ve sorumluluktan ortaya çıkar. Özgürlük insanda kaygıyı doğurur.²⁴² Bu da özgürlük ile kaygı arasındaki ilişkiyi gerekli kılar. Birey kendi varoluşunu kendi seçer. İnsanın kendini seçmesinde benden de sorumludur. İnsan sorumluluklarından

²⁴⁰ Simone de Beauvoir, *The Ethics of Ambiguity*, ed. Bernard Frechtman, Citadel Press, New York 1976, s. 6; *Denemeler Pyrrhus ile Cineas*, çev. Asım Bezirci, Payel Yayınevi, IV. Baskı, İstanbul 1989, s. 50; *Başkalarının Kanı*, s. 133; Zeynep Zafer Esenyel, “Simone de Beauvoir (1908-1986)”, *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 303-308.

²⁴¹ İnsanın tepeden tırnağa sorumlu olduğundan bahseden Sartre özgürlük ve sorumluluk birlikteliğine şu sözleriyle açıklık kazandırmaktadır: “Gelgelelim, gerçekten de varlık özden önce geliyorsa, insan ne olduğundan sorumludur öyleyse. İşte, varoluşçuluğun ilk işi de her insanı kendi varlığına kavuşturmak, varlığının sorumluluğunu omuzuna yüklemektir. Ne var ki biz, ‘insan sorumludur’ derken, yalnızca ‘kendinden sorumludur’ demek istemiyoruz, ‘bütün insanlardan sorumludur’ demek istiyoruz. Görülüyor ki iki ayrı anlamı var öznellik sözcüğünün. Bakıyorum da, düşmanlarımız hep bu çifte anlamlılık üzerinde oynayıp duruyorlar. Oysaki öznellik, bir yandan bireysel öznenin kendi kendini seçmesi, öbür yandan da insancıl özneliği aşmanın kişioğlunun elinde olmaması demektir. Varoluşçuluğun derin anlamı bunlardan ikincisinde gizlidir.” Sartre, *Varoluşçuluk*, s. 35; Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 34.

²⁴² İngilizlerin evleri için dediklerini kederleri için söylediğini belirten Kierkegaard, kederlerini kendisinin kalesi olarak görmektedir. Bu gerçekten hareketle birçoklarının keder sahibi olmayı yaşamın refahlarından saydıklarını belirtir. Bkz. Kierkegaard, *Aforizmalar*, s. 18.

kaçarsa eğer varoluşunda gerçekleştiremez olur.²⁴³ *Meseller* isimli eserinde Kierkegaard tam da bu noktada “Sorumluluğumuz olmaksızın bir gücümüz var mı?” sorusunu sorar. Cevaben der ki: Bir Fransız devlet adamının kendisine ikinci kez bakanlık önerildiğinde bunu ancak devlet sekreterinin sorumlu olması halinde kabul edebileceğini açıkladığı hatıramızda hala tazedir. Bakanı sorumluyken Fransa Kralının sorumlu olmadığı çok iyi bilinen bir şeydir. Bakan sorumlu olmak istemez ama devlet sekreterinin sorumlu olması koşuluyla bakan olacaktır; doğal olarak, nihai sonuç bekçilerin ya da sokak komisyoncularının sorumlu olmasıdır. Bu açıklamaları yaptıktan sonra Kierkegaard, “Bu yer değiştirilmiş sorumluluk hikayesi Aristophanes için gerçek bir konu oluşturamaz mıydı?” sorusunu yöneltir.²⁴⁴

Özgürlük ve seçim insanın sorumluluğu üzerine temellenmiştir. İnsanın içinde yaşadığı koşullar tarih ve kültür içerisinde değiştirebilme olanağı sunmaktadır. Sartre’a göre iki tür sınıf vardır. Bunlar nesnel ve öznel sınıflardır. Nesnel sınıflar her yerde görülen sınıflardır. Bu her yerde kendini göstermesi kendi varlığını göstermesi anlamına gelmez. Bu özgürlüktür. Çünkü her insan kendini tasarlamada özgürdür. Sartre’a göre her tasarımın evrensel bir değeri vardır.²⁴⁵

Özgürlük Sartre’a göre sorumluluk üstlenmekle mümkün hale gelir. İnsan eylemlerinin sorumluluğunu üstlendiği zaman varoluşunu gerçekleştirebilir. Doğru eylem Sartre’a göre sorumluluğu özgürce üstlenilmiş eylemdir. Bunu söylerken de gerçek ve mutlak doğrunun olmadığı unutulmamalıdır.²⁴⁶ İnsanın özgürlüğü ve

²⁴³ Sartre, *Varoluşçuluk*, s. 35; *Ego’nun Aşkınlığı*, s. 82; Tokat, *Varoluşçu Teoloji*, s. 92-93; Taşdelen, “Varoluş Felsefesinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu”, s. 47.

²⁴⁴ Soren Kierkegaard, *Meseller*, çev. Osman Çakmakçı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 52.

²⁴⁵ İnsan kendini nasıl yaparsa öyle olur diyen Sartre insanın bu tasarımının mahiyetini şu şekilde açıklamaktadır: “Peki biz ne demek istiyoruz bununla? İnsanın taştan ya da masadan daha değerli olduğunu mu söylemek istiyoruz yoksa? Hayır, şunu demek istiyoruz: İnsan vardır önce. Bir geleceğe doğru atılan ve bu atılışın bilincine varan insan. Bir yosun, bir karnabahar ya da çürümüş bir nesne değildir o, öznel olarak kendini yaşayan bir tasarıdır. Bu tasarıdan önce anılacak bir şey yoktur. Gökyüzünde hiçbir şey anlaşılmazdan önce. İnsan nasıl olmağı tasarladıysa öyle olacaktır. Olmak istediği şey değil, tasarlayacağı şey yani. İstemek deyince bilinçli bir kararı anlıyoruz biz; aramızdan birçokları için kendi kendine oluştan sonra gelir bu. Bir partiye girmek, bir kitap yazmak, evlenmek isteyebilirim; ama bütün bunlar istem denen şeyden daha köklü, daha kendiliğinden bir seçmenin belirtisidirler.” Bkz. Sartre, *Varoluşçuluk*, s. 34-35; *Varoluşçuluk Bir Hümanizmdir*, s.86-87; Tansel, *Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 176.

²⁴⁶ Sartre’a göre insan özgür olmaya mahkum olduğundan dünyanın tüm ağırlığını omuzlarında taşır; insan dünyadan ve varolma tarzı olarak kendi kendisinden sorumludur. “Sorumluluk” sözcüğünü “bir olayın ya da bir nesnenin yadsınamaz faili olmanın bilinci” diye tanımlanan sıradan anlam içinde ele almaktayız. Sartre bu anlamda, kendi-içinin sorumluluğunu bunaltıcı olarak görmekte, kendi-içini bir dünyanın var olmasını kendi varlığına sağlayandır diye tanımlamaktadır. Ona göre mutlak sorumluluk kabullenme de değildir. Mutlak sorumluluk özgürlüğümüzün sonuçlarının mantıksal hak

seçimi sorumluluğu üzerine kurulur. Sartre için insanda evrensel bir öz yoktur. İnsan kendini seçtiği zaman evrenselliği oluşturur. Sartre'a göre özgürlük ile varoluş arasında hiçbir fark yoktur. Onun için özgürlük ve varoluş biri ve aynı şeydir. Aynı şekilde varlık ile yokluk arasında da bir fark yoktur. İnsanın ortak noktasını sorumluluk oluşturmaktadır. İnsan özgürce seçebilen bir varlıktır. Onun için varoluş özünden önce gelir. Bu da insanın kendini seçmesi ve tüm eylemlerinin sorumluluklarını kendi omuzlarına yüklemesidir. İnsanın kendinden sorumluluğu, aslında tüm insanlıktan sorumluluğudur. Sorumluluk özgürlüğün özünü oluşturur. İnsan toplum içinde yaşayan bir varlıktır. Bu yüzden sorumluluk alabilen insan yaşamı da kendi içinde idame edebilir. Varoluşçulara göre varoluşun özden önce gelmesi anlayışı, "insanın ne ise ondan sorumlu" olmasıdır. Varoluşçuların işi her bir insanın varlığına sahip çıkmaktır ve insanın tüm sorumluluklarını kendi omuzlarına yüklemektir.²⁴⁷ Sartre'a göre insanda sorumluluk kendisini üç şekilde göstermektedir: "İnsanın üzerine almış olduğu ilk sorumluluk doğmuş olmaktır. Ben doğmak istemedim. Biz kötümserliğe veya iyimserliğe neden olan utanç olayını sınıyoruz". Sartre için, insandan önce hiçbir şey yoktur. *Varoluşçuluk ve Hümanizm* adlı esende Sartre, Heideggerci düşünceyi yeniden ele almıştır. Ona göre insan özgür bir varlıktır ve varoluş özden önce gelmektedir. Sartre'a göre insan kendini yaratmadığı için özgürlüğe mahkûm varlıktır.²⁴⁸

İnsan çalışma yoluyla kendini özgür kılabilir, özgür olduğunun bilincine varır, doğanın sahibi olur ve doğadan üstün olduğunu kendine kanıtlamış olur.²⁴⁹ Sorumluluk özgürlüğün özünü oluşturmaktadır. İnsanın varoluşunun özünden önce gelmesi, insanın eylemlerini kendisinin yaratması, özünün sorumluluk alması ve insanın seçimini özgürce gerçekleştirmesidir bu yüzden. İnsan toplum içerisinde yaşayan bir varlıktır. İnsanın toplumsal olması, diğer insanlarla birlikte kurulmuş

talebidir. Bkz. Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 652-653; Karakaya, *Sartre Felsefesinde Varlık Sorunu*, 94; Tansel, *Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 116.

²⁴⁷ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 652-656; *Varoluşçuluk*, s. 35; Karakaya, *Jean- Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 95-97.

²⁴⁸ Sartre, *Varoluşçuluk Bir Hümanizmdir*, s.67; Tansel, *Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 117-118.

²⁴⁹ Kierkegaard insanın çalışma yoluyla ne denli özgür olacağını şu tespitleriyle ortaya koymaktadır: "İnsan yaşamı ne kadar aşağı düzeydeyse, çalışma ihtiyacı o kadar az görünür haldedir; yaşam düzeni yükseldikçe bu ihtiyaç daha fazla görünür hale gelir. yaşamak için çalışma görevi, evrensel insanı ifade eder ve evrenseli başka bir yönden de, özgürlük yönünden de ifade eder. insan tam olarak çalışma yoluyla kendini özgür kılar, çalışma yoluyla doğanın sahibi haline gelir, çalışma yoluyla doğadan daha üstün olduğunu kanıtlar." Bkz. Kierkegaard, *Etik-Estetik Dengesi*, s. 119.

ortak bir bağı gerektirmektedir. İnsanlar birbirleriyle paylaşım içerisinde olmalıdır. Bu yapı içerisinde hiç kimse diğerleri olmadan gerçek bir şekilde var olmaz. Sorumluluk alabilen insan yaşamına devam edebilir.²⁵⁰ Sevgi ile ilgili Bulantı adlı romanında şöyle der: “Birisini sevmeye kalkışmak, önemli bir işe girişmek gibidir, bilirsin. Enerji, kendini veriş, körlük ister. Hatta başlangıçta bir uçurumun üzerinden sıçramanın gerektiği bir an vardır. Düşünmeye kalkarsa atlayamaz insan.”²⁵¹ Bu sözleriyle Sartre’ın varoluşçulukla sorumluluk arasında ne denli bir bağlantı kurduğunu görebiliriz.²⁵² İnsan özgürlük ve kaderi aynı anda yaşamaktadır. İnsan bir yandan özgür, bir diğer yandan da dünyaya atılmış yalnız bir varlıktır. İnsanın kendi şartlarını kendisinin yaratmaması nedeniyle insanın varlığı olgusaldır. İnsan kararlarını kendi verir ve özgürce seçimlerini gerçekleştirir.²⁵³ İnsanı gerilim altına sokan şey özgürlüğü ve kaderi aynı zamanda yaşıyor olmasıdır.²⁵⁴ İnsan özgür bir varlık olmakla birlikte aynı zamanda o kendi elinde bulunmayan sebeplerden dolayı dünyaya atılmış bir varlıktır. Varlığını ve kendi durumlarını kendisi yaratmadığı için insanın bu şekilde var olması bir olgusallıktır. Dasein’in oradaki-varlık anlamında kullanılması bundan dolayıdır. İnsan bedensel ve ruhsal durum içinde, mekân, zaman ve dış çevreyi kendisi belirlemediği için “oradaki varlık” olur. İnsan bu şekilde kendisinin özgür bir varlık olduğunu tecrübe etmektedir. İnsan kendi elinde olmayan şartlar altında dünyaya atılmış olsa da, o seçim yapabilme gücüne sahip olabilen, kendi seçimlerine karar verebilen, hayatın içinde kendine hedefler koyabilen ve amaçları olan bir varlıktır. Bu yönüyle insan aslında bir proje varlıktır.²⁵⁵ Sartre İnsanın yazgısının özgürlük olduğunu iddia etmektedir. Çünkü insanın önceden belirlenmiş bir özü yoktur. İnsan özünü varoluşundan sonra gerçekleştirir. İnsan yazgısını özgürlükle oluşturur. İnsan yazgısını özgürlük içerisinde oluşturduğu için hiçbir bahaneye sığınamaz ve yazgısından sorumludur. Özsüz ve yazgısız kalan insan, kendinin ne olacağına ve kim olacağına bizzat kendisi karar verir, böylelikle kendi varoluş değerlerini yaratmış olur. Dünyaya atılmış yalnız başına bulunan insan

²⁵⁰ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 654; Karakaya, *Jean- Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 95.

²⁵¹ Jean Paul Sartre, *Bulantı*, çev. Selahattin Hilav, Can Yayınları, 19. Baskı, İstanbul 2013, s. 194

²⁵² Kayra, *Jean Paul Sartre’in Özgürlük Anlayışı*, s. 55.

²⁵³ Tokat, *Varoluşçu Teoloji*, s. 96.

²⁵⁴ İnsanın özgürlük ve kaderi aynı anda yaşaması gerçeğini Kierkegaard şu şekilde ifade etmektedir: “İnsan, sonsuzluk ile sonlunun, geçici ile kalıcının, özgürlük ile zorunluluğun bir sentezidir.” Bkz. Soren Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, çev. M. Mukadder Yakupoğlu, Doğubatu Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2007, s. 21.

²⁵⁵ Tokat, *Varoluşçu Teoloji*, s. 96.

kendisinin kurucusu, yaratıcısı ve seçişi durumundadır. Öyle ki kişi kendisini istediği şey neyse öyle kurmaktadır.²⁵⁶

İnsanın kaderi özgürlüğün temelidir. Tillich'e göre özgürlük insanın tüm şahsiyetidir. Ancak insana ait özgürlüğün sınırları ve şartları vardır. İnsanın mutlak özgürlüğünden söz edilemez. İnsan özgürlüğünün sınırlarını ve şartlarını ise kaderi belirlemektedir. Özgür davranışlar sergileyen insanın özgür olmadığı düşüncesini savunan kaderci yaklaşımlar da vardır. Özgürlük ve kader ikilemi arasında sürekli gerilim olmuştur. Tillich'e göre insan varoluşsal olarak özgürdür ama bir yandan da Tanrı insanın iradesini elinde bulundurur. Bu Tillich için iradenin tutsaklığıdır. İradenin tutsaklığı özgürlük ve kader arasında gerilime yol açar. İşte varoluşçuluk ve din burada kesişmektedir. İnsan Tanrı'nın verdiği emirleri yerine getirirken özgürlüğünün kısıtlanması insanda kaygıya neden olur. İnsan bu özellikleriyle dünyaya atılmış yalnız bir varlıkken, diğer yandan da seçimlerini kendi başına karar veren bir yapıda varlıktır.²⁵⁷ Sartre'a göre tasarımları gerçekleştirebilen varlık özgürdür ve gerçek dünya ile hayal dünyası arasında bir ayrım vardır, özgürlüğün de sınırları olduğunu kabul etmek gerekir. Dünyadaki olayların ve nesnelere sınırları vardır: Doğumum, yerim, geçmişim, çevrem, ölümüm. Durum Sartre'a göre 'kendi-için-varlığın' dünyaya bağlanmasıdır. O, "özgürlüğün olmadığı durum, durumun olmadığı özgürlük yoktur" demektedir. Sartre için insanın varoluşu başkalarıyla kurduğu ilişkilerle belirlenmektedir. İnsanın evrenselliği durumundadır. Durumun somut olan gerçekliği ile insan, diğer insanlarla bir bağ kurar. Özgürlük bu yüzden hem bireysel olarak vardır hem de tüm insanlık için söz konusudur.²⁵⁸ Sartre'a göre özgürlük mutlaktır. Ayrıca özgürlüğümüz sadece özgürlükle sınırlanabilir. Sınırlarını seçmiş olan özgürlük insana başkasından gelir. Bu da insanın özgür olduğunu gösterir. Sınırlar ancak özgürlükle aşılabılır. Bunu sağlayan şey ise insanın özgür seçimleridir. Sartre'a göre kişinin özgürlüğü üzerinde beş öğeden oluşan etki sahaları

²⁵⁶ Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, 16. Baskı, İstanbul 2017, s. 146-148; Taşdelen, "Varoluş Felsefesinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu", s. 39.

²⁵⁷ Paul Tillich, *Systematic Theology*, The University of Chicago Press, Chicago 1963, c. I, s. 62, 80; Tokat, *Varoluşçu Teoloji*, s. 98-99.

²⁵⁸ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 575-652; Tansel, *Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 113-115.

vardır. Bunlar: “yerim”, “geçmişim”, “çevrem”, “türdeşlerim” ve “ölümüm” diye sıralanan etkenlerdir.²⁵⁹

4. Özgürlük ve Etik İlişkisi

Varoluşçu filozoflardan Kierkegaard etik ile ilgilenir. Etik kavramının Antik Yunan’daki karşılığı ethostur. Etik ve ahlâk kavramları birbirinden farklıdır. Etik insanın iyi hayat fikri üzerine, ahlâk ise iyi insan fikri üzerine kurulur.²⁶⁰

Nietzsche felsefeyi ahlâkî etkinlik olarak görmektedir. Ahlâk, felsefeyi mümkün kılar ve değerlendirir. Nietzsche için felsefe tarihi ahlâkî kavramların etrafında felsefe yapmıştır. Bunlar ise iyilik, doğruluk ve hakikat gibi ahlâkî kavramlardır. Bu yönüyle felsefe bir tür ahlâkî etkinliktir. Nietzsche’ye göre köle ahlâkî kültürel dünyamıza egemen olan ahlâktır. Felsefe de köle ahlâkının bir ürünüdür. Köle ahlâkî Nietzsche için köle ruhundaki kişinin, efendi ve asil olan kişi karşısında kazandığı zafer sonucunda ortaya çıkar. Nietzsche köle ve efendi ahlâkının zıtlıklarını ortaya koyar. Ona göre bugünkü anlamda bildiğimiz ahlâk, köle tipteki insanı oluşturmuştur.²⁶¹

Nietzsche’ye göre toplumda iki tür insan ve toplum kesimi vardır. Bunlar halk sınıfı ve seçkinler sınıfıdır. Halk sınıfı sürü durumunda olan sınıftır. Halk sınıfının görevi seçkin sınıfın oluşmasını sağlayacak koşulları yaratmaktır. Halk sınıfı din ve ahlâk kurallarına uyar. Seçkin sınıfın ahlâkî bencil ve bireycidir, aynı zamanda istenci güçlendiren bir ahlâktır. Nietzsche köle ahlâkının alternatifi olarak güç ahlâkını ortaya koyar. Onun için yeni konulacak ahlâkî ilkeler, seçkin sınıftan yetişecek üst insanlar tarafından belirlenecektir. Üst insan güçlü bir istencin simgesi durumundadır.²⁶²

Nietzsche’ye göre efendi ahlâkına sahip olan kişi asil, güçlü ve karakterleri gereği emir vericidir. Efendi ahlâkına sahip kişi kendi varoluşunu kabul eder ve bundan kuşku duymaz. Bu kişiler kendilerini iyi olarak görürler. İyi kavramını

²⁵⁹ Sartre’a göre yerime, geçmişime, etrafıma, ölümüme ve hemcinsime ilişkin bu farklı betimlemeler, eksiksiz olma iddiasını taşımadıkları gibi, ayrıntılı olma iddiasını da taşımazlar. Sadece, bir “durum”un ne olduğunu daha a.ık bir biçimde kavramamızı sağlamayı hedefliyorlar. Bkz. Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 646; Karakaya, *Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 114-115.

²⁶⁰ Soren Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, Çev: Nur Berer, Pinhan Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 2015, s. 9.

²⁶¹ Adnan Esenyel, “Varoluş İstemi: Friedrich Nietzsche”, *Varoluş Filozofları*, ad. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 123.

²⁶² Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, s. 17-18.

kendinden hareketle ortaya koyarlar. Halbuki iyi olan şey varoluştur. Yaptığı eylemlerinden şüphe duymayan efendi ahlâkına sahip kişiler kendi dünyalarını bir sanatçı edasında yaratırlar. Efendi ahlâkı ile dünyaya bakan kişi kendisinde anlam aramaz. Bilakis o anlamı yaratır. Anlam ona göre kendi varlığıdır. İyi kavramı ona göre asil bir insanın varoluşundan hareketle ortaya çıkar.²⁶³

Sartre’ın ateist olmasından hareketle Katoliklerin varoluşçulara yönelttiği eleştiri, varoluşçuluğun değerleri ortadan kaldırdığı iddiasıdır. Tanrı’nın emirlerinin olmadığı bir yerde insanın hayatını anlamlı kılacak değerler de ortadan kalkmış olacaktır. Tanrı’nın yokluğunu kabul eden anlayışla insan koca bir boşluk içinde kalır ve bu durum insanı başıboşluğa sevk eder. Tanrı’nın olmadığı yerde her şeye izin vardır demektir. İnsan her istediğini yapacaksa o zaman eylemlerinde referans alabileceği bir ölçü kalmayacak ve kimse kimseyi yargılamayacak duruma gelecektir. Sartre bu iddialara karşı değerleri yaratan Tanrı’nın yerine, değerlerin yaratıcısı ve bu değerlerin taşıyıcı olarak insanı koymuştur. İnsanın yaptığı bütün eylemlerinin sorumluluklarını yine insanın omuzlarına yüklemiştir. Sartre kuralların olmadığı yerde eylemlerini referans kılacak hususları insanın tek başına kendisinin bulması gerektiğini savunur. Bu yaklaşımıyla Sartre insanın her istediğini yapma özgürlüğünü onun elinden alır. O bir yandan genel kuralların yokluğunu savunurken, diğer yandan da insana eylemlerinin sorumluluğunu alma ödevini yükler. Bu yüzden insan eylemde bulunurken sadece kendisini değil, toplumun diğer bireylerini de düşünmek zorundadır.²⁶⁴

Tanrı’nın varlığını kabul etmeyen bir varoluşçu filozof olarak Beauvoir. varoluşunun sorumluluklarını kişinin omuzlarına yükler. Ona göre eylemlerimizi değerlendirirken referans alabileceğimiz Tanrı olmadığından başvurabileceğimiz

²⁶³ Nietzsche, *Ahlâkın Soykütüğü Üstüne*, s. 38-39, 44-45; Esenyel, “Varoluş İstemi: Friedrich Nietzsche”, s. 123-124.

²⁶⁴ Sartre genel bir ahlâk yasasının olmadığını şu tespitleriyle ortaya koymaktadır: “Genel bir ahlâk yoktur; çünkü size yol gösterecek bir işaret yoktur dünyada. Gelgelelim, Katolikler “vardır!” diye ayak direrler. Hadi, tutalım ki var böylesi işaretler; var ama, onları yorumlayan, taşıdıkları falanca anlamı seçen de biziz gene. Esir düştüğüm günlerdeydi. İlgi çekici bir cezvit tanıdım. Papazlar arasına katılması şöyle olmuştu: Bir sürü bahtsızlığa uğramıştı hayatta. Daha çocukken babası ölmüş, yoksul ve kimsesiz kalmıştı. Bunun üzerine bir din okuluna sığınmıştı. Yazık ki bu durumu durmadan başına kakılıyordu çocukcağızın, acındığı için içeri alındığı duyuruluyordu kendisine. Bu yüzden, küçüklerin hoşlandığı o onur yüceltici hareketleri görmedi hiç. Üstelik, on sekizine gelince, başarısızlıkla biten bir aşk serüveni geçirdi. Yirmi ikisinde, subaylık sınavını kazanamadı. Önemsiz bir şey belki, ama onun için bardağı taşıran bir damla oldu bu.” Sartre, *Varoluşçuluk*, s. 44-45; Esenyel, “Jean Paul Sartre (1905-980)”, s. 235.

mutlak değerler de yoktur.²⁶⁵ Ancak bu belirsizlik içinde özgürlük de keyfi bir durum değildir. Ona göre etik bu belirsizlikten ortaya çıkmıştır. Beauvoir için insanın özgür olması ile ahlâklı olması bir ve aynı şeydir. İnsanın kendi özgürlüğünü gerçekleştirmesi, aynı zamanda kendisinin ahlâklı olmayı ya da olmamayı seçmesi ile aynı şeydir. Eğer insanın kendi özgürlüğü öteki kişilerin özgürlüğünü kısıtlamıyor ise bu kişi ahlâk sahibi bir kişidir. Yani benim özgürlüğüm ötekinin özgürlüğüne bağlıdır. O zaman ben ahlâk sahibi bir kişi olabilirim. Belirsizlik ahlâkı, bireye mutlak bir değer verir ve bu yüzden de bireycidir. Bir başkası tarafından varoluşunu gerçekleştiremeyen insan kendi varoluşunu kendisi kurabilir. Belirsizlik ahlâkında insan kendi özgürlüğünü diğer bireylerin özgürlüğü arasında gerçekleştirir. Bu yüzden özgürlük bireycilikle sınırlı değildir, kendini toplumsal boyuta taşır. Belirlenmemişlik içindeki bir geleceğe doğru insan şu an içinde bulunmuş olduğu durumun ötesine geçer. Bu da insanın varoluş sürecinde olduğu anlamına gelmektedir.²⁶⁶

²⁶⁵ Beauvoir insanın Tanrı'yla değil, Tanrı'nın insanla açıklanması gerektiğini düşünür ve tespitlerini şu şekilde ortaya koyar: "Düzensizliktense düzeni seçmek daha doğrudur Çünkü düzensizlik varlığın hiçlenmesidir. İşte, düzenin .düzensizliğe üstün oluşu da bundandır. Ayrıca, düzen Tanrı'nın dileklerine de uygundur. Düzeni bu yüzden istiyoruz. Gelgelelim, şunu unutuyor Claudel: Spinoza ile Bergson un da belirttiği gibi, düzeni düzen gösteren insanın ona bakışıdır, onu görüş biçimidir. Hem bakalım, Claudel'in düzeni Tanrı'nın beğendiği düzen mi? Çeşitli düzenler var: Burjuva düzeni, sosyalist düzen, demokratik düzen, faşist düzen. Üstelik, bu düzenlerden her biri düşmanın gözünde bir düzensizliktir. Her toplum Tann'mn kendisiyle birlik olduğunu öne sürer oldum bittim: Onu kendi tasarlayışına göre yeniden yaratır. Yani toplumdur burada konuşan, Tanrı değildir. Fakat, durumumu yoklamak üzere kendime dönersem, kendimi dinlersem bir kez, çarpan yüreğimin sesinden başka bir ses duymam. Bireyci protestan ile katolik kilisesi, kişisel inançlarının yankısını tanrısal bir esin saymakla suçlayabilirler birbirlerini. Bunda da haklıdırlar. Demek ki Tanrı dışarda değil, benim içimde var. Nitekim, toprağa çizilmiş göksel hiçbir iz göremiyorum: Çizilmiş olsaydı bile yersel bir iz olurdu bu. İnsan Tanrı'yla açıklanamaz: ama Tanrı insanla açıklanabilir, hiç değilse bu yolla aydınlanması denenebilir. Tanrı'nın çağrısı ancak insanlar arasında duyulur ve insanlar ancak insancıl edimlerle ona karşılık verebilirler. Onun için, Tanrı varolsaydı bile insancıl aşkımlığa yol gösteremeyecek, onu yönetemeyecekti. Çünkü kişiöglu ancak insanların karşısında etkin durumdadır. Göğün derinliğinde bulunmak ya da bulunmamak bu yüzden hiç ilgilendirmez onu." Bkz. Beauvoir, *Denemeler*, s. 50-51.

²⁶⁶ Özgür seçimlerimize ehemmiyet veren Beauvoir, başkası uğruna özgürlüğümüzden vazgeçemeyeceğimizi belirtir ve kişinin elinden özgürlüğünün alınamayacağını şu şekilde izah eder: "Gerçi zorlama diye bir şey var. Hem özgürlük, hem de eylemliliktir kişi. Özgürdür, ama stoa'cıların koyduğu o soyut özgürlük değildir •n bu, belli bir durum içindeki özgürlüktür. Descartes'ın da dediği gibi, kişiöglunun özgürlüğünü gücünden ayırmak gerekir: İnsanın gücü bitebilir, dışardan azaltılıp çoğaltılabilir; sözgelışı bir kimse hapse atılabilir, hapisten çıkarılabilir, kolu kanadı kırılabilir ya da kol kanatla donatılabilir, ama özgürlüğü elinden alınmaz. Her ne durumda olursa olsun, bu özgürlük sansuz kalır. Otomobil ya da uçak özgürlüğümüzde hiçbir şeyi değiştiremez. Bunun gibi, kölenin zincirleri de onun özgürlüğünü değiştiremez: Köle ya kendini özgürce ölüme bırakır ya da yaşamak için gücünü derleyip toplar; ya özgürce baş eğer ya da başkaldır; yani hep kendini aşar. Bundan ötürü, ancak insanın eylemi üzerinde zorun bir etkisi olur. Üstelik, bu etki de yüzeyde kalır, içe giremez; amaca doğru ilerlerken eylemi bir süre durdursa bile gene de onun içine işleyemez. İnsan benimsediği amaç karşısında özgürdür, zora bulaşmaksızın başarıya ulaşmak ister. Başanyı aştığı gibi

Marcel'in dünyasında sevginin ölümsüzleştirici gücü vardır. Marcel'e göre zaman ve ölümün yıpratıcı etkisi sevgi bağına öldüremez. Ona göre sevilen bir kişinin bedeni ölse bile, kişi tinsel anlamda yaşamaya devam eder ve sevginin ölümsüz olduğunu idrak eder. Sevgi bağı ne kadar içten, güçlü ve samimi olursa, kişiler arasında öldükten sonra tinsel bir birlikteliğe imkân verir ve onları ebediyete taşır. Marcel'de sevginin gücü ve sevilene koşulsuz sadakat esastır. Ona göre sevgi ölümden daha güçlüdür. İnsanların birbirlerine bağlılığını ve sadakatini sağlayan unsur sevgidir. Marcel'e göre sevgi koşulsuz bir bağlılığı gerektirir. İnsan bu bağlılığa risk alarak ulaşabileceği kadar, sadakatle de ulaşabilir. Tam anlamıyla içten ve samimi bir duyguyla birbirlerine bağlı olan kişilerdeki sevginin varlığını ölümün yıpratıcı gücü yok edemez. Ona göre her sevgi Tanrı'ya duyulan sevgide temellenmektedir. Bir insana duyulan sevgi ve sadakat aslında Mutlak Ben'e duyulan sevgidir.²⁶⁷

Kierkegaard da sevginin gücü üzerinde durur. Kierkegaard her insanın sevmesini ve sevmek istemesini komik bulur. Çoğu kişinin sevillecek olanı, erotik aşkın gerçek nesnesinin ne olduğunu hiçbir zaman öğrenemediklerini söyler. Kişinin sevdiği nedir? sorusuna Kierkegaard şu cevabı verir: Kişi sevillecek olanı sever. Başka bir deyişle kişi iyi olanı sever. Bu yaklaşımın kendisini kişi güzel olanı sever anlayışına götürdüğünü söyler. Dolayısıyla o sevgiyle etik değerler arasında doğrudan bağlantı kurar.²⁶⁸

İnsanın kendini şahıs olarak fark etmesi, ötekinin karşısında olmanın verdiği sorumluluk ile olabilir. Bir ben olarak insan varoluşuna, ötekiindeki her şey onu ilgilendirdiği zaman ulaşmış olabilir. Öteki Ben'e sorumluluk yükler ve kendi varlığını ortaya çıkarır. Ben-Sen arasındaki ilişkilerde insan olur, Sen'le karşılaştığı zaman insan kendi benliğini gerçekleştirmiş olur. Bu yüzden Buber etiğin merkezine sevgiyi koymuştur.²⁶⁹

başarısızlığı da aşabilir. Onurlu kişilerin nankörlük kadar acınmaya da katlanamayışı bundandır. Gerçi hiçbir zaman tüm doymuş, tamamlanmış değildir böyle kişiler, ama tüm boş, eksik de değildir. Kimsenin yakınmasını istemez kendisinden: Mutluluğu gibi mutsuzluğu da bunun ötesindedir." Bkz. Beauvoir, *Denemeler*, s. 97-98; Esenyel, "Simone de Beauvoir (1908-1986)", s. 307-309.

²⁶⁷ Emel Koç, "Gabriel Marcel Felsefesinde Varoluşsal Bir Problem Olarak Ölüm, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2013, Sayı: 29, s. 211-215.

²⁶⁸ Soren Kierkegaard, *Hakikat Şaraptadır William Afham'ın Aktardığı Bir Anımsama*, çev. Zeynep Talay, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 43.

²⁶⁹ Martin Buber, *Tanrı Tutulması Din ve Felsefe İlişkisine Dair Araştırmalar*, çev. Abdullatif Tüzer, Lotus Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 2013, s. 32; Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, s. 54-56.

İnsan öteki insanla girdiği en derin ilişki ile kendi benliğine nüfuz eder. Ötekinin varlığını ancak sevgi ile kavrar. Buber Ben-Sen ilişkisinin etik boyutunu ayna metaforuyla açıklamaya çalışır. Ona göre âşık kişiler birbirine ayna tutarlar. Karşısındaki kişiler kendini görmüş olan seven kişi varlığının sınırlarını karşısındaki kişi sayesinde fark etmiş olur.²⁷⁰

Özgürlüğün aktüel kılınması ve masumiyetin korunması arasında gidip gelme durumu kaygıya neden olur. Tillich'e göre Âdem yasağı çiğneyerek yabancılaşmış, varoluşa geçmiş ve günaha düşmüştür. Bunun tersi imkânsızdır. Çünkü insan her zaman varoluşsal yabancılaşma durumundadır. Adem kıssası insanın özgürlüğünü, dünyaya yabancılığını ifade eden sembolik ifadedir. Kıssada anlatılmak istenen şey bütün insanların yaşayabileceği varoluşsal bir tecrübedir.²⁷¹ Özgürlük varoluşun kaçınılmaz bir özelliğidir. İnsan kendisini, sürekli özgürlük içerisinde gerçekleştirir ve özü olmayan bir varlık olarak yaşamını sürdürür. Bu hususta Sartre şöyle der:

*“Siz yaşamazdan önce hayat bir şey değildir; ona bir anlam kazandırmak ancak size vergidir. Onu anlamlı kılan sizsiniz. Doğrusunu isterseniz, değer denilen şey de, seçtiğimiz bu anlamdan başka bir şey değildir. Öyleyse, siz de görüyorsunuz ki, bir insanlık topluluğu, bir kamu yaratabilir pekâlâ.”*²⁷²

Varoluşçuluğu savunan Sartre için özgürlük, tutkuyu ifade eder. O yüzden özgürlük bazen yok sayma işidir. Çünkü tutku özgür olmak istediğinde varlığı yok saymak durumundadır. Sonuç şudur: “İnsan ya bağımlıdır ya da özgürdür.”²⁷³ Bu duruma işaret sadedinde Sartre şunları söyler: “Biz seçen bir özgürüz, fakat özgür olmayı seçemiyoruz. Özgürlüğe mahkûmuz. Bundan dolayı bu özgürlükle insan,

²⁷⁰ Ben-Sen temel kelimesi ilişki dünyasını kurar. İlişki dünyasının doğduğu üç alan söz konusudur. Birincisi tabiat ile hayat alanıdır. Burada, ilişki karanlıkta salınır ve dile gelmez. Mahlukat bizden hareket bulur, fakat bize gelmekten acizdir ve onlara söyleyeceğimiz Sen kelimesi, dil eşliğini geçemez. İkincisi insanlar ile hayat alanıdır. Burada, ilişki açıktır ve dile gelir. Biz, Sen'den alabilir ve Sen'e verebiliriz. Üçüncüsü ise manevi varlıklar ile hayat ortamıdır. Burada, ilişki bir buluta sarılmıştır, fakat kendisini açığa vurur. Dilden mahrumdur, fakat onu kendisi meydana getirir. Sen dendiğini hiç işitmeyiz, fakat yine de bize hitap edildiğini hissederiz. Ağzımızla söylemekten aciz kaldığımız Sen'i varlığımızla söyleriz. Bzk. Buber, *Ben ve Sen*, s. 49-50; Buber, *Tanrı Tutulması*, s. 144; Aliye Çınar, “*Martin Buber'de Varoluş ve Etik: 'Ben-Sen' İlişkisi*”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, c. IV, Aralık 2006, Sayı 12, s. 21-22.

²⁷¹ Tillich, *Systematic Theology*, c. II, s. 36; Tokat, *Varoluşçu Teoloji*, s. 126.

²⁷² Sartre, *Varoluşçuluk Bir Hümanizmdir*, s. 96; Tansel, *Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 89.

²⁷³ Jean-Paul Sartre, *Özgürlük Yolları 1 Akıl Çağı*, çev. Gülseren Devrim, Can Sanat Yayınları, 11. Basım, İstanbul 2014, s. 23.

hiçbir dayanağı, hiçbir yaratıcı olmaksızın yaratmaya veya yeniden keşfetmeye mahkûmdur. Buna bağlı olarak insan, kendi kendisini meydana getirmekte ve varoluş seçme eylemiyle ortaya çıkmaktadır.”²⁷⁴ Kierkegaard insanın gerçek varoluşa sahip olabilmesi için kendi özüne dönmesi gerektiğini savunur. Ona göre geçici hazlar ve hevesler insanın benliğini yok eder. Para, şöhret, makam, haz ve şehvet insanın varoluşuna zarar verir. Günümüzde estetik insan tipi hâkimdir.²⁷⁵

5. Özgürlüğe Dayalı Ontoloji

Varoluşçular insanın belirlenmiş ve değişmez bir doğasının olmadığını, onun geleceğe doğru atılan ve ilgi duyan bir varlık olduğunu kabul ederler. Bireyin belirlenmiş bir özü yoktur. Dolayısıyla insanın özünün olmaması, zorunlu olarak insanın özgürlüğe mahkûm olduğunu gösterir. Bu gerçekten hareketle Sartre insanın özgürlüğe mahkûm bir varlık olduğunu söyler. Sartre için “varoluş özden önce gelir” ve Sartre insanın doğasının olmadığını kabul eder.²⁷⁶ İnsan kendi özünü özgürlüğü ile birlikte kurmaktadır. İnsan akıllı, bilinci, kendi özgür iradesi, kendisi ve kendi seçimleriyle şu ya da bu şekilde insan konumuna gelmiş olur. Varoluş burada herhangi bir kavram olmaktan çıkarak, kendine özgü bir anlama haline gelir. Varoluşun özden önce gelmesini benimseyen insan özgürlük ve bilince sahip bir varlık olmaya başlar. Varoluşun özden önce gelmesi düşüncesiyle insanın özgür ve bilince sahip varoluşu ortaya çıkar. Varoluşun özünü insan özgürlük ve bilinçle ortaya koyar. İnsan, insan olma potansiyeli ile doğar ama eylemde bulunarak ve seçimler yaparak insan olur. Sonuç olarak insan özünü özgürlüğüyle bulur.²⁷⁷

Sartre’a göre insan dünyaya atılmış ve yalnız bir varlıktır. Bir şekilde insan kendini dünyada bulur ve kendi varlığını eşyanın varlığından ayırır. İnsan bilinç sahibi bir varlık olduğu için, dünyayı, eşyayı, nesnelere ve diğer insanları belirlemiş

²⁷⁴ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 554; Karakaya, *Jean-Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 112.

²⁷⁵ Erol Çetin, “Kierkegaard’ın Estetik Varoluşsal Aşamasına Yönelik Görüşlerinde Öne Çıkan Hususlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 9, Sayı: 47, Aralık 2016, s. 1046.

²⁷⁶ Tümel bir gerçeğe uyarlığı göz önünde tutarak Sartre, insanı varoluşu özünden önce gelen bir varlık olarak tanımlamaktadır. Ona göre insan hürriyetini istemeden yaşayamayan özgür bir yaratıktır. Hürriyetini isterken başkalarının hürriyetini istemekten başka bir hürriyet de istememektedir. Varoluşun sebepsizliğini ve tümel hürriyetini gizlemeye çalışanları o “korkaklar” diye nitelemektedir. Sartre, *Varoluşçuluk*, s. 59; *Yahudi Düşmanı*, 156; Gürsoy, *Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*, s. 72; Çüçen, *Varoluş Filozofları*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 34.

²⁷⁷ Sartre eserinde kahramanına söylettiği değerlendirmelerinde “Beni yaşayayım diye dünyaya getirdiler, ben de yaşamak istiyorum. Hakkım var buna.” diyerek yaşamın öznelliğine dikkat çekmektedir. Bkz. Jean-Paul Sartre, *Özgürlük Yolları 2 Yaşanmayan Zaman*, çev. Gülseren Devrim, Can Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2010, s. 314; Taşdelen, “Varoluş Felsefesinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu”, s. 31.

ve onları anlamlandırmış olur. İnsan ilk önce kendi özünü kendi belirler. Nasıl bir insan olacağını bizzat kendisi belirleyerek kendini bir birey olarak ortaya çıkarır. Daha sonra insan diğer benlerle toplum içinde karşılaşarak, birey olma bilincinin gerektirdiği sorumluluk ile “seçme özgürlüğünü” gerçekleştirir. İnsan böylelikle özgürlüğe mahkûm olan bir varlık olur. Bu seçimleri gerçekleştirmek zorunda olan kişi seçimler ile kendini var eder, varoluşunu ortaya koyar. İnsan bilinç sahibi varlık olduğu için insanın sonsuz şekilde değişebildiğini kabul etmemiz gerekir. İnsanı bu yüzden tanımlamamız ve anlamlandırmamız gerekmektedir. Çünkü insan iradesi ile özgürce seçimlerini yapar.²⁷⁸

Varoluşun özden önceliği ilkesinin temeli özgürlüktür. İnsan özgür olduğu için varoluşu özünden önce gelmektedir. İnsanın belirli bir özünün olması ve belirlenmişlik içinde olması bu insan özgürlüğüne ters bir durumdur. İnsanın özü seçimleri ve eylemleri sonucunda oluşur. İnsan eğer özgürce varoluşunu gerçekleştiremezse mutlak anlamda var olamaz.²⁷⁹ Sartre’a göre tasarı özgürlük olayıdır. Ona göre özgürlük her tasarıya göre değişebilmektedir. Özgürlük sınır değildir ve kendi kendine bağlı da değildir. Sartre özgürlüğü kendi kendinde sınırlandırmaktadır. Özgürlüğe tamamıyla bağlı olan Sartre, özgürlüğü kendinde sınırlandırmaktadır. Özgürlük dünyadaki her şeyi kabul etmektedir. Dünyada olan nesnelere, zamanı, başka insanları ve istediği her şeyi kabul etmektedir. Böylelikle özgürlük kendi varlığımızda mutlak, yani gerçek bir varoluş olur.²⁸⁰

6. Özgürlük ve İman İlişkisi

Varoluşçular imanı bir özgürlük meselesi olarak görmemektedirler. İman denilen şey doğuştan sahip olunan veya atalardan gelen bir şey değildir. İman, insanın varoluşsal sorunlarından sonra gerçekleştirilen bir şeydir. Kierkegaard inancın doğuştan gelmeyeceğini savunmuş ve bu yaklaşımı eleştirmiştir.²⁸¹ Tillich’e

²⁷⁸ Sartre, *Bulantı*, s. 94; Moeller, *Jean Paul Sartre ve Tabiatüstünün Bilinmemesi*, s. 169; Kayra, *Jean Paul Sartre’in Özgürlük Anlayışı*, s. 45.

²⁷⁹ Jean-Paul Sartre, *Öznellik Nedir*, çev. İnci Malak Uysal, Can Sanat Yayınları, İstanbul 2015, s. 70-71; *Varlık ve Hiçlik*, s. 528; Taşdelen, “Varoluş Felsefesinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu”, s. 46.

²⁸⁰ Karakaya, *Jean- Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 108.

²⁸¹ Özgürlüğün karşı durulamaz olan doğuşunu kabul eden Kierkegaard, özgürlüğün anlamını mutlakın anlamıyla olan köklü ilişkisi içerisinde en yüksek düzeyine çıkarmıştır. Bkz. Michael Peterson & William Hasker & Bruce Reichenbach & David Basinger, *Akıl ve İnanç Din Felsefesine Giriş*, trc. Rahim Acar, Küre Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2015, s. 111; Urhan, *İnsanın ve Tanrı'nın Kişiliği*, s. 13.

göre iman insanın sonluluğu düşüncesinden ortaya çıkan bir şeydir. Tillich için iman özgürlük meselesidir. İman, günahı ortadan kaldırır.²⁸² Erich Franch'a göre iman düşüncesi ile insan ruhu varoluşunu bulur. Bocaayan'a göre iman sayesinde ruh rahatlık ve huzura ulaşır. Nietzsche'ye göre din insanın güven arayışının sonucunda ortaya çıkmıştır. Ona göre insan kendini güvende hissetmek ve emin olmak istemiştir. Bunu sağlayan şey de imandır. İman kişiyi özgürleştiren bir etkidir. İnsan iman sayesinde birey haline gelir ve sıradan bir insan olmaktan kurtulur. İman sayesinde insan dünyalık şeylerden özgürleşir. İman ile insan günahlardan kurtulur. Ölüm korkusunu bertaraf eden şey iman duygusudur. İnsan iman sayesinde ölümden korkmaktan özgürleşecektir. Tanrı'nın olmadığı durumda insan bütün sorumluluklarını kendi omuzlarına yükler. Tanrı'nın olmadığı yerde suç, günah ve af gibi hususlarla insan yalnızlığı ve huzursuzluğu aynı anda yaşayacaktır. Bultman'a göre iman umuttur ve insanın geleceğe açıklığıyla ilgili bir şeydir.²⁸³ Eğer bir insanın imanı yoksa kendi imkânlarıyla yaşamaya çalışmaktadır. İmanı olmayan kişinin umudu gerçek değildir. İnsan böylelikle ontik varoluşa girmeye başlar. Otantik varoluşa insan kendi başına ulaşamamaktadır. İnsan burada kendi başına yeterli değildir. İmandaki karar Tanrı'nın bir bağışdır. Tanrı insana iman ile kurtuluş yolu vermiştir. Bu kurtuluş bağış insanın karar vermesiyle mümkün hale gelebilir.²⁸⁴

İman sayesinde insan özgürleşmekte ve varoluşsal sorunlar ortadan kalkmaktadır. İmanla birlikte insan birey haline gelmekte ve bu şekilde sıradan olmaktan kurulmaktadır. İman sayesinde insanın kişiliğini tehdit eden şeyler ortadan kalkmaktadır. İman insanı dünyadaki şeylerden özgür kılmaktadır. İman sayesinde insan günahtan da özgürleşmektedir. İman sayesinde insan ölümden de korkmaz ve ondan da özgürleşir. İnsanın korktuğu ve huzursuz olduğu ölüm korkusundan iman sayesinde kurtulur. İnsan ölümü kabul edip ölüm düşüncesinin ötesine geçerek ondan korkmamaya başlar. Ölüm düşüncesi, insanı Tanrı'dan ve O'nun sevgisinden uzaklaştıran bir şey değildir. İnsan Tanrı'nın olmadığı bir dünyada kendisinin yaptığı her şeyin sorumluluklarını üzerine alarak, suç, af, ceza ve günahın söz konusu olmayacağı, Tanrı'nın olmadığı yerde yalnızlığı ve huzursuzluğu yaşamış

²⁸² Paul Tillich, *Din Felsefesi*, çev. Zeki Özcan, Alfa Yayınları, İstanbul 2000, s. 89; Çınar, *İnsan ve Anlam*, s. 81-88.

²⁸³ Tokat, *Varoluşçu Teoloji*, s. 146-148.

²⁸⁴ Gürsoy, *Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*, s. 110.

olacaktır.²⁸⁵ Jaspers özgürlüğün Tanrı inancının gereği olarak kabul edilmesini savunmuştur. Jaspers'a göre eylemlerimizin temelinde özgürlük vardır. Ona göre Tanrı'ya yönelmek, Tanrı'yla varoluşsal bir bağlantı içinde olmak, özgürlükle mümkün olabilir. İnsan kendinden sorumludur. Ona göre özgürlük ve sorumluluk aynı iki şeyin farklı yüzleridir. "İnsan gerçekte ne denli özgürse, Tanrı onda o denli kesindir." Tanrı'ya yönelmek varoluşsal bağ içinde özgürlük ile gerçekleşir. "Özgürlük adına özgürlükten vazgeçmesine rağmen, bu sorumluluktan kaçınamaz. İnsan nasıl karar verdiğini ve nasıl yol bulduğunu yalnız kendisine borçludur." Varoluşun kaynağı özgürlüktür. Jaspers'a göre sorumluluk ve özgürlük aynı şeydir.²⁸⁶ Marcel'e göre ise özgürlük insan benliğini oluşturan bir şeydir. Özgürlük, insanın kendisidir. Dolayısıyla biz özgürlüğümüz ile özdeş oluruz.²⁸⁷

Sartre, özgürlüğü Tanrı'nın yokluğu düşüncesine dayandırmaktadır. Ona göre insan dünyaya tek başına bırakılmışlık içinde kendi özgürlüğünü ve özünü bulacaktır. Artık ne Tanrı vardır insan için ne de değerlerin olduğu anlamlı bir dünya vardır. İnsan böyle bir dünya içinde kendi özgürlüğünü ve varoluşunu gerçekleştirecektir. İnsan kendi kendisini seçerek, ne olmak istediğini kendisi belirleyerek, kendi değerlerini ortaya koyacaktır. Bu yüzden insan özgür olmaya mahkûm bir varlıktır. İstese de bu özgürlükten kaçamaz insan. Varoluşun özden önce gelme anlayışı insanı özgür bir varlık olarak görür ve insana kendi varoluşunu kurması için sorumluluk yükler. İnsan ne olacağına, kim olacağına kendisi karar verir ve bunlardan da sorumlu hale gelir. "İnsan kendi başına bırakılmıştır; ne içinde dayanabileceği bir destek, ne de kendi dışında tutunabileceği bir dal; artık hiçbir özür ve dayanak kalmayacaktır." Tanrı'nın yokluğunu düşünen kişi hiçbir mazeret kabul edilmeden özgürlüğü ve sorumluluğu ile baş başadır. Artık o kesin inançlardan sıyrılıp tek başına kalmıştır. Tanrı'nın yokluğuyla birlikte Tanrı inancının insana

²⁸⁵ Gürsoy, *Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*, s. 110; Tokat, *Varoluşçu Teoloji*, s. 148.

²⁸⁶ Jaspers özgürlüğü aşkın varlığa derin bir bağlılıkta görür ve der ki: "Ben, özgürlüğüm içinde, yalnız kendi kendimle var değilim, bana kendi varlığım özgürlüğümün içinde verilmiştir. Çünkü ben, kendi dışıma çıkabilirim, özgür oluşumu baskı altına alamam. Gerçekten, nerede kendi kendimsem, orada yalnız kendi kendimle var olmadığımı, kesinlikle biliyorum. En yüksek özgürlük kendini, özgür zaman içinde, dünyadan bağımsız ve aşkın varlığa en derin bir bağlılık olarak bilir. İnsanın özgür oluşuna, biz, onun varoluşu diyoruz. Tanrı, benim için, içinde var olduğum kesinlikle birlikte. Tanrı, kesin olarak, bir bilginin içeriği değildir, ancak varoluş için elde bulunan bir nesnedir." Bkz. Jaspers, *Felsefe Nedir*, s. 85; *Felsefi İnanç*, s. 71-140;

²⁸⁷ Albert Camus, *Yabancı*, çev. Semih Tiryakioğlu, Can Sanat Yayınları, 59. Baskı, İstanbul 2017, s. 103; Bronner, *Camus*, s. 51, 161; Taşdelen, "Varoluş Felsefesinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu", s. 47-48.

verdiği anlamlar ve değerler kaybolmuş olur, insanın dünyası anlamsız bir dünya haline gelir. Böyle anlamsız bir dünya içerisinde insan kendi eylemlerinin sorumluluklarını kendi üzerine alarak varoluşunu gerçekleştirir. Böylelikle varoluşunu gerçekleştirdikten sonra insan kendisini olmak istediği şekilde seçer ve kendi değerlerini yaratır. İnsan zorunlu olarak böylece özgür olmuştur. İnsan istese de özgürlükten kurtulamaz. Varoluşun özden önce gelmesi düşüncesi insanı özgür bir varlık olarak anlamlı kılar. Bu anlayış aynı zamanda insana varoluşunu kurma sorumluluğunu da yüklemektedir. İnsan böylelikle her şeyden sorumlu hale gelmiş olur. İnsanın eğer bir özü yoksa bir şey olmaz. İnsan kendi kendini anlamlandırmak zorundadır.²⁸⁸ İnsanın kendisinde başlayıp kendisinde biteceğini öngören ve ötesini düşünemeyen Albert Camus insanın bu yaşam içerisinde bir şey olmayı istiyorsa, mutlaka olacağına inanır ve der ki. “*Tanrı ve ölümsüzlük olmadığına göre, yeni insanın Tanrı olmasına izin vardır. Ama Tanrı olmak nedir? Herşeye izin olduğunu benimsemek; kendi yarasından başka her türlü yarayı yadsımak.*”²⁸⁹

7. Özgürlük ve Varoluşçu Fenomenoloji

Varoluşçu fenomenolojiyle özgürlük arasında yakın bir bağ vardır. Aralarındaki bu bağı Sartre’ın *Varlık ve Yokluk* adlı eserinde görebiliriz. Fenomenoloji ile varoluşçuluk akımlarının birbirleriyle olan yakınlığı bu akımların anlaşılmasına olanak verir. Birinin anlaşılması diğersinin anlaşılmasını da sağlamaktadır. Varoluşçular varoluşa öncelik verirken, fenomenologlar öze öncelik vermektedir. Bunlar arasındaki en önemli ayırım budur.²⁹⁰ Varoluş felsefesini savunan filozoflar özne ve nesne arasında yapılmış olan ayrımı kabul etmişler. Varoluşçulara göre gerçek bilgiyi algılamak gerekmektedir. İnsanın bu deneyimi Heideggerin dediği gibi, insanın dünyaya fırlatılmış oluşu ve bu dünyada ölümlü olması iç daralmasıyla anlaşılır. Varoluşçu felsefesini savunanlar bilgiyi varlığa ve fenomenlere dayandırmışlardır. Sartre’a göre fenomenler arasında varlık fenomeni ve varlığın fenomeni vardır. Çünkü varlık fenomeni varlıkbilimseldir ve varlığa çağrıştırmaktadır. Varlık fenomeni fenomen ötesi bir şeydir. Varoluşçular için bilgi hiçliktir ve gerçekte kendisi için varlıktır. Bilginin bir içeriği bulunmamaktadır.

²⁸⁸ Taşdelen, “Varoluş Felsefesinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu”, s. 48-49.

²⁸⁹ Camus, *Başkaldıran İnsan*, s. 78.

²⁹⁰ Karakaya, *Jean-Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 39.

Bilgi insana özgü bir şeydir.²⁹¹ Fenomenoloji (Görüngübilim); bilim verilerinin doğrudan incelenmesiyle elde edilmiş ve somut deneyim konusu olmuş fenomenlere, nedensel açıklamalara ilişkin kavramlardan ve incelenmemiş ön kabullerden bağımsız yaklaşma yöntemi olarak ele alınmaktadır.²⁹² Alman filozof Edmund Husserl fenomenolojinin kurucusudur. Platon'un da belirttiği gibi gerçek mutlak olmalıdır. Her nesnenin bizim ona yüklediğimiz anlamın dışında her zaman değişmez bir yapısı bulunmaktadır. Nesne insan dünyasının varlığı değildir. Nesne, insanın dışında bulunan öncesi ve sonrası olmayan nesnelere dünyasının varlığıdır. Ne fiziğin ne de metafiziğin bir ürünüdür. O, mutlak yapısı içinde bulunmaktadır. İdeal bir yapı taşıyan şey gerçekliktir.²⁹³ Fenomenoloji bir yöntemsel kavramdır. Fenomenoloji ifadesi, araştırmanın nasıl olduğunu ifade eder.²⁹⁴ Fenomenolojik yöntem, varoluş felsefesiyle arasında sıkı bir bağ vardır. Fenomenoloji köklerini antik çağa kadar gitmektedir. Varoluş felsefesinin temelinde fenomenoloji yöntemi bulunmaktadır.²⁹⁵ Fenomenolojik özcülük, Edmund Husserl'in özcülüğüdür. Husserl'e göre bilinç, bir şeyin bilinci olarak bulunmaktadır. O, Descartes'ın "cogito"sunu kabul etmemektedir.²⁹⁶ Ona göre bir şeyler her zaman düşünülmemektedir. Onun için esas olan düşündüğümü düşünmemdir.²⁹⁷ Çünkü düşünülen nesne dolaysız olarak verilmektedir. Bunun anlamı bilincin nesneye yönelmesidir.²⁹⁸ Husserl'in dışında, Sartre ve Heidegger bilincin boş ve içeriksiz olduğunu benimsemişlerdir. Max Scheller ve Nicolai Hartman birer fenomenologtur. Max Scheller değerlerin, heyecansal sezgide olduğunu ve zorunlu olarak değerlerin Tanrı'dan olduğunu söyler. Nicolai Hartman ise değerleri oluşturabilmek için Tanrı'nın zorunlu olmadığını belirtir. Çünkü ona göre değerler kendi başlarına vardır.²⁹⁹ Heidegger varlığı anlamada epistemolojik yöntem değil fenomenolojik yöntem kullanmaktadır.

²⁹¹ Martin Heidegger, *Hümanizm Üzerine*, çev. Yusuf Örnek, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2013, 49-57; Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 17-22; Karakaya, *Jean-Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 77-78.

²⁹² Heidegger, *Düşüncenin Çağırıldığı*, s. 21-40.

²⁹³ Tansel, *Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 18-19.

²⁹⁴ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, Çev: Kaan H. Ökten, Agora Kitaplığı, II. Basım, İstanbul 2011, s. 28.

²⁹⁵ Karakaya, *Jean-Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 40.

²⁹⁶ Husserl, *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, s. 14.

²⁹⁷ Husserl, *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, s. 42-43.

²⁹⁸ Husserl, *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, s. 14-15.

²⁹⁹ Karakaya, *Jean-Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, s. 32.

Heidegger'in amacı ise epistemolojik değil varlığın kendisidir. Varlığı anlamada kullanılabilir yöntem fenomenolojik yöntemdir.³⁰⁰

Heidegger'e göre insanı anlamak için fenomenolojik yöntem kullanılmalıdır. Bu yüzden Heidegger'in metodu fenomenolojik yöntemdir. Ona göre fenomenoloji Dasein'ı açığa çıkaran varlığı incelektir. Dasein kendisini "varoluş" olarak göstermiştir. Varlık fenomenlerden kendini açığa çıkarmaktadır. Fenomenoloji bu varlıkta açığa çıkan varlığa yönelmektedir. Varoluşçu filozoflar hem Heidegger fenomenolojisinden hem de Husserl fenomenolojisinden etkilenmişlerdir. Heidegger insanı diğer varlıklardan ayırmıştır. Ona göre ben ve dünya aynı anda var olur.³⁰¹ Heidegger fenomenolojiyi yönelimsel ontoloji olarak görmektedir. Yönelimsel ontoloji, zihnin dış dünyayı araçsal olarak görmesidir. İnsan açısından varlık bir anlam ifade etmektedir. Varlığa anlam veren şey insan zihnidir. İnsan zihni varlığı yönelimsel olarak kabul etmiştir. Bu yüzden onun felsefesi fenomenolojik yönelimsel ontolojidir. Karşılaştığımız her şeyi tecrübe etmekteyiz. Bu bir şeyi bağlam içinde yorumlamak anlamına gelmektedir.³⁰²

8. Özgürlük ve Ötekiyle İlişki

İnsanın varoluşunu özgürce ortaya çıkaran iletişim türü sanattır. Çünkü sanat ile insan varoluşunu özgürce ortaya koyabilmektedir. Varoluşçular yazım ve anlatım türlerinden özellikle edebiyat ve tiyatroyu seçerler. İletişim aracı olarak roman, hikâye ve şiir türlerini kullanırlar.³⁰³ Onlara göre iletişim, Ben ve Sen'in birlikteliğidir. Bu iletişim dilinde öteki kendimizden farklı görülmez, bilhassa öteki ile bütünleşme dili kullanılır. Dolayısıyla varoluşçulukta farklı kutuplar değil, Biz bilinci esastır. Tıpkı Hz. İbrahim'in Tanrı'yı içselleştirip kendini O'nunla beraber hissetme ve dünyadaki en özel varlığı olan oğlunu O'nun uğruna kurban etmesi gibidir. Kişinin kuracağı en güzel iletişim, Tanrı ile kurduğu samimi bir iletişimdir. İbrahim bunu korku ve titreme hali içerisinde nefesine yenilmeyerek Tanrı'sına olan büyük bağlılığı sebebiyle gerçekleştirmektedir.³⁰⁴ Dasein anlama ile kendi varlığını kazanır ve varlık imkânına kavuşur. Anlamak Dasein'ın var olabilirliliğinin varlığıdır. Dasein anlama içerisinde kendi varlık olanaklarını bilir. Anlamak Dasein'ın

³⁰⁰ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 27-39; Tokat, *Varoluşçu Teoloji*, s. 50.

³⁰¹ Heidegger, *Sanat Eserinin Kökeni*, 70-71; Tokat, *Varoluşçu Teoloji*, s. 64.

³⁰² Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 461; Tokat, *Varoluşçu Teoloji*, s. 65.

³⁰³ Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 36.

³⁰⁴ Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, s. 144-145.

eksistensiyal varlığıdır. Böylece varlık kendi varlığının varoluşunun ne olduğunu kendisi anlamaktadır. Dasein anlama işlemiyle kendisini açıklamaktadır. Varlık eksistensiyal bir yapıya sahip olduğu için bir tasarımdır. Tasarım ile Dasein kendini tasarlar ve kendi dünyasının dünyasallığını belirler. Dasein gibi tasarı da dünyaya fırlatılmıştır. Dasein var olduğu sürece kendisini sürekli olarak tasarlamakta ve kendisini anlamaktadır. Anlamayı tasarım olarak anlamak, Daseinin kendi imkânlarını yaşaması ve kendisini var etmesidir. Dasein anlama olarak kendisini varlık imkânlarına göre tasarlamaktadır. Bu nedenle varlık ile anlayış arasında zorunlu bir bağlantı vardır. Varolan kendini neye göre tasarlamışsa o minvalde gerçek bir anlama sahip olabilir. Varolanın anlama sahip olması; onun varlık olarak açıklanması ve varlığın neye yöneldiğinden hareketle anlaşılabilmesidir. Dolayısıyla Dasein kendini varolan olarak anlayabilir.³⁰⁵

Duyuş sözü anlaşılır kılmaktadır. Bir şeyi duymazsak onu anlayamayız. Bir şeyi duymak, Dasein'in başkaları ile birlikte olması ve kendi içinde eksistensiyal olarak açık olması demektir. Dasein anladığı zaman duymaktadır. Başkaları ile birlikte olarak varolan Dasein kendine ve başkalarını kulak vererek varolmaktadır. İnsan söz söyleyebilen bir varlıktır. Varolan kendini sözle aleniyete taşımaktadır. Dasein dünya içinde varolmak demektir. Söz söyleyebilen bir Dasein içinde varolmaklık olarak kendini dile getirmektedir. Dasein dile sahip varlıktır. Söz Dasein'i dile getirmektedir. Varolan, dünyayı ve Dasein'i keşfettiği için varolmaktadır.³⁰⁶ İnsan, "dünya içinde olmak" ve "birlikte olmak" ile kendi varlık olanaklarını gerçekleştirir. İnsanın dünyada olması varoluşça bir belirlenimdir. Dasein dünya içinde başkaları ile birlikte. Dünya içinde varolmak, başkaları ile birlikte olmak demektir.³⁰⁷ Sartre'a göre kendi-için-varlık bir başka varlığa gereksinim duyar. Kendi için varlık hiçbir zaman tek başına düşünülemez. Bilinç bir başkası ile ilişki durumunda bulunduğu zaman var olur. İnsan kendini bir başkası aracılığıyla tanımaktadır. İnsan kendisi hakkında yargı ve kararlara başkalarının bizlere verdiği bilgiler sayesinde yapabiliyoruz. İnsan dünya içinde başkalarıyla ilişki içindedir. İnsanın başkasıyla ilişkisi, "başkasının bize verdiği utanma duygusuyla

³⁰⁵ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 153-344.

³⁰⁶ Çüçen, *Varoluş Filozofları*, s. 174-177.

³⁰⁷ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 124-130.

sağlanır.”³⁰⁸ Sartre geleneksel anlamdaki ontolojinin konusu olan varlık ile fenomenolojinin konusu olan fenomeni (görünen şeyi) birbirine zıt olmaktan çıkarmak ve yan yana getirmek suretiyle bütünlük sağlamayı hedefler. Böylelikle Sartre varoluşçu ontolojisinin yanında yeni bir fenomenolojik ontoloji geliştirmiştir. Fenomenolojik ontoloji ile birlikte varlık ele alınıp, betimlenebilir hale gelmiş olur.³⁰⁹ Somut bireyle ilgilenen Heidegger, varoluşun sadece insan açısından mümkün olacağını benimsemiştir. İnsanın “dünya içinde olması” varlık koşullarıyla kendini gerçekleştirmesidir. İnsanın dünyada olması varoluşuyla, varlığı ise ötekiyle kurduğu ilişkiyle mümkündür. Dünyanın kendi başına bir varlığı, kendine özgü bir değeri olmadığı gibi, aletin de kendine özgü bir varlığı yoktur, tersine ancak insan için ‘kendi elinin altında olan’dır, insan için burada olandır. Heidegger öteki anlamında “onların alanı” kavramını kullanmaktadır. İnsan kendisini ya kalabalığın içerisinde kaybeder ya da kendini bulup kendi gerçekliğini yaşar.³¹⁰ Başkalarıyla birlikte olmak, Daseinsel bir birlikteliktir. Dünya hep paylaştığımız dünya olmak zorundadır. Çünkü Dasein’in dünyası birlikte olan bir dünyadır. İçinde-olmanın anlamı, başkalarıyla birlikteliktir. Dünya içinde birlikte olan varlığın adı Dasein’dir.³¹¹ Dasein hep kendi varlığını konu edinir. Dasein’in varlığında başkalarıyla birlikte olmak da vardır. Dasein başkalarıyla birlikte olduğu kadar aynı zamanda başkaları için de vardır. Dasein’in başkaları için varlığı öz olarak gerçekleşir. Birlikte olmakla beraber başkaları kendilerini kendi Daseinleri ile açınırlar. Dünya-içinde-varolmanın eksistensiyal unsuru birlikte olma durumudur. Dasein kendi özünü dünyada yaşarken ortaya koymaktadır. Kendi olan ve kendi ontik varlık yapısını sahip bulunan Dasein’in varlık koşulu “birlikte olmak”tır. Birlikte olmak ise ancak Dasein’in kendi varlığını anlamasıyla mümkün hale gelebilir. Dasein’in varlıkla doğrudan bir bağlantı kurabilmesi için “kendi olma” bilincini yitirmemesi gerekmektedir. Dasein ile ilişki yalnızca kendisi ile ilgili bir ilişki olamaz. Heidegger’e göre insan yaratılmış bir özelliğe değil, birlikte varolan bir yapıya sahiptir. Birlikte varolmak ontolojik olarak varolmaktır. Yani ontolojik bir varoluş olarak varlığımız birbirine bağlıdır. Dolayısıyla biz de birbirimize bağlıyız. Dasein’in dünyada varolması, hem kendi başına hem de diğerleri ile birlikte

³⁰⁸ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 499-518.

³⁰⁹ Sartre, *Ego’nun Aşkınılığı*, s. 51; Tansel, *Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 41.

³¹⁰ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 120-136; Bedia Akarsu, *Çağdaş Felsefe*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1994, s. 217; Kayra, *Jean Paul Sartre’in Özgürlük Anlayışı*, s. 22-23.

³¹¹ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 124.

olmasıdır. Başkalarıyla varoluş, dünya içinde başkalarıyla paylaştığım birlikte olma durumudur. Heidegger'e göre dünya içinde başkalarıyla birlikte olmak, Dasein'in bir özelliğidir. Dasein'in dünya içinde olması dünyayla bağlantı kurmasıdır. Bu bağlantı yaşayarak kurulabilen bir bağlantıdır. Buna göre Dasein'in iki özelliği vardır. Bunlardan birincisi kendisi olması, ikincisi ise dünya içinde olması nedeniyle diğer varlıklarla birlikte olmasıdır. Heidegger'e göre insan diğer varlıklarla birlikte vardır. Dasein diğer varlıklarla birlikte olduğu için diğer varlıkların da sorumluluğunu üzerine almaktadır. Dünya, Dasein'in diğer varlıklarla paylaştığı bir yerdir. Dasein'in dünyası da diğer varlıkların tümüyle paylaştığı bir dünyadır.³¹²

Sartre'a göre "dünya içinde varlık olmak" bizi bir çevre içinde yaşamayı ve başkalarıyla varlık" olmamızı zorunlu kılmaktadır. Çünkü insan kendi varoluşunu gerçekleştirirken başkalarının varoluşunu da gerçekleştirmiş olur. İnsan ne olmak istediğine karar verdiği zaman seçimlerinden başkalarından da sorumlu hale gelir. Sartre'a göre insan bu dünyada başkalarıyla ilişki içerisindedir. İnsanın bedeninin olması dış dünyayla olan ilişkimizi zorunlu kılmaktadır. Sartre'a göre başkasıyla ilişki başkasının bize bakışıyla, bize baktığı zaman bizde oluşan utanma duygusuyla gerçekleşmektedir. Utanç duygusu bir bilinç olayıdır. İnsan bakası gibi görüldüğü için utanmaktadır.³¹³ Sartre ontolojinin konusu olan varlık ile fenomenolojinin konusu olan fenomen kavramlarını yan yana koyarak bir uygunluk sağlamayı amaçlamaktadır. Böylelikle Sartre yeni bir fenomenolojik ontoloji tasarlamıştır. Böylelikle varlık fenomenolojik olarak ele alınması sağlanmış olmuştur.³¹⁴

Jaspers'in felsefesinde "varoluşsal iletişim" önemli bir yer kaplar. İnsanın "kendi olma" durumuna başkalarıyla içten bir iletişimle ulaşabileceğini söyler. Bu iletişimi gerçekleştirmenin koşulu özgür kişilerin olmasıdır. Varoluşsal iletişimin üç yolu vardır. Bunlar; yalnızlık, yüreklilik ve savaştır. Varoluşsal iletişime içten sevgiyle ulaşılır. "*İletişime adım atmadan kendim olamam, yalnız olmadan da iletişime adım atamam.*"³¹⁵ İnsan önce kendi olur daha sonra ötekini kendisine

³¹² Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 129-130.

³¹³ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 478.

³¹⁴ Gürsoy, *Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*, s. 10-11; Tansel, *Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma Kavramları*, s. 41.

³¹⁵ Jaspers, *Felsefî İnanç*, s. 42-46; *Felsefe Nedir*, s. 373-375; Akarsu, *Çağdaş Felsefe*, s. 208; Kayra, *Jean Paul Sartre'in Özgürlük Anlayışı*, s. 19.

yaklaştırarak kendisini ona açmış olmaktadır. İletişim ortak paylaşılan bir şey değildir, her birinin özgün olarak tekilliğine dayatılan bir şeydir.³¹⁶

Martin Buber'e göre Ben Sen'le karşılaşması sayesinde benliğini gerçekleştirebilir. İnsan kişisel ilişkiler ile insan olur, yani Sen'le karşılaştığı ve benliğini Sen'le ilişki içine girdiği zaman bulur.³¹⁷

Özetle varoluşun özünü özgürlük oluşturmaktadır. Çünkü insanın varoluşu özünden önce geldiği için özgürlüğün içine atılmış ve ona mahkum olmuştur. İnsan seçimleri ile vardır. Seçimlerini, eylemlerini özgürlük içerisinde gerçekleştirmelidir. Çünkü seçim yapmak insanın varoluşunun bir gereğidir. Biz zorunlu olarak özgürüz. Bizlerin özgürlüğü bir başkasının özgürlüğüne bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu bir zorunluluktur. Çünkü özgürlük paylaşım bulunduğu sürece insan özgür olabilir. İnsan önce varolur daha sonra seçtiği şeyleri deneyimleyerek özgürlüğünü gerçekleştirmiş olur. İnsan varlığının özgürlüğünü seçen bir varlıktır. Çünkü varoluşunu özgürlüğü ile gerçekleştirebilir. İnsan özgürlüğünü sorumluluk bilinci ile gerçekleştirmiş olur. varoluş flsefesinde insan sorumluluklarını yerine getirirse o zaman varoluşunu gerçekleştirir. Varoluşçulara göre gerçek özgürlük öteki ile kurulan sağlıklı ilişkiyle mümkündür. Bu yüzden hiç kimsenin bir başka kişinin özgürlüğünün kısıtlayamaz. Varoluşçuların temel görüşü özgürlük sadece özgürlük ile sınırlanabilir.

³¹⁶ Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, s. 62.

³¹⁷ Martin Buber'e göre insan davranışının iki boyutluluğuna uygun olarak insanın dünyası da iki boyutludur. Konuşabildiği iki temel kelimeye uygun olarak insanın davranışı da iki boyutludur. Temel kelimeler tek kelimeler değil kelime çiftleridir. Temel kelimenin biri Ben-Sen kelime çiftidir. Diğer temel kelime Ben-O kelime çiftidir. He veya She, It'in yerini aldığıda temel kelime değişmez. Dolayısıyla insanın Ben'i de iki boyutludur. Çünkü Ben-Sen'in Ben temel kelimesi Ben-O'daki temel kelime Ben'den farklıdır. Bkz. Martin Buber, *Ben ve Sen*, çev. İnci Palsay, Kitâbiyât, Ankara 2003, s. 47; Çınar, "Martin Buber'de Varoluş ve Etik: 'Ben-Sen' İlişkisi", s. 17.

SONUÇ

Varoluş felsefesi insanı merkeze alan, somut bireyi, tarihsel ve bireysel insanı, dahası varoluşu bütünlüğü içinde değerlendiren bir felsefedir. Varoluşçuluk, varoluşun önceliğini önemseyen ve varlığın anlamına ilişkin sorular soran bir felsefi akımdır. Varoluşçu felsefe bireyin kendine ait özel tecrübesi esasına dayanmaktadır. Varoluşçuluk insanın nesnel dünyasına fırlatılmış varlık olduğunu öne sürer ve insanın anlam dünyasını araştırıp analiz eder. Tüm evrensel sistemlerin karşısında olan varoluşçulukta varolanın keşfedilmişliği esastır. Görünenin arkasında görünmeyeni arayıp bulma çabası vardır. Varoluşçulara göre varoluş, özden önce gelmektedir. Sartre başta olmak üzere varoluşçu filozofların birleştiği düşünce varoluşun özden önceliği düşüncesidir. İnsan ilk önce var olur, daha sonra kendi özgür seçimleriyle ne olmak istediğine, nasıl biri olmak istediğine karar vererek özünü gerçekleştirir. İnsan bu yüzden özgür bir varlıktır. İnsanın özgür bir varlık olması, seçimler yapabilmesi, kendi iradesini kullanabilmesi ve kendini kendi istediği gibi gerçekleştirebilmesidir. Varoluş felsefesi yirminci yüzyılda ortaya çıkmış, çağının insan sorunlarını ele almıştır. Sartre varoluşu özgürlüğün bir ürünü olarak görmektedir. Varoluş ona göre eylem ve özgürlükten oluşur. Bu yüzden de varoluşun temeli özgürlüktür. İnsan özgür iradesiyle verdiği kararlarla varoluşunu ortaya koyabilir. Heidegger'e göre ise insan dünyaya atılmış yalnız bir varlıktır. Yalnız olan insan, özgür olan insandır. Dünyaya atılan insan özgür olduğu için, bu insanın varoluş temelidir. Özgür olmayan insan kendi geleceğini gerçekleştiremez. Kendi geleceğini kuramayan insan ise özgür olamaz. Özgür şekilde hareket etmeyen, seçimlerde bulunamayan insanlar gerçek anlamda varoluşlarının bilgisine ulaşamazlar. Jaspers'a göre özgürlük varoluşu aydınlatan şeydir. İnsan seçimlerinde özgür olduğu için kendi kaderini kendisi çizer. Kendi kaderimizi oluşturmamız varoluşumuzu kurmamızı sağlamaktadır.

Varoluşçular özgürlüğün yaşanmasını savunup hayatı özgürlüğün bir ürünü olarak görürler. Öyle ki varoluşçular özgürlüğü insanın bizzat varlığı olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla onlara göre varoluşu gerekli kılan özgürlüktür. Jaspers özgürlüğe kutsal bir anlam katar ve o özgürlüğü Tanrı'nın hikmetine dayandırır.

Varoluşçular özgürlüğü insanlığın temel erdemi olarak görürken özgürlüğün de ancak seçimle sağlanabileceğini iddia ederler. Özgür seçimlerin ise sıradan değil,

kaygıyla gerçekleşen sancılı doğum olduklarını dile getirirler. Seçimlerin rasyonel, tek düze, tek tip, evrensel ve mutlak yaklaşımlar değil, her türlü tanımlayıcı betimleyici ve belirleyici yaklaşımların ötesinde öznel ve özel olmasını ön görürler. Özgürlüğün bedel gerektirdiği, özgürlüğü elde etmenin sıradan bir olay olmadığı, her türlü mücadele sonucunda kazanılan özgürlük bedelinin çok büyük olduğu ifade edilir. Çünkü özgürlük insana sonsuz olanaklar sunan imkandır. Özgürlük arayışında Sartre ve Albert Camus gibi başkaldırı ruhunu alevlendiren varoluşçular da ortaya çıkmıştır. Sartre ve benzerlerinin özgürlük anlayışı radikal bir özgürlüktür. Çalışmamızda Sartre'a göre özgürlüğün temelinin Tanrı'nın yokluğu anlayışına dayandığını gördük. Çünkü o, kayıtsız ve koşulsuz bir özgürlük anlayışına sahip olmuştur.

Sartre eylemlerinde Tanrı'nın değil, bizzat kendisinin yaratıcı olduğunu iddia eder. Bu yaklaşımlarıyla Sartre'ın özgürlüğü insanın varlığı ile özdeşleştirdiğini görmekteyiz. Aslında özgürlük; insanın kişiliğini özgünleştirmesi, kendi farklılığının farkına varması ve kendi eylemini kendisinin vücuduna getirmesidir. Kişiliğini özgürleştiren insan kendi değerlerini de yaratan insandır. Özgürlük aynı zamanda bir kaygı meselesidir diyen Kierkegaard gibi Sartre da insanın özgürlüğün farkına iç daralmasıyla varacağını ifade etmiştir. Çünkü Sartre'a göre insan özgürlüğe mahkum edilmiş, bu zorunluluk onu korku ve endişeye sevk etmiştir.

Özgürlüğün bir seçim işi olduğu kadar bir sorumluk duygusunu da insanın üzerine yüklediğini ön gören varoluşçular, özgürlükle değerler arasında birliktelik sergilerler. İnsan yaşamının başkalarının özgürlüğüne saygı duymakla anlamlı hale geleceğini dile getiren varoluşçular sorumluluk ve değerlerin özgürlüğü engelleyici ve yok sayıcı unsurlar olmadığını, bilakis özgürlüğün hastalıklı yaklaşımlardan ve tutumlardan kurtuluşu sağladığını ifade etmişlerdir. Onlara göre gerçek özgürlük kişinin başkalarıyla ilişkilerindeki sağlıklı ilişkisine bağlıdır. Dolayısıyla kimse ötekinin özgürlüğünü kısıtlama ve sınırlandırma hakkına sahip değildir. Kimse başkasının baskısı altında kalarak nesne durumuna indirgenemez. Özgürlüğü olgusal zorunluluk olarak gören Sartre, diğer yandan da onu hiçlikle ilişkilendirmektedir. O özgürlüğün ancak hiçlikle anlam kazanacağını ve özgürlüğe giden yolun bulantı olduğunu ifade etmiştir. Varoluşçular arasında yaklaşımlarıyla özgün bir konuma sahip olan Marcel özgürlüğü varlığa katılmak olarak görmüştür. Ona göre özgürlük

kayıtlardan ve bağılıklardan kurtulmak ve benliğin özgürleştirilmesidir. Özgürlüğün ancak özgürlükle sınırlanacağı düşüncesi varoluşçuların temel felsefesidir. Marcel'ın dünyasında özgürlüğün gücü sevgiden kaynaklanmaktadır. Sevginin gücü ve sevilene koşulsuz sadakat özgürlüğün bir yansımasıdır. Marcel, sevgiyi de özgürlüğü de Tanrı'ya duyulan sadakate temellendirir.

Özgürlük konusuna farklı yaklaşımların bir diğeri örneğini çalışmamızda Buber'de gördük. Buber özgürlük anlayışını Ben-Sen ilişkisinin etik boyutuna dayandırmıştır. Buber etiğin merkezine sevgiyi koymuş, Ben-Sen ilişkisiyle Descartes felsefesine reddiyede bulunmuştur. Buber gibi Tillich de etiğin temeline sevgiyi koymuş, sevgiyi ahlâkî motivasyonun kaynağı olarak görmüş, sevgi ontolojisini geliştirmiş, sevgi ve özgürlüğün bir bütün olarak insanın hayatına anlam katan değerler olduğunu ifade ederek özgürlüğün kaçınılmazlığına dikkat çekmiştir.

Sonuç olarak varoluşçu filozoflar özgürlük felsefesiyle insanın özgürlüğünü seslendirmişlerdir. Kişinin kendisini aldatma girişimini özgürlüğü yok saymak olarak görmüşlerdir. Haksızlık ve zorbalığa karşı koymayı özgürlüğü gereği saymışlardır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, 16. Baskı, İstanbul 2017.
- , -----, *Çağdaş Felsefe Kant'tan Günümüze Felsefe Akımları*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1994.
- Akış, Yasemin, "Varoluş Başlangıcı: Soren Kierkegaard", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 71-108..
- Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, trc. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul 2014.
- Arslan, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Adres Yayınları, 16. Baskı, Ankara 2012.
- Aydın, Mehmet S., *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 13. Baskı, İzmir 2014.
- Bakış, Rıza, "Varoluş İrrasyonel midir?", *Bilimname*, XXX, 2016/1, s. 297-323.
- Barry, Norman P., *Modern Siyaset Felsefesi*, çev. Mustafa Erdoğan & Yusuf Şahin, Liberte Yayın Grubu, 3. Baskı, Ankara 2012.
- De Beauvoir, Simone, *Başkaldırının Kanı*, çev. İpek Babacan, Payel Yayınevi, 2. Basım, İstanbul 1990.
- , -----, *Denemeler 'Pyrrhus ile Cineas*, çev. Asım Bezirci, Payel Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul 1989.
- , -----, *The Ethics of Ambiguity*, ed. Bernard Frechtman, Citadel Press, New York 1976.
- , -----, *Tüm İnsanlar Ölümlüdürler*, çev. Işık Ergüden, Turkuaz Kitap, İstanbul 2010
- Bilen, Osman, *Çağdaş Yorum Bilim Kuramları*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2016.
- Blackham, H. J., *Altı Varoluşçu Düşünür*, çev: Ekin Uşşaklı, Dost Kitabevi, Ankara 2005.
- Bochenski, M., *Contemporary European Philosophy*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1956.
- Bozkurt, Nejat, *Çağdaş Felsefelerden Kesitler*, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1990.
- Braun, Lev & MASTER, Brain, *Düşüşün Tanıklığı*, çev. İbrahim Şener, İzdüşüm Yayınları, İstanbul 2000.
- Bronner, Stephen Eric, *Camus Bir Ahlâkçının Portresi*, çev. Tuğba Sağlam, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- Buber, Martin, *Tanrı Tutulması Din ve Felsefe İlişisine Dair Araştırmalar*, çev. Abdullatif Tüzer, Lotus Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 2013.
- , -----, *Ben ve Sen*, çev. İnci Palsay, Kitâbiyât, Ankara 2003.
- Camus, Albert, *Başkaldıran İnsan*, çev. Tahsin Yücel, Can Sanat Yayınları, 19. Baskı, İstanbul 2017.
- , -----, *Yabancı*, çev. Semih Tiryakioğlu, Can Sanat Yayınları, 59. Baskı, İstanbul 2017.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Say Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2012.
- Colette, Jacques, *Varoluşçuluk*, trc. Işık Ergüden, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2006.
- Copleston, Frederick, *Felsefe Tarihi Sartre*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul 2010.

- Çakmak, Mustafa, "Albert Camus'nün Felsefesinde Hayatın Anlamı Ve Varoluşsal Kötülük Problemi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013/2, Sayı 38, s. 75-109.
- Çelebi, Emin, "J.P. Sartre'da Özgürlüğün Ontolojik Temelleri Üzerine", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 30, 2010, s. 93-104.
- Çetin, Erol, "Kierkegaard'ın Estetik Varoluş Aşamasına Yönelik Görüşlerinde Öne Çıkan Hususlar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 9, Sayı: 47, Aralık 2016, s. 1046-1049.
- Çınar, Aliye, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015.
- , -----, "Martin Buber'de Varoluş ve Etik: 'Ben-Sen' İlişkisi", *Değerler Eğitimi Dergisi*, c. IV, Aralık 2006, Sayı 12, s. 9-27.
- Çüçen, A. Kadir, *Varoluş Filozofları*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Demirhan, Ahmet, "Sofias'sını Arayan 'Varlık': Heidegger ve 'Tanrı'", *Heidegger ve Din*, ed. Ahmet Demirhan, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 11-53.
- Elmas, Fatih Mehmet, "Gabriel Marcel", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 201-220..
- , -----, "Varoluşçuluk Ve Sanat", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 333-365..
- Erdem, H. Haluk, "Karl Jaspers (1883-1969)", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 165-182.
- , -----, "Albert Camus (1913-1960)", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 183-199.
- , -----, "Karl Jaspers Felsefesi'nde İnsan Problemi", *Felsefe Dünyası*, Ankara, 2003, sayı: 37, ss. 173-178.
- , -----, "Karl Jaspers'in Felsefesi'nde İnsanın Varoluşunu Gerçekleştirmesi Olarak İletişim", *Felsefe Dünyası*, Ankara, 2001, sayı: 35, ss. 152-159.
- Ertürk, Ramazan, "Heidegger'in Varlık ve Zaman'ının Dayandığı Temel Varsayım", *İslami Araştırmalar Dergisi*, c. 13, Sayı: 1, s. 113-117;
- Esenyel, Adnan, "Varoluş İstemi: Friedrich Nietzsche", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 109-134..
- , -----, "Fenomenolojiden Varoluşa: Edmund Husserl ve Martin Heidegger", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 135-163..
- Esenyel, Zeynep Zafer, "Jean Paul Sartre (1905-1980)", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 221-257.
- , -----, "Maurice Merleau-Ponty", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 259-294.
- , -----, "Simone de Beauvoir (1908-1986)", *Varoluş Filozofları*, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 295-331.
- Farago, France, *Sanat*, çev. Özcan Doğan, Doğubatı Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2011.
- Figal, Günter, "Tanrı'nın Unutulmuşu: Heidegger'in Felsefeye Katkı'sının Merkezi", *Heidegger ve Din*, ed. Ahmet Demirhan, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 149-168.

- Foucault, Michel, *Özne ve İktidar*, çev. Işık Ergüden & Osman Akınbay, 4. Baskı, İstanbul 2014.
- Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, 24. Basım, İstanbul 2012.
- Greish, Jean, “‘İdipsum’: İlahi Benlik ve Postmodern Özne”, *Heidegger ve Din*, ed. Ahmet Demirhan, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 107-147
- Günay, Mustafa, *Felsefe Tarihinde İnsan Sorunu*, Karahan Kitabevi, 3. Baskı, Adana 2010.
- Gündoğdu, Hakan, “Varoluşçu Felsefelerdeki Bazı Ortak Özellikler”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. VII, Yıl: 2007, Sayı: 1, s. 95-131.
- Gürdal, Gökhan, “*Varoluşçuluğun Kökleri: Sokrates, Aziz Augustinus, Pascal*”, ed. A. Kadir Çüçen, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 49-70.
- Gürsoy, Kenan, *Varoluş ve Felsefe*, Aktif Düşünce Yayınları, Ankara 2014.
- , -----, *Egzistans ve Felsefe Üzerine Görüşler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1988.
- , -----, *J. P. Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*, Aktif Düşünce Yayıncılık, 4. Baskı, Ankara 2015.
- Heidegger, Martin, *Aristoteles Metafizik 1-3 Gücün Neliği ve Gerçekliği*, çev. Saffet Babür, Bilgesu, Ankara 2010.
- , -----, *Düşüncenin Çağırıldığı*, çev. Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, İstanbul 2008.
- , -----, *Hümanizm Üzerine*, çev. Yusuf Örnek, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- , -----, *Sanat Eserinin Kökeni*, çev. Fatih Tepebaşı, De ki Basım Yayım, 2. Baskı, Ankara 2011.
- , -----, “Son Tanrı”, *Heidegger ve Din*, ed. Ahmet Demirhan, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 53-68.
- , -----, *Teknik ve Dönüş & Özdeşlik ve Ayrım*, çev. Necati Aça, Pharmakon Yayınevi, 2. Basım, Ankara 2015.
- , -----, *Varlık ve Zaman*, Çev: Kaan H. Ökten, Agora Kitaplığı, II. Basım, İstanbul 2011.
- Horkheimer, Max, *Akıl Tutulması*, çev. Orhan Koçak, Metis Yayınları, İstanbul 1998.
- Husserl, Edmund, *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, çev. Harun Tepe, Bilgesu Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2012.
- , -----, *Kesin Bilim Olarak Felsefe*, çev. Abdullah Kaygı, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- Jaspers, Karl, *Descartes ve Felsefe*, çev. Akın Kanat, İlya Ajans, İzmir 2001.
- , -----, *Felsefi İnanç*, çev. Akın Kanat, İlya İzmir Basım Yayın, İzmir 2005.
- , -----, *Felsefe Nedir?* çev. İ. Zeki Eyuboğlu, Say Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2007.
- Johnson, Patricia Altenbernd, *Heidegger Üzerine*, çev. Adnan Esenyel, Sentez Yayıncılık, Ankara 2013.
- Karakaya, Talip, *Jean-Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, Elis Yayınları, Ankara 2004.
- Kırkoğlu, Serdar Rifat, “Giriş: Bir Düşüncenin Güzergâhı”, *Sartre Ego'nun Aşkınlığı*, Hil Yayın, İstanbul 2016, 7-40.
- Kierkegaard, Soren, *Aforizmalar*, Çev. Nur Beier, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2013.

- , -----, *Baştan Çıkarıcının Günlüğü “Ya-Ya Da’dan Bir Hikâye*, Çev. Nur Beier, Pinhan Yayıncılık, 4. Basım, İstanbul 2018.
- , -----, *Etik-Estetik Dengesi Kişiliğın Gelişiminde*, trc. İbrahim Kapaklıkaya, Oraf Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2013.
- , -----, *Hakikat Şaraptadır William Afham’ın Aktardığı Bir Anımsama*, çev. Zeynep Talay, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2015.
- , -----, *İroni Kavramı Sokrates’e Yoğun Göndermelerle*, çev. Sıla Okur, İmge Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2009
- , -----, *Kaygı Kavramı*, trc. Türker Armaner, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2009.
- , -----, *Korku ve Titreme*, Çev: Nur Beier, Pinhan Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 2015.
- , -----, *Meseller*, çev. Osman Çakmakçı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2012.
- , -----, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, çev. M. Mukadder Yakupoğlu, Doğubatı Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2007.
- Koç, Emel, *Gabriel Marcel ve Sadakat*, Ant Yayıncılık, Ankara 2004.
- , -----, “Gabriel Marcel Felsefesinde Varoluşsal Bir Problem Olarak Ölüm”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2013, Sayı:29, ss.201-217.
- Koç, Turan, *Din Dili*, İz Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul 2013.
- , -----, *İslâm Estetiği*, İSAM Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2015.
- Korlaelçi, Murtaza, “Varlık ve Öz -I”, *Felsefe Dünyası*, Türk Felsefe Derneği Yayınları, Ankara, 2003, sayı: 37, ss. 19-28.
- Kuçuradi, İoanna, *Uludağ Konuşmaları, Özgürlük, Ahlâk, Kültür Kavramları*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- Marion, Jean-Luc, ““Çifte Putperestlik””, *Heidegger ve Din*, ed. Ahmet Demirhan, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 69-105.
- Megill, Allan, *Aşırılığın Peygamberleri Nietzsche, Heidegger, oucault, Derrida*, çev. Tuncay Birkan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1998.
- Mengüşoğlu, Takiyettin, *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitabevi, 11. Basım, İstanbul 2008.
- Moeller, Charles, *Jean Paul Sartre ve Tabiatüstünüün Bilinmemesi*, çev. Mehmet Toprak, Remzi Kitabevi, İstanbul 1969.
- Monteil, Claudine, *Özgürlük Âşıkları Jean-Paul Sartre ile Simone de Beauvoir’ın XX. Yüzyıl Serüveni*, çev. Elif Gökteke, Can Sanat Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2014.
- Mounier, Emmanuel, *Varoluş Felsefesine Giriş*, çev. S. Rıfat Kırkoğlu, Alan Yayınları, İstanbul 1986.
- Muşta, M. Celaleddin, *Gabriel Marcel’in Varoluşçuluğu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- Nietzsche, Friedrich, *Ahlâkın Soykütüğü Üstüne*, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul 2004.
- , -----, *Böyle Söyledi Zerdüş*, çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011

- Öner, Necati, “İnsanda Öz ve Varoluş”, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1995.
- Özlem, Doğan, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, Notos Kitrap, İstanbul 2012.
- , -----, *Tarih Felsefesi*, Notos Kitap, İstanbul 2012,.
- Peterson, Michael & HASKER, William & REİCHENBACH, Bruce & BASİNGER, David, *Akıl ve İnanç Din Felsefesine Giriş*, trc. Rahim Acar, Küre Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2015.
- Ponty, Maurice Merleau, *Göz ve Tin*, çev. Ahmet Soysal, Metis Yayınları, İstanbul 1996.
- , -----, *Humanism and Terror*, Beacon Press, Boston 1969.
- Reçber, Mehmet Sait, “Din Felsefesi”, *Din Felsefesi*, ed. Recep Kılıç & Mehmet Sait Reçber, Grafiker Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2016, s. 13-28.
- Sartre, Jean Paul, *Akıl Çağı (Özgürlüğün Yolları 1)*, çev. Gülseren Devrim, Can Yayınları, 1994.
- , -----, *Bulantı*, çev. Selahattin Hilav, Can Yayınları, 19. Baskı, İstanbul 2013.
- , -----, *Ego'nun Aşknlığı*, çev. Serdar Rifat Kırkoğlu, Hil Yayın, İstanbul 2016.
- , -----, *Existantialism and Humanism*, çev. Philip Marret, London 1948.
- , -----, *Hür Olmak*, çev. Emin Türk Eliçin, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1995.
- , -----, *Materyalizm ve Devrim*, çev. Emin Türk Eliçin, 4. Baskı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1998.
- , -----, *Özgürlük Yolları 1 Akıl Çağı*, çev. Gülseren Devrim, Can Sanat Yayınları, 11. Basım, İstanbul 2014.
- , -----, *Öznellik Nedir*, çev. İnci Malak Uysal, Can Sanat Yayınları, İstanbul 2015.
- , -----, *Saygılı Yosma*, çev. Orhan Veli Kanık, Ataç Kitabevi Yayınları, İstanbul 1961
- , -----, *Sinekler: Dram, Üç Perde*, çev. Tahsin Yücel, Kuzey Yayınları, Ankara 1985.
- , -----, *Varlık ve Hiçlik Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, Turhan Ilgaz & Gaye Çankaya Eksen, İthaki™ Penguin Kitap, 8. Basım, İstanbul 2014.
- , -----, *Varoluşçuluk Existentialisme*, çev. Asım Bezirci, Ataç Kitabevi, II. Baskı, İstanbul 1961.
- , -----, *Varoluşçuluk Bir Hümanizmdir*, çev. Asım Bezirci, İstanbul, Say Yayınları, 1997.
- , -----, *Yahudi Düşmanı Antisemitin Portresi*, çev. Emir Türk Eliçin, Salyongoz Yayınları, İstanbul 2008.
- Tansel, Arife, “Jean Paul Sartre’in Felsefesinde “Özgürlük, Sorumluluk Ve Yabancılaşma” Kavramları”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dnş. Prof. Dr. Sabri Büyükdüvenci, Ankara 2006.
- Taşdelen, Vefa, “Varoluş Felsefelerinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu”, *Beytulhikme*, c. I, sayı 1, Haziran 2011, s. 27-55.

- , -----, *Kierkegaard'ta Benlik ve Varoluş*, Hece yayınları, Ankara, 2004.
- Taşdelen, Demet Kurtoğlu, “Kierkegaard'da Varoluşçu Mantık Olarak “Ya/Ya da”: Hegel'in Mantığı ile Benzerlikler ve Farklılıklar”, *Felsefe Dünyası*, 2003, sayı: 37, ss. 159-172.
- Tillich, Paul, *Systematic Theology*, The University of Chicago Press, Chicago 1963.
- , -----, *Din Felsefesi*, çev. Zeki Özcan, Alfa Yayınları, İstanbul 2000.
- , -----, “Varoluşsal Analizler ve Dinî Semboller”, çev. Aliye Çınar, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 2, 2001 s. 259-270.
- Tokat, Latif, *Varoluşçu Teoloji*, Elis Yayınları, Ankara 2013.
- , -----, “Varoluşun Estetik Boyutu ve Din”, *İslâm ve Sanat Tartışmalı İlmî Toplantı 07-09 Kasım 2014*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2015, s. 123-144.
- Topçu, Nurettin, *Bergson*, haz. Ezel Erverdi-İsmail Kara, Dergâh Yayınları, II.Baskı, İstanbul 1998.
- , -----, *Varoluş Felsefesi Hareket Felsefesi*, haz. Ezel Erverdi-İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999.
- , -----, *Var Olmak*, haz. Ezel Erverdi-İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul, ts.
- Urhan, Veli, *İnsanın ve Tanrı'nın Kişiliği Bilinçlerarası İlişki*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002.
- Uygur, Mermi, *Kültür Kuramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Varlık ve Oluş*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1968.
- Westphal, Merold, “Dinî Tecrübenin Fenomenolojik Bir Açıklaması”, *Din Felsefesi Seçme Metinler*, ed. Michael Peterson & William Hasker & Bruce Reichenbach & David Basinger, trc. Rahim Acar & Nebi Mehdiyev & Hümeysra Özturan & Osman Baş, Küre Yayınları, İstanbul 2013, s. 116-123.
- Yaran, Cafer Sadık, *Kötülük ve Teodise*, Vadi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2016.
- <https://gaiadergi.com/oteki-cinsin-varolus-mucadelesinde-bir-kadin-simone-de-beauvoir>, 18 Mayıs 2018.
- <http://www.izdiham.com/soren-kierkegaard-hayati>, 10 Mayıs 2018.
- http://www.felsefe.gen.tr/filozoflar/martin_heidegger_hayati_ve_eserleri.asp, 20 Mayıs 2018.
- http://www.felsefe.gen.tr/maurice_merleau_ponty_calismalari.asp, 20 Mayıs 2018.
- <http://www.bilgiustam.com/jean-paul-sartre-kimdir-2>, 20 Mayıs 2018.
- <https://www.turkedebiyati.org/yazarlar/jean-paul-sartre.html>, 20 Mayıs 2018.
- http://www.felsefe.gen.tr/martin_buber_kimdir.asp, 21 Mayıs 2018.
- <http://www.filozof.net/Turkce/filozof-biyografi-b/42086-martin-buber-kimdir-hayat-kitaplar-felsefesi-hakk-nda-bilgi.html?showall=1&limitstart=>, 21 Mayıs 2018.
- <http://www.mynet.com/cevaplar/simone-de-beauvoir-in-eserleri-nelerdir/6047168>, 21 Mayıs 2018.
- https://www.academia.edu/31586795/Gabriel_Marcel, 21 Mayıs 2018.

ÖZGEÇMİŞ

Ahsen Şeyma ÖZKÖSE 16 Ekim 1993 tarihinde Zile/Tokat'ta doğdu. İlköğrenimini 2007 yılında Cumhuriyet Üniversitesi İlköğretim Okulunda tamamladı. Orta öğrenimini Sivas Abdüssamet Bal Anadolu İmam Hatip Lisesinde 2011 yılında tamamladı. Lisans eğitimini Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde 2016 yılında tamamladı. Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2018 yılında *Varoluşçu Felsefenin Özgürlük Anlayışı* tezi ile yüksek lisansını tamamladı. 2018 yılı Mart ayından beri Pıtırca Anaokulunda öğretmen olarak çalışmaktadır.